

עד כמה נורמטיבי מעמד הנורמטיבי? על כללי חשבונאות מקובלים והמשפט הישראלי

ישראל קליין *

תקציר

למרות תפקידם המהותי בסדר החברתי ולמרות אימוץ תוצריהם בקשת רחבה של הסדרים משפטיים ושאינם-משפטיים, הכתיבה המשפטית הישראלית טרם דנה ביחס המשפט הישראלי לכללי החשבונאות, במידת ריצוי של ההסדר הקיים או באפשרות לשפרו.

בשל חיובם של תאגידים לערוך דוחות לפי כללי חשבונאות מקובלים, התבססותם של משטרים משפטיים על פרמטרים פיננסיים מדוחות כספיים והתייחסות הפסיקה לכללים כנורמות אידיאליות מחייבות, מאמר זה טוען כי החשבונאות כיישומה בכללי חשבונאות מקובלים נהנית ממעמד נורמטיבי במערכת המשפט הישראלית.

דא עקא, החשבונאות אינה דומה למתמטיקה או לפיזיקה. החשבונאות כיישומה בכללים המקובלים קיימת כדי לשרת מטרות יישומיות מוגדרות, ובשל כך מתקיימת בחשבונאות העדפה קונסטרוקטיבית של אינטרסים מסוימים על פני אחרים. לשון אחר, קיים בחשבונאות ממד לא-ניטרלי ופוליטי.

לאור פער מטריד בין, מחד, מעמדו הנורמטיבי של הביטוי החשבונאי, ומאידך, האנומליה האסדרתית של הכללים החשבונאיים, מאמר זה קורא לשחוק את מעמדה המחייב של החשבונאות כיישומה בכללי חשבונאות מקובלים.

לשחיקה זו משמעויות מרחיקות לכת; בהן, הפיכת הביטוי החשבונאי למקור אינדיקטורי בלבד, כזה אשר אינו קובע מניה וביה הסדרים חלוקתיים; נסיגה מהלכת "קבוצת השומרים", אשר הכפיפה את דיני המס לקביעות החשבונאות; ומתן אפשרות לחברות ליישם בדוחות הכספיים כללים השונים מכללי חשבונאות מקובלים, לרבות יצירת משטר אשר יאפשר לחברות פטור מהחובה להכין דוחות כספיים שנתיים.

* ד"ר ישראל קליין, הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית (תכנית עמיתי מחקר, 2013-16); ביה"ס למשפטים של אוניברסיטת הארוורד (חוקר אורח, 2016/17). ברצוני להודות לפרופ' דוד גליקסברג אשר הנחה אותי בכתיבת עבודת דוקטורט בנושא המעמד הנורמטיבי של החשבונאות ואשר מאמר זה מבוסס על אחד מפרקיה..

מבוא

החשבונאות נתפסת בחברה הכללית, לרבות בקרב קבוצת המשפטנים, כתחום טכני, אוטורי ולא מעניין במיוחד. רואה החשבון מתואר "כמי שפותר לך בעיה, שלא ידעת שיש לך, בצורה שאתה לא מבין", והבדיחה העממית גורסת כי "מתי אדם מחליט להיות רואה חשבון? כשהוא נוכח לדעת שאין לו הכריזמה להיות קברן ראשי".¹ אך צחוק לחוד ומציאות לחוד: בסוף שנת 2001 היו אלו רואי החשבון, וביתר דיוק שימושם "בשטחים אפורים" בכללי החשבונאות,² אשר הביאו להתמוטטותה של ענקית האנרגיה "אנרון" ולחיסולה המוחלט של חברה אשר העסיקה יותר מ-21,000 עובדים. אחת מפשיטות הרגל הגדולות ביותר בהיסטוריה התאגידית המודרנית נוצרה בעטיו של כישלון הכללים החשבונאיים³ אשר חיפו על מעשים חמדניים ופסולים במהלך שנים ארוכות.⁴

למרות שהחשבונאות משתלבת במשטרים משפטיים בעלי השפעה כלל-חברתית עצומה, ובהם דיני המיסים והתאגידים, הכתיבה המשפטית הישראלית טרם דנה בשימוש העקרוני של המשפט בחשבונאות⁵ במידת ריצוי של ההסדר הקיים⁶ או באפשרות לשפרו.⁷

היעדר הדיון חורה במיוחד בשל העובדה שהחשבונאות היא האספקלריה הסיסטמטית היחידה הקיימת לחברה הכללית (the general society) אל תוך "קרביה הפיננסיים" של הישות התאגידית. תוצרי חשבונאות, ובראשם דוחות כספיים של תאגידים, משמשים ספקי מידע עיקריים (ולעיתים בלעדיים) על פעולותיהם הפיננסיות והאחרות של התאגידים. בעקבות זאת התוצר החשבונאי הוא גורם-מעצב בתפיסתן של פעולות התאגידים ולא רק במישור המשפטי (בשל שימוש המשפט בחשבונאות) אלא גם במישור החברתי-כללי.

דא עקא, החשבונאות, כפריזמה פיננסית, אינה דומה למתמטיקה או לפיזיקה:⁸ החשבונאות קיימת כדי לשרת מטרות יישומיות מוגדרות, למשל שיקוף התוצאות הפיננסיות לשם דיווח

¹ על הסטראוטיפ שדבק ברואה החשבון, כולל הסברים אפשריים להיווצרותו, ראו: Philip D. Bougen, *Joking Apart: The Serious Side to the Accountant Stereotype*, 19 ACCT. ORG. & SOC'Y 319 (1994) לקוחים מחיים הלפרן רגעי צחוק 51 (1999).

² בין היתר, "הפטור" אשר ניתן בכללי החשבונאות מהכללת התוצאות הכספיות (והחשיפה לסיכון) של ישויות מסוימות (SPE) בדוחות תאגיד-האם, למרות חשיפת תאגיד זה לתוצאות הכספיות.

³ ראו: *Corporate Accounting Practices: Is there a Credibility GAAP?: Hearing before the Subcomm. on Capital Mkts., Ins., & Gov't Sponsored Enters. of the Comm. Fin. Serv., 107th Cong.* (2002) available at <http://financialservices.house.gov/media/pdf/107-67.pdf>

⁴ שם, בעמ' 41-43 (statement of Prof. William Holder).

⁵ השו' למשל: William P. Hackney, *Accounting Principles in Corporation Law*, 30 L. & CONTEMP. PROBS. 791 (1965); Peter F. Pope & Anthony G. Puxty, *What is Equity? New Financial Instruments in the Interstices between the Law, Accounting and Economics*, 54 MOD. L. REV. 889 (1991); Lawrence A. Cunningham, *Private Standards in Public Law: Copyright, Lawmaking and the Case of Accounting*, 104 MICH. L. REV. 291 (2005); דוד גליקסברג "מיסוי הערך המוסף, חשבונאות המס וחובות רעים (BAD DEBTS)" מחקרי משפט י 115 (1993) (דיון בקשר שבין כללי החשבונאות הכללית והכללים המיושמים במסגרת דיני מס-ערך-מוסף).

⁶ השו' Israel Klein, *The Gap in the Perception of the GAAP*, 54 AM. BUS. L. J. 581 (2017) (להלן: Klein, "The Gap").

⁷ השו' Israel Klein, *A Change in Accounting, A Change in Law*, 42 DEL. J. CORP. L. 51 (2017) (להלן: Klein, "A Change").

למשקיעים. בשל כך מתקיימת בחשבונאות העדפה קונסטרוקטיבית של אינטרסים מסוימים על פני אחרים, והכול לפי המטרה הקונקרטיה המוגדרת לחשבונאות. זאת ועוד, החשבונאות, כמתודולוגיה, מתממשת דרך כללים פוזיטיביים אשר נקבעים לשם הגשמת אותה המטרה. ולפיכך מטרת חשבונאיות שונות גוזרות העדפות שונות וכללים חשבונאיים שונים. לשון אחר, כללים חשבונאיים נתונים מתארים תופעות מסוימת בצורה שלילית ואחרות בצורה חיובית. לאור תפקידה החברתי של החשבונאות, תיאורים אלו קבועים את אופן האינטרפרטציה הפיננסית-חברתית של התופעות המתוארות. באופן דומה, תופעה פיננסית אשר אינה מתוארת כלל בתוצר החשבונאי, "נענשת" – כברירת מחדל – בהתעלמות.⁹

זאת ועוד, חתירה להשגת תיאור חשבונאי מסוים ולא אחר גורמת למנהלים לעצב את פעולות התאגיד לפי השלכותיהן החשבונאיות¹⁰ וגם במקרים שבהם הפעולות בכללותן אינן לטובת בעלי האינטרס בתאגיד¹¹ או בחברה הכללית.¹² כך שתוכנה (הכביכול) האינפורמטיבי של החשבונאות מתגלגל לכדי פעולות ממשיות של הישויות המתוארות.

למן שנת 2008 כללי החשבונאות המקובלים בישראל הם כללי החשבונאות הבינלאומית, ה-IFRS מיישמים פרספקטיבת מדידה ודיווח של משקיעים. ברם מדידה לפי פרספקטיבת

⁸ ככלל, תחומים מדעיים כמתמטיקה או פיזיקה מציעים תאוריות-מסבירות לממצאים המתקיימים בנפרד מהתחום המדעי (במקרה של פיזיקה), או מסקנות לוגיות הנבנות על-בסיס אקסיומות (מתמטיקה). בשונה מכך, החשבונאות היא דיסציפלינה יישומית; ראו: RICHARD MATTESSICH, INSTRUMENTAL REASONING AND SYSTEMS METHODOLOGY: AN EPISTEMOLOGY OF THE APPLIED AND SOCIAL SCIENCES (1978); RICHARD MATTESSICH, CRITIQUE OF ACCOUNTING: EXAMINATION OF THE FOUNDATIONS AND NORMATIVE STRUCTURE OF AN APPLIED DISCIPLINE (1995); Richard Mattessich, *Conditional-normative Accounting Methodology: Incorporating Value Judgments and Means-end Relations of an Applied Science*, 20 ACCT. ORG. & SOC'Y 259 (1995).

⁹ אלא אם קיימת להיעדר ההתייחסות בתוצר החשבונאי מודעות (תנאי א), וקיימים משאבים (תנאי ב) ותמריץ/אפשרות (תנאי ג) ליצירת מדידה פיננסית אלטרנטיבית. בהיעדר אחד משלושת תנאים אלו (מודעות/משאבים/אפשרות) לא תיווצר מדידה פיננסית אשר תחפה על היעדר מדידה בכללי החשבונאות המיושמים בפועל (כללי חשבונאות מקובלים). למשל, גם אם ארגון עובדים בחברה תעשייתית היה מעוניין במידע פיננסי אלטרנטיבי על אודות החברה המעסיקה, למשל יכולת התאגיד לעמוד במחויבות פנסיוניות בעתיד, אין לארגון יכולת לייצר מדידה שכזו אם 1) הארגון אינו מודע לכך שהנתונים בדוחות אינם משקללים פרמטרים מסוימים של סיכון; 2) אין לארגון יכולת כספית לעמוד בעלויות הכנת מדידה שכזו; 3) הנהלת התאגיד אינה מעוניינת ביצירת מדידה שכזו (ולכן לא תשתף פעולה ולא תמסור מידע הדורש למדידה ואשר ידוע רק לתאגיד).

¹⁰ ראו בכלליות: Klein, *The Gap*, לעיל ה"ש 6 (דין ב-Down Stream Effect); Walker, להלן ה"ש 68.

¹¹ ראו למשל: Kamin v. American Express Co., 383 N.Y.S.2d 807 (Sup. Ct. 1976) (לאחר ירידת שווי מניות מוחזקות, חברת אמריקן אקספרס העדיפה לחלק את המניות האמורות כדיבידנד בעין לבעלי מניותיה, ובכך לאבד הפסד לצורכי מס אשר היה ניתן לשימוש ברמת החברה בלבד, והכול כדי להימנע מהכללת ההפסד בדיווח הכספי).

¹² ראו להלן ה"ש 144–147 וטקסט מלווה.

¹³ ראו להלן ה"ש 38; כללי ה-IFRS נקבעים על-ידי ארגון ה-International Accounting Standard Board, שהוא ארגון פרטי בין-לאומי, אשר בסיסו בלונדון שבאנגליה. יש לציין כי יש גופים, למשל תאגידים בנקאיים, אשר עוד קודם המעבר מחשבונאות ישראלית לחשבונאות בין-לאומית יישמו תקינה שונה מזו שיישמו כלל החברות הישראליות (למשל US-GAAP). חלק מגופים אלו ממשיך ביישום אותה תקינה גם לאחר המעבר לכללי ה-IFRS. מלבד גופים אלו, כעיקרון, חברות פרטיות (בלבד) רשאיות לבחור להמשיך ליישם את כללי התקינה אשר נקבעו בעבר במוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות, אשר מעת קביעתו את תקן חשבונאות 29 "אימוץ תקני דיווח כספי בינלאומי (IFRS)" (7.2006) (להלן: אימוץ תקני דיווח כספי בינלאומי), ממעט, ככלל, לקבוע תקנים חדשים.

המשקיעים שונה ממדידה לפי פרספקטיבות אחרות; רווח בעיני המשקיעים אינו בהכרח רווח בעיני אחרים.

יש לציין כבר בשלב זה כי יש תחומים בהם מדידה חשבונאית מוטה כלפי משקיעים או קבוצות אחרות הינה רצויה (למשל דיווח מוטה-משקיעים מצד חברות הנסחרות בבורסה). ברם כאשר המערכת המשפטית אינה מודעת להטיה הקיימת במדידה החשבונאית, אזי גם במסגרת היישום הכביכול-אופטימל של חשבונאות מוטה במסגרת המוטה כמוה (למשל, חשבונאות המוטה לטובת הספקת מידע בפרספקטיבת המשקיעים במסגרת דיני חברות המבכרים את מעמד המשקיעים) – ייתכנו קשיים. עמדתי על קשיים אלו במקום אחר,¹⁴ שם דנתי בתפיסה השגויה של כללי החשבונאות המשמשים חברות ציבוריות בפסיקת בתי המשפט בארצות הברית. בניגוד לעיסוק הקונקרטי במיסקונספצייה המשפטית כפי שקיימת במסגרת השימוש החשבונאי בדיני התאגידים בארצות הברית, מאמר זה מבקש לעסוק בזווית הכלל-אוניברסלית של הבעיה – זו אשר מתגלה בכל שימוש של תוצרים חשבונאיים. בעיה זו נובעת מההבניה החשבונאית אשר מחייבת מיניה וביה את יצירתן של העדפות פוליטיות. לפיכך מאמר זה בוחן את החשבונאות כמתודולוגיה כללית המכוננת הבניה של מושגים כלכליים ופיננסיים (ככלל "חשבונאות") ועוסק בבעיה המתעוררת כאשר המערכת המשפטית מעניקה לחשבונאות המיושמת בסט כללים יחיד מעמד מחייב המקשה על יצירתו של גיוון חשבונאי במסגרות השונות (להלן: "פלורליזם חשבונאי").

לשם השוואה, בניגוד להגמוניית כללי ה-IFRS בישראל, כללי החשבונאות המקובלים בארצות הברית¹⁵ (שישומם ככלל בארצות הברית הוא וולונטרי)¹⁶ כוללים את הכללים הנקבעים על-ידי ה-Finical Accounting Standards Board (FASB), ה-Governmental Accounting Standards Board (GASB) וה-Federal Accounting Standards Advisory Board (FASAB) – שלושה סטים שונים המיישמים פרספקטיבות שונות של מדידה ודיווח.¹⁷

בשל חשיבותה של החשבונאות ומורכבותה מאמר זה מתיימר להשלים את החסר בשיח המשפטי-ישראלי באמצעות דיון רב-נדבכי. המאמר דן בשימוש המשפטי הישראלי הנוכחי בחשבונאות, מבקר את נכונותו ואת מידת ריצויו וקורא לשנותו. בפרט, ברובד דסקריפטיבי מאמר זה טוען כי החשבונאות כיישומה בכללי חשבונאות מקובלים נהנית ממעמד מחייב וקובע במערכת המשפט הישראלית. ברובד נורמטיבי נטען כי המעמד המוענק לכללי החשבונאות מתעלם מההשלכות הפוליטיות (במובן ההשפעה על חלוקת העושר והכוח) שיש לחשבונאות עצמה ומשלב סינתזה אסדרתית אנומלית, שבמסגרתה המשפט הישראלי דבק בסט כללים חשבונאיים יחיד – "כללי חשבונאות מקובלים" – ומעניק לו מעמד נורמטיבי בסדר החברתי-כלכלי הישראלי – כל זאת בלא שמתקיימים במסגרת המשפטית-חשבונאית הישראלית מנגנוני אסדרה מתאימים. ברובד פרוסקרפטיבי מאמר זה מציע לסגת מהמעמד

¹⁴ Klein, *The Gap*, לעיל ה"ש 6.

¹⁵ המוסד האמריקני לרואי חשבון (American Institute of Certified Public Accountants) מגדיר את כללי החשבונאות המקובלים בארצות הברית (GAAP) כך – "Uniform minimum standards of and guidelines to financial accounting and reporting. Currently, the FASB, the Governmental Accounting Standards Board (GASB) and the Federal Accounting Standards Advisory are authorized to establish these principles" (Am. Inst. Of Certified Pub. Accountants, Glossary of Terms, Acronyms, and Abbreviations (July 14, 2014)).

¹⁶ להלן ה"ש 45.

¹⁷ ראו גם: Israel Klein, *It Time to Mind the GASB*, 54 SAN DIEGO L. REV 565 (2017) (דיון בהבדל שבין פרספקטיבות הדיווח של כללי ה-FASB, ה-GASB וה-FASAB ומטרותיהם).

המחייב אשר הוענק בישראל לכללים המקובלים (IFRS) ולאפשר לחברות גמישות בבחירת הכללים אשר ישמשו לשם הכנת דוחות כספיים. כהמשך ישיר לכך מאמר זה קורא לחדול מלראות בכללי החשבונאות ובתוצריה מקור משפטי-נורמטיבי. הווה אומר, כי יש לראות בתוצרי החשבונאות המופקים לפי הכללים המקובלים נקודת מוצא לשיח משפטי-חשבונאי, אך לא ככאלו הנהנים, מיניה וביה, ממעמד מחייב וקובע משפטי. לקריאה זו השלכה ישירה על אחת מהלכות היסוד ביחסי משפט וחשבונאות כפי שהתעצבו במערכת המיסים בישראל (הלכת "קבוצת השומרים").

לצד הקריאה לשחוק את מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות הנוהגת, קרי לשחוק את המעמד המחייב המוקנה כיום לכללים המקובלים, מאמר זה ממשיך בקריאת תיגר על כלל החובה העקרונית של הכנת דוחות כספיים שנתיים (ולא רק על זהותם של הכללים המשמשים לכך) ומציע כי לא רק שלחברות תינתן אפשרות ליישם כללים השונים מכללי ה-IFRS אלא שלחברות תינתן גם אפשרות עקרונית לאמץ פטור מחובת הכנת דוחות כספיים (opt-out).

מאמר זה מחולק לארבעה חלקים: החלק הראשון, אשר כולל את פרק א, מפתח טענה דסקריפטיבית באשר למעמדה הנורמטיבי של החשבונאות. הפרק מתאר בעיקר את התפקיד המהותי שממלאות החשבונאות בסדר החברתי-משפטי בישראל ודן בהסדרים משפטיים שונים המשתמשים בחשבונאות. נטען כי תפקיד ושימושים אלו מקנים לחשבונאות ולכללי חשבונאות מקובלים מעמד משפיע בסדר החברתי. עוד מתוארת בפרק פסיקת בית המשפט העליון אשר חיזקה את מעמדם של הכללים המקובלים כמחייבים, וכן את ההשפעה שהייתה למעמד זה של הכללים המקובלים על פרשה מהעת האחרונה – שאלת קיומו של "שוק עמוק" לאג"ח קונצרני בישראל – אשר יסודותיה חשבונאיים, אך תכליתה נוגעת בשאלות חלוקתיות כבדות משקל הקשורות בקביעת תעריפי החשמל.

החלק השני של המאמר, הכולל את פרקים ב ו-ג, מפתח טענה נורמטיבית באמצעות חשיפת טבעה הא-ניטרלי של החשבונאות. פרק ב נפתח בפירוק המושג "חשבונאות" (דה-קונסטרוקציה). במסגרת תהליך זה החשבונאות מנותחת כתהליך המורכב מארבעה נדבכים אשר בכוחם ליצור מופעים שונים של תתי-סוג בחשבונאות (ובהם חשבונאות פיננסית, חשבונאות מס ואחרות). נטען שארבעת הנדבכים החשבונאיים זקוקים, קונספטואלית, לאידאולוגיה כלשהי לשם תפקוד עקיב (constant) של החשבונאות, ומשכך אינם יכולים להיות ניטרליים. לאחר חשיפת החשבונאות כמוסד אשר מטבעו אינו יכול להיות ניטרלי, פרק ג מצביע על התפיסה הפוליטית השלטת בכללי החשבונאות המקובלים, ובשל מעמדם של כללים אלו בישראל, היא התפיסה הפוליטית השולטת בספרה החשבונאית הישראלית ובשימוש המשפטי בחשבונאות.

החלק השלישי של המאמר, המכיל את פרקים ד ו-ה, מבקר את המציאות המשפטית-חשבונאית בישראל. החלק נפתח ביישום מסקנות פירוק החשבונאות בדיון המבקר את מעמדה הנוכחי של החשבונאות ואת האחידות החשבונאית הנהוגה בישראל (פרק ד); לאחר מכן החלק ממשיך (בפרק ה) בדיון בשתי הגישות העקרוניות בנוגע למעמדה הנורמטיבי של החשבונאות ואסדרתה, זו הקונטיננטלית וזו האנגלו-אמריקנית, בהצביעו על אנומליות ההסדר הישראלי והבעיות הנורמטיביות המתעוררות משילוב מעמד נורמטיבי (קונטיננטלי) ומיעוט אסדרה משפטית (אנגלו-אמריקני).

החלק הרביעי של המאמר, המכיל את פרק ו, קורא לשחוק את מעמדם המחייב של כללי החשבונאות המקובלים, וכן דן בהשלכות שחיקה זו על תחום המיסים הישראלי ודיני התאגידים, לרבות החובה להכין דוחות כספיים.

א. מעמד החשבונאות, ניתוח תיאורי

1. התפקיד החברתי והמשפטי של החשבונאות

במובנים רבים החשבונאות היא שפה¹⁸ המכילה קבוצה מוגדרת של ביטויים מוסכמים ("ביטויים חשבונאיים", כגון "הכנסה", "רווח למניה" וכדומה) המייצגים משמעויות כלכליות ופיננסיות,¹⁹ ואשר מאפשרים למשתמשים בחשבונאות להעביר זה לזה מידע – "לשוחח" – ביעילות ובאפקטיביות.²⁰ באמצעות החשבונאות חברה ציבורית יכולה לדווח לבעלי המניות שלה את תוצאותיה העסקיות, וכך גם נישום יכול לדווח לרשויות המס את שיעור התעשרותו ואת חובת המס שלו.

בדומה להשפעתן של שפות על תפיסות המציאות של המשתמשים (המשוחחים, הכותבים – קוראים וכן הלאה),²¹ החשבונאות משפיעה על משתמשי התוצרים החשבונאיים באמצעות הבניית תבניות פיננסית ("הבניה פיננסית-חברתית").²² למעשה, החשבונאות, כשפה המשמשת להעברת מידע פיננסי, מתפקדת כפריזמה לתפיסת משמעויות פיננסיות ובכך הופכת לגורם המבנה את אותן המשמעויות. בכך, ולפחות בנוגע לחלק מאותן המשמעויות, ניתן לטעון שהן יצירות חשבונאיות.²³ ללא טיפול חשבונאי רכישת עסק היא עסקה פשוטה של תשלום וקבלת בעלות. אך כאשר החשבונאות נכנסת לתמונה, העסקה מקבלת משמעות נוספת – נוצר "מוניטין". בעת איחוד עסקים אין מופיע עצמאית – כתופעת טבע – מוניטין; המוניטין מתגלה ונמדד, וניתן אף לטעון "נוצר",²⁴ רק כאשר אנו מביטים ברכישה של עסק דרך פריזמה חשבונאית. "מוניטין", "רווחים אקטואריים" ומרכיבים חשבונאיים אחרים הם למעשה

¹⁸ בהקשר זה ראו את הדיון כבר אצל Harold G. Avery, *Accounting as a Language*, 28 ACCT. REV. 83 (1953) וכן את העבודה המקיפה של Malcolm McKenzie McClure, *Accounting as Language: A Linguistic Approach to Accounting* (Sep., 1983) (unpublished Ph.D. dissertation, Indiana University) (ProQuest Dissertations Publishing, 1983. 8409997). וכן אצל אייל סולגניק "החשבונאות המודרנית לאור רעיונות גדולים אחרים: הערות חופשיות" 3 **משפטים ועסקים** 33, 43–46 (2005).
¹⁹ ראו למשל: SIDNEY DAVIDSON ET AL., *ACCOUNTING: THE LANGUAGE OF BUSINESS* (1975) (דוגמה למילון חשבונאי).

²⁰ Klein, *The Gap*, לעיל ה"ש 6, בעמ' 587-589 (הסבר מאפייני היעילות והאפקטיביות במנגנון העברת המסרים החשבונאיים).

²¹ החשבונאות – למעשה ככל שפה – ממלאת גם תפקיד אפיסטמולוגי ("הכרתי", ראו גם סולגניק, לעיל ה"ש 18, בעמ' 43), אשר מעצב את הבנתו של המשוחח ותפיסתו את הסביבה. לתפנית הלינגואלית שהתרחשה בפילוסופיה ככלל ובשדה האפיסטמולוגי בפרט (Linguistic Epistemology), ואשר הכירה בתפקיד המרכזי שממלאת ה"שפה" בתפיסתנו את העולם, ראו JURGEN HABERMAS, *TRUTH AND JUSTIFICATION* 2–7 (Barbara Fultner trans. & ed., 2003); MICHAEL DUMMETT, *ORIGINS OF ANALYTICAL PHILOSOPHY* 4–15 (1993). ההכרה ב"תהליך קיבוע" שעוברות התובנות האפיסטמולוגיות בעת הבעתן בשפה מביאה לטענה שההבנה האנושית היא לעולם תהליך הרמנויטי (פרשני) – וככזה הוא מושפע מתוכני השפה הקיימים, בין השאר מאחר שהעברת המפגש החושי למציאות השפה האנושית היא לעולם תהליך פרשני המקבע משמעויות לפי הכללים השפתיים (ראו גם זאב לוי **הרמנויטיקה במחשבה היהודית בעת החדשה** 10 (1986)). ואף על פי כן ניתן לערער על כך: האם אין קיימת הבנה שהיא אינה פרשנות המתקבעת בשפה כלשהי? האם ההבנה של עולל – שאינו יודע שפה – היא אינה הבנה? שאלות מעניינות אלו חורגות מתחומי הדיון של מאמר זה.

²² Ruth D. Hines, *Financial Accounting: In Communicating Reality, We Construct Reality*, 13 ACCT. ORG. & SOC'Y 251 (1988).

²³ שם.

²⁴ שם.

תגליות, וחלקן אף בריאות מקוריות, של החשבונאות.²⁵ ההכרה החשבונאית במשמעות הפיננסית, ובמיוחד המדידה המוניטרית שלה (והדיווח), הן שמעניקות משמעות פיננסית.

מרכיבים פיננסיים רבים מוכרים ונמדדים בחברה רק באמצעות החשבונאות. לפיכך הביטויים החשבונאיים, הנקבעים למעשה בכללים המיושמים במסגרת החשבונאות, הם בעלי מעמד קונסטטוטיובי בסדר חברתי: חלקים ניכרים מהתפיסה הכלכלית-חברתית נקבעים לפי כללים אלו. אף אם ללא החשבונאות היינו חושבים שברכישת עסק קיימת תמורה נוספת על הרכוש הקיים בעסק (מוניטין), החשבונאות היא שמצביעה על משמעות התמורה הנוספת, המוניטין; דורשת את ההכרה בו; וחשוב מכול – קובעת את שוויו. הטענה המשתמעת היא כי אם הכללים המיושמים בחשבונאות היו שונים, לפחות חלק מהתפיסה הכלכלית הנוכחית, והערכים הפיננסיים שאנו מייחסים לדברים מסוימים, היו שונים גם הם.²⁶

1. ההכרה המשפטית-פוזיטיבית במעמדה המהותי של החשבונאות

השימוש בביטויים חשבונאיים, ובחשבונאות ככלל כפריזמה לתופעות כלכליות, נובע מצורך בגישה אל נתונים כלכליים-פיננסיים אשר אינם נגישים בצורה עצמאית וישירה: את סכום הכסף הנתון בארנק (או בחשבון הבנק) של אדם פלוני ניתן לתפוס ישירות ובפשטות יחסית, אולם התעשרות פיננסית מופשטת, כמו שמתרחשת בפעילות כלכלית מודרנית, קשה לכמת (ואף לתפוס אפיסטמולוגית). לתאגיד ממוצע יש רכוש קבוע, מלאי, התחייבויות, הון מניות, עסקאות קונסיגנציה, חכירות ונכסים לא מוחשיים. כימות כלל השפעת משתנים אלו על התעשרות התאגיד אינו ניתן לתפיסה ישירות ולא אמצעית כפי שניתן לספור מטבעות. החשבונאות, כשפה כלכלית, מספקת תשתית לכימות של התעשרות התאגיד ופרמטרים פיננסיים נוספים אשר מסייעים במגוון פעולות חברתיות ומשפטיות, לרבות הענקת אשראי ורגולציה.

בשל הגישה שהחשבונאות מאפשרת לפרמטרים פיננסיים, המערכת המשפטית מאמצת את החשבונאות בצורה המעניקה לחשבונאות ולכלליה המקובלים מעמד משפטי מחייב. מעמד זה של החשבונאות וכלליה מתבטא בשלושה אופנים: בהטלת חובה על עריכת דוחות כספיים לפי כללי חשבונאות מקובלים; בשימוש משפטי בפרמטרים חשבונאיים לפי קביעתם בכללי חשבונאות מקובלים (וממילא קמה חובה ליישם כללים אלו); בהכרה בכללים החשבונאיים המקובלים עצמם כנורמות מחייבות, אשר מייצגות את ההסקה הכלכלית הראויה, ומכאן כנורמות אשר לאורך ולפי הנחיותיהן יש להכריע שאלות כלכליות שונות.²⁷

א. עריכת דוחות כספיים

בהתאם לצורך בגישה אל נתוניהם הכלכליים של תאגידי מסוג חברות, סעיף 171 לחוק החברות קובע חובת עריכת דוחות כספיים.²⁸ חברות מחויבות לתאר את המשמעות

²⁵ Hines, לעיל הי"ש 22.

²⁶ ראו גם: סולגניק, לעיל הי"ש 18, בעמ' 50, וכן את הדיון בהמשך המאמר.

²⁷ ראו למשל: ע"א 4275/94 הבורסה לניירות ערך בתל-אביב בע"מ נ' א' ת' ניהול מאגר הספרות התורנית בע"מ פ"ד (5) 485, 543–544 (1997); ע"א 8500/10 אביעד פרל נ' פקיד שומה 1 ירושלים, פ"ס 34 לפסק דינו של השופט גיוראן (פורסם בנבו, 10.9.2012).

²⁸ ס' 171 לחוק החברות, התשנ"ט–1999; כמו כן בס' 172(א) לחוק החברות נקבע כי "חברה שאינה תאגיד מדווח, תערוך לכל שנה דוחות כספיים, שיכללו מאזן ליום 31 בדצמבר [...] דוח רווח והפסד לתקופה של שנה שהסתיימה באותו יום, וכן דוחות כספיים נוספים, הכל בהתאם לנדרש לפי כללי חשבונאות מקובלים [...] רואה החשבון המבקר יבקר את הדוחות". השוו לשותפויות: בעניינן של שותפויות ישראליות, ס' 34(9) לפקודת השותפויות [נוסח חדש], התשל"ה–1975 מכיר בקיומם של פנקסי שותפות, וכן ס' 40 לפקודת השותפויות מכיר בקיומו של חשבון רווחים הקובע את זכויותיהם של השותפים, אולם אופן ניהולם של הפנקסים, כמו גם אופן

הכלכלית של פעולתן, לשון אחר: להבנות את אותן המשמעויות לפי כללי חשבונאות מקובלים. חברות פרטיות נדרשות לערוך דוחות על פי הוראות חוק החברות, ואילו חברות ציבוריות²⁹ נדרשות לערוך דוחות על פי הוראות חוק ניירות ערך.³⁰ אלו ואלו נדרשות לאשר את הדוחות בדירקטוריון ולהציגם בפני האספה השנתית של בעלי המניות,³¹ וכן לשלוח את העתק המאזן³² לרשם החברות.³³ מהלכים אלו מאפשרים הסתמכות צדדים שלישיים על מצבה הפיננסי של החברה, למשל בעת העמדת אשראי לחברה או התקשרויות מהותיות אחרות עימה.³⁴

בשל חובות אלו אופן תיאור מצבה הפיננסי של חברת מניות אינו נתון לבחירה: קיימת חובה להכין דוחות חשבונאיים תוך יישם כללי חשבונאות מקובלים. חובה זו קבועה בחוק החברות ובתקנות ניירות ערך, וחלה על חברות פרטיות וציבוריות (בהתאמה).

מלבד חובת היישום, קיימת גם חובה נוספת כי רואה חשבון יבקר ויחווה את מידת התאמתם של הדוחות לכללי החשבונאות המקובלים.³⁵ כך שהמערכת המשפטית מחייבת ומוודאת כי התפישה הפיננסית של חברות – וכפי שיובהר להלן גם של ישויות אחרות – תיעשה בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים ותתקבע חברתית בהתאם לביטויים שכללים אלו מספקים.

בישראל,³⁶ קיימת כביכול דואליות לגבי הכללים המקובלים:³⁷ חברות ציבוריות (הכפופות לחוק ניירות ערך) מיישמות בדוחותיהן את כללי החשבונאות הבין-לאומית (IFRS), ואילו חברות פרטיות בוחרות בין כללי התקינה הבין-לאומית לכללי התקינה הישראלית כפי שהם

חישוב הרווחים, אינו מוסדר בפקודת השותפויות: לפי ס' 34 רישה לפקודת השותפויות, הקביעה תהא בידי השותפים בהסכם השותפות הספציפי ("זכויות השותפים בנכסי השותפות וזכויותיהם וחובותיהם כלפי השותפות ייקבעו, בכפוף להסכם מפורש או משתמע שבין השותפים"; עם זאת אם הסכם השותפות אינו כולל קביעה בנוגע לאופן חישוב הרווחים, נראה שהדוקטרינה החוזית בדבר אופן השלמתו של הסכם השותפות מכוח ס' 26 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973, תניב פתרון אשר יחזיר לתמונה את כללי החשבונאות המקובלים.

²⁹ רבות חברות פרטיות אשר הנפיקו חוב או מכשירים פיננסיים אחרים אשר גורמים לחברה להיחשב "תאגיד מדווח" כהגדרתו בס' 36 לחוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968 ("תאגיד שניירות ערך שלו הוצעו לציבור על פי תשקיף").

³⁰ תק' 3 לתקנות ניירות ערך (דוחות כספיים שנתיים), התש"ע-2010 (הותקנו מכוח ס' 36 לחוק ניירות ערך).

³¹ ס' 173 לחוק החברות.

³² חלק הדוחות המתאר את מצבה הפיננסי של הישות: נכסים, התחייבויות וכו'. מוכר גם כ"כדו"ח על המצב הכספי" (statement of financial position).

³³ בחברה פרטית, ובמסגרת דין וחשבון שנתי, ראו ס' 140 ו-175 לחוק החברות (אלא אם מתקיימים חריגים, ראו שם); אשר לחברה ציבורית – הדוח המלא מפורסם לציבור, ראו תקנות ניירות ערך (דוחות תקופתיים ומידיים), התש"ל-1970.

³⁴ לפיכך יש חריג משליחת מאזן לחברות אשר מצבן הכספי לא צפוי לגרום הסתמכות רחבה, למשל בשל התנאה על העברת מניות החברה. ראו החריגים שבסעיף 175 לחוק החברות, ואשר התמלאות כולם מביאה לפטור ממשלוח מאזן. יש לציין כי הדוח השנתי, לרבות המאזן האמור, פתוח עקרונית לעיון הציבור. שאלה אחרת היא אם חברות אכן מקפידות ליישם את הוראות סעיף 175 ואם סעיף זה נאכף.

³⁵ למשל, לדידי חברות פרטיות, נקבע בס' 172(א) לחוק החברות כי "חברה שאינה תאגיד מדווח, תערוך לכל שנה דוחות כספיים, [...], רואה החשבון המבקר יבקר את הדוחות"; ולפיכך תק' 10 לתקנות רואי-חשבון (דרך פעולתן של רואה-חשבון), התשל"ג-1973 קובעת כי "רואה חשבון יבקר בין היתר אם דו"ח כספי ערוך בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים ואם יש בו גילוי נאות בהתחשב בנסיבות".

³⁶ במובן זה, מצבה של ישראל דומה על פני הדברים למצבן של מדינות האיחוד האירופי, אשר גם שם יש דואליות בין חברות ציבוריות לחברות פרטיות (ראו הדיון אצל Klein, IFRS, להלן ה"ש 41).

³⁷ ואף באשר להתנהלותם של משרדי ממשלה קיים סט נוסף של כללים מקובלים – שאותם קובע המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות ממשלתית. ברם בשל מיקודם של כללי החשבונאות הממשלתית, מאמר זה אינו דן בהם לפרוטרוט, הגם שמסקנותיו יפות בחלקו הגדול גם למערכת חשבונאות זו, אשר גם בה קיים כלל שייר אשר מביא לשימוש בתקינה הבין-לאומית (IFRS) בעת קיומה של לקונה מהותית, ראו ס' 15 לתקן חשבונאות ממשלתי 3 "מדיניות חשבונאית, שינויים באומדנים חשבונאיים וטעויות" (4.2010).

נקבעים במוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות.³⁸ ברם למרות שינויים קונקרטיים בין הסטים³⁹ מטרות כללי התקינה הישראלית והבין-לאומית זהות, וכך גם פרספקטיבת המדידה והדיווח הנעשית מזווית המשקיעים:⁴⁰ כפי שאני מראה במקום אחר,⁴¹ למן שנות השבעים של המאה הקודמת, לשכת רואי החשבון (אשר הייתה אמונה על התקנת הכללים עובר להקמתו של המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות) פעלה לשם האחדת הכללים המקומיים עם כללי התקינה החשבונאית הבין-לאומית (שאך זה התחילה להתגבש). בין היתר כלל ברירת המחדל אשר התקיים בתקינה הישראלית גרס כי בהיעדר כלל חשבונאי מקומי (במובן הרחב) – יחול הכלל הבין-לאומי,⁴² וכן הלשכה התחייבה לפעול לשם הגברת האחידות בין הפרקטיקה המקומית לתקנים הבין-לאומיים.⁴³ כמו כן בתחילת שנות האלפיים, ועוד בטרם אומצה התקינה הבין-לאומית רשמית במוסד, פעל המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות לאימוצם המקומי של התקנים הבין-לאומיים. הללו אומצו (כמעט) ככתבם וכלשונם והביאו לכך ש"התקינה הישראלית" הכילה כללים הזהים לכללי החשבונאות הבין-לאומית כמעט ללא יוצאים מן הכלל.⁴⁴

בשולי הדברים יש לציין כי נורמטיביות זו של החשבונאות בישראל, קרי החיוב החוקי העצמאי המוטל על חברות ישראליות להכין דוחות כספיים (לפי כללים מקובלים), אינה חובה ברורה מאליה או אוניברסלית: במשטרים רבים אין חובה רגולטורית עצמאית של הכנת דוחות כספיים.⁴⁵ במשטרים רבים, אם קיימת חובה רגולטורית של הכנת דוחות כספיים, אזי חובה זו אינה עצמאית, והיא נגזרת מכוח חובה אחרת אשר לשם הגשמתה נדרשים דוחות, למשל דיווח

³⁸ דואליות זו ראשיתה בשנת 2008 באימוץ תקני דיווח כספי בין-לאומי, לעיל ה"ש 13, וחיזוקה בתק' 1 לתקנות ניירות ערך (דוחות כספיים שנתיים), התש"ע-2010, הקובעות במפורש (החל משנת 2010) כי "כללי חשבונאות מקובלים" לדידי דוחותיהן של חברות ציבוריות הם "תקנים ופרשנויות שאומצו על ידי הוועדה לתקני חשבונאות בין-לאומיים (International Accounting Standard Board (IASB) (ליתר דיוק, "כללי החשבונאות המקובלים" מוגדרים בתקנות "תקני דיווח כספי בין-לאומיים" והללו מוגדרים "תקנים ופרשנויות שאומצו על ידי הוועדה לתקני חשבונאות בין-לאומיים (International Accounting Standard Board (IASB)".

³⁹ להשוואה מלאה בין הסטים, ראו: המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות **ההבדלים העיקריים בין התקינה החשבונאית הבינלאומית לבין התקינה החשבונאית בישראל** (2016), זמין ב: www.iasb.org.il/news/4/.

⁴⁰ ראו להלן הדיון בפרק ה.

⁴¹ Israel Klein, *International Accounting Standards (IFRS) and National Accounting Sovereignty: A Case Study of Germany and Israel* (HUJI DAAD Center for German Stud., Working Paper 133/2014, 28–30) (להלן: "IFRS" (Klein)).

⁴² גילוי דעת של לשכת רואי החשבון 26 "התקנים של הוועדה לתקנים בינלאומיים בחשבונאות (IASC)" 8 (15.1.1981).

⁴³ שם.

⁴⁴ להבדלים פרטניים שעודם מתקיימים בתקינה, ראו לעיל ה"ש 39. יש לציין כי חלק הארי של ההבדלים נובע אך ורק מאי-עדכונה של התקינה הישראלית: מאז אומצה התקינה הבין-לאומית ירד היקף פעולת המוסד לתקינה בחשבונאות בישראל, שכן המיישמים ה"כבדים" – חברות ציבוריות – עברו ליישום מלא של התקינה הבין-לאומית, ומכך קטנו התמריצים לעדכון התקינה הישראלית.

⁴⁵ כך למשל המציאות בארצות הברית מתוארת על ידי Nobes & Parker במילים האלה: "The United States has no statutory requirements for accounting in a form that is comparable to the accounting sections of the Companies Acts in the UK or similar regulations in other EU countries ... only a small minority of US companies (about 14,000) are SEC-registered and have to obey the SEC's accounting and auditing rules. Other companies have no compulsory audit or published financial reporting"

NOBES & PARKER, *COMPARATIVE INTERNATIONAL ACCOUNTING*, להלן ה"ש 189, בס' 8.2.1.

למשקיעים מהציבור.⁴⁶ כפי שיורחב להלן, הדרישה החוקית להכין דוחות, כפי שחלה בישראל, היא חלק מגישה כללית יותר, אשר רואה בכללי החשבונאות חלק מהקוד המסחרי האזרחי, ואשר משותפת לגישת מדינות הקונטיננט. בדומה לזה, בישראל מקור החובה לערוך דוחות כספיים מגיע לכל הפחות עד לפקודת החברות משנת 1929.⁴⁷ בניגוד לנהוג בישראל, במדינות ארצות הברית, למשל, אין מתקיימת ככלל חובה עצמאית של הכנת דוחות כספיים.⁴⁸

ב. שימוש בפרמטרים חשבונאיים במשטרים משפטיים פרטניים

מלבד הקביעה החרוטה המחייבת תאגידיים ביישומם של כללי חשבונאות מקובלים, כללי החשבונאות (ולמעשה החשבונאות ככלל) שואבים את מעמדם המחייב גם ממשטרים משפטיים פרטניים המשתמשים בפרמטרים הלקוחים היישר מדוחות כספיים או מהמטריה החשבונאית הרווחת וממילא מחייבים שימוש בכללי חשבונאות,⁴⁹ ואף לדידי ישויות אשר בעניינן לא נקבעה חובה מפורשת ליישם כללי חשבונאות מקובלים.⁵⁰ כך למשל לצד הקביעה הכללית הקיימת בחוק החברות בדבר הכנתם של דוחות כספיים, משטר ההגנה על נושי התאגיד מתבסס על פרמטרים חשבונאיים מהדוחות הכספיים שבואו לקבוע את תקרת החלוקה המותרת לבעלי מניות: סעיף 302 לחוק החברות קובע כי סכום הרווח שניתן לחלק לבעלי המניות אינו יכול לעלות על הרווחים הצבורים (עודפים) או רווחי השנתיים האחרונים, כפי שהללו נקבעים לפי כללי חשבונאות מקובלים.⁵¹

⁴⁶ Regulation S-X, אשר קובעים את הצורה והתוכן של הדוחות הכספיים הנדרשים מחברות ציבוריות, קובעים בין היתר כך: "Financial statements filed with the Commission which are not prepared in accordance with generally accepted accounting principles will be presumed to be misleading or inaccurate, despite footnote or other disclosures, unless the Commission has otherwise provided" (17 C.F.R. §210.4-01 (2016)).

⁴⁷ סי' 105–111 לפקודת החברות, חא"י א' 155, 230–238, כוללת חובת עריכת דוחות כספיים וביקורם.

⁴⁸ NOBES & PARKER, COMPARATIVE INTERNATIONAL ACCOUNTING, לעיל ה"ש 189.

⁴⁹ עם זאת יש לציין כי על אף השימוש החברתי הנרחב בחשבונאות, החשבונאות אינה "מולאמת" על ידי המסגרות השונות, והאוטונומיה החשבונאית נשמרת: כללי החשבונאות נקבעים ללא תלות בשימושים החוץ-חשבונאיים. בשל כך לעיתים תוצרי החשבונאות עוברים התאמה (אדפטציה) לשם גישור בין פערי מדידה בין המדידה החשבונאית לזו הנדרשת למערכת החברתית או המשפטית המשתמשת בנתונים החשבונאיים. כך למשל בחישוב חבות המס נעשית התאמה של המדידה החשבונאית להוראות מדידה פרטניות הקיימות בפקודה. ובדומה לזה, גם בדיווח למשקיעים חברות ציבוריות רבות נוהגות לדווח נתונים נוספים (non-GAAP) כגון הרווח לפני הוצאות מימון, מיסים פחת והפחתות (EBITDA – Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization). ברם הבסיס שבתחתיתן של כל אותן אדפטציות הוא המדידה החשבונאית באמצעות כללי חשבונאות מקובלים, ראו בהקשר זה, למשל, סי' 1.4 להוראת ביצוע מס הכנסה 8/2012 "בסיס דוח לצרכי מס – מזומן או מצטבר" (25.7.2012) taxes.gov.il/incometax/documents/horaotbitsua/hor0812.pdf (להלן: "הוראת ביצוע מס הכנסה 8/2012") אשר מחייבת את הנישום להשתמש בכללי החשבונאות המקובלים כבסיס ליצירת דוח ההתאמה למס ("דוח ההתאמה נועד ליישם את ההוראות המיוחדות של דיני המס ולא נועד לאפשר חריגה מכללי חשבונאות מקובלים (לרבות שיטת הדיווח) אלא אם קיימת הוראה מפורשת בדיני המס"; וכן את הדיון בהמשך המאמר.

⁵⁰ למשל – במיסוי נאמנויות, כאשר הנישום אינו חברה אלא שותפות (ראו לעיל ה"ש שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת). או כל ישות אחרת שאינה כפופה לחובה עצמאית של יישום כללי חשבונאות מקובלים.

⁵¹ סי' 302 לחוק החברות קובע כדלקמן:

"(א)חברה רשאית לבצע חלוקה מתוך רווחיה (להלן - מבחן הרווח), ובלבד שלא קיים חשש סביר שהחלוקה תמנע מן החברה את היכולת לעמוד בחבוייתה הקיימות והצפויות, בהגיע מועד קיומן (להלן - מבחן יכולת הפרעון)."

(ב) בסעיף זה – "רווחים", לענין מבחן הרווח - יתרת עודפים או עודפים שנצברו בשנתיים האחרונות, לפי הגבוה מבין השניים, והכל על פי הדוחות הכספיים המותאמים האחרונים, המבוקרים או הסקורים, שערכה החברה, תוך הפחתת חלוקות קודמות אם לא הופחתו כבר מן

כאמור, השימוש המשפטי-פרטני בפרמטרים מבוססי דוחות כספיים אינו מיוחד לשדות משפטיים שבהם קיימת ממילא חובה כללית של הכנת דוחות (כקיים בהקשר ההגנה על נושי התאגיד): אחד המשטרים המשפטיים הסובסטיביים ביותר שמתמש בתוצרים החשבונאיים הוא משטר המס; חבות המס נקבעת לפי רישומיו החשבונאיים של הנישום⁵² וממילא מחייבת נישום לנהל מרשמים חשבונאיים כדי לציית להוראות הפקודה.⁵³ חובה זו קיימת גם אם לא חלה על הנישום חובה עצמאית להכין דוחות כספיים (בדומה לזו אשר מחיל חוק החברות על חברות). הווה אומר כי גם נישום שאינו חברה, וכביכול אינו חייב להכין דוחות כספיים מכוח חוק החברות, עדיין יהיה חייב להשתמש בחשבונאות לצורך עמידה בדרישת מערכת המס (לשם השוואה – בארצות הברית משטר המס אינו תלוי בדוחות כספיים, גם אם התאגיד מפיך אותם).⁵⁴ בדומה לזה, גם משטר חדלות הפירעון מתנהל לפי כללי חשבונאות מקובלים,⁵⁵ ללא תלות בקיומה של חובת הכנת דוחות על החייב או הנאמן (כישות משפטית), ותופעה זו מתרחשת גם במשטרים משפטיים אחרים ובמנגנונים חברתיים שונים.⁵⁶

ג. הכללים עצמם כנורמות

מלבד החובה החוקית להכין דוחות חשבונאיים והצורך דה פקטו הצומח מהשימוש בפרמטרים מבוססי חשבונאות במגוון משטרים משפטיים, המערכת המשפטית מעניקה לחשבונאות מעמד מחייב (נורמטיבי) גם באימוץ ישיר של הוראות מתוך המטריה החשבונאית. אימוץ זה מתרחש כאשר משטרים משפטיים מפנים להגדרות חשבונאיות כחלק מהקוד

העודפים, ובלבד שהמועד שלגביו נערכו הדוחות אינו מוקדם ביותר משישה חודשים ממועד החלוקה;

"דוחות כספיים מותאמים" - דוחות כספיים מותאמים למדד או דוחות כספיים הבאים או שיבאו במקומם, והכל לפי כללי חשבונאות מקובלים;

"עודפים" - סכומים הכלולים בהון העצמי של חברה ושמוקדם ברווח הנקי שלה כפי שנקבע לפי כללי חשבונאות מקובלים, וכן סכומים אחרים הכלולים בהון העצמי לפי כללי חשבונאות מקובלים ושאינם הון מניות או פרמיה, שהשר קבע שיראו אותם כעודפים" (ההדגשות אינן במקור).

וראו בהקשר זה גם את תקנות החברות (סכומים אחרים הכלולים בהון עצמי שיראו בהם עודפים), התשע"ב-2012 (להלן: תקנות החברות "סכומים אחרים").

⁵² לרבות בהתאמת פרמטר ההכנסות החשבונאיות להוראות פרטניות בפקודת מס הכנסה. ראו גם את הוראת **ביצוע מס הכנסה 8/2012**, לעיל ה"ש 49.

⁵³ תק' 2 להוראות מס הכנסה (ניהול פנקסי חשבונות), התשל"ג-1973 קובעת כי "נישום חייב לנהל מערכת חשבונות לפי התוספת בהוראות אלה החלה עליו, ובהתאם לאמור בהוראות אלה"; חובה זו מפורטת בתוספות ככוללת חובה לערוך חשבונות לפי שיטת החשבונאות הכפולה, אשר פורשה בפסיקה – בהלכת **השומרים**, להלן ה"ש 65 – כמיישמת את כללי החשבונאות המקובלים. כאשר הפרקטיקה החשבונאית בענפו של הנישום נוהגת להכיר בהכנסות על בסיס מזומן, אזי הרישום הכפול יהיה לפי תזרים במזומן, וכאשר הפרקטיקה המקובלת היא על בסיס מצטבר, הרישום הכפול יהיה על בסיס מצטבר.

⁵⁴ ראו: Thor Power Tool Co. v. Comm'r, 439 U.S. 522 (1979) (ההלכה שנקבעה בפסק הדין ניתקה את

הזיקה בין החשבונאות הפיננסית לחשבונאות המס בארצות הברית); וכן טקסט מלווה ה"ש 160 להלן.

⁵⁵ ראו ס' 120 לתקנות פשיטת הרגל, התשמ"ה-1985, וס' 41 לתקנות החברות (פירוק), התשמ"ז-1987 (ברם השוו תוצאת הניסיון לקבל סעד בגין הפרת החובה, פשי"ר (מחוזי ת"א) 1202/02 **תדיר-גן (מתכת) בע"מ נ' רו"ח שפיר בתפקידו כנאמן להסדר הנושים של החברה**, פס' 43 ו-62 לפסק דינה של השופטת אלשיך (פורסם בנבו, 3.3.2003)).

⁵⁶ ראו למשל, תק' 13 לתקנות ביטוח בריאות ממלכתי (פיקוח ובקרה פיננסית על קופות החולים), התשס"ו-2006 (אשר קובע כי בתקציב הפיתוח השנתי של קופת חולים ייושמו כללי חשבונאות מקובלים); ס' 51 לכללי המים (חישוב עלויות והכנסות, הכרה בפיתוח מפעלי מים וחובות דיווח החלות על מקורות), התשע"א-2011 (אשר קובע כי אופן סיווג תוספת ההשקעה המותרת במפעלי המוביל הארצי תיעשה לפי כללי חשבונאות מקובלים).

המשפטי,⁵⁷ או כאשר המערכת המשפטית קובעת את הנורמה החשבונאית כנורמה מחייבת בהקשרים מסוימים.

במקרים שכאלו לא נוצר לכללים מעמד מחייב מכוח הכרח ליישום, אם במישרין כחלק ממילוי החובה להכין דוחות כספיים, ואם בעקיפין, כחלק מעמידה בדרישות משטר משפטי (למשל מערכת המס), אלא בהפיכת המטריה החשבונאית לחלק מ"הקוד המשפטי" בידי המחוקק, ללא תלות ביישום קונקרטי על ידי הישות וללא דרישה ליישום כזה.

דוגמאות לשימושים מעין אלו ניתן למצוא הן בחוק והן בפסיקה. למשל, חוקים המתאפיינים באינטראקטייה קרובה עם הסביבה הכלכלית מפנים אל כללי החשבונאות לשם הגדרת מונחים פיננסיים; בין חוקים אלו ניתן למצוא חוקים בעלי משמעות כלכלית אדירה וכלל-חברתית כגון החוק לעידוד השקעות הון⁵⁸ וחוק ניירות ערך,⁵⁹ וכך גם את החקיקה הקונטרוברסלית מהעת האחרונה אשר מגבילה את שכר הבכירים במגזר הפיננסי.⁶⁰ ההפניה נעשית לרוב בתבנית של "בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים", "כהגדרתם בכללי חשבונאות מקובלים" או "כמשמעותם בכללי חשבונאות מקובלים". בכל המקרים הללו הכללים החשבונאיים המקובלים עצמם משתלבים כשכבה במערכת החקיקה, וכך פעולת המשטר המשפטי נקבעת בחלקה ישירות באמצעות הנורמה החשבונאית – כל זאת ללא תלות ביישום הכללים על ידי הישות. לשון אחר, הפרשנות המשפטית נקבעת לפי המטריה החשבונאית ואף ללא תלות ביישום בפועל, או בצורך ביישום, של אותה פרשנות בידי הנישום.

מלבד החקיקה פסיקת בתי המשפט רוויה גם בשימושים נורמטיביים של פרמטרים חשבונאיים: שופטים מסתמכים על תקנים חשבונאיים לשם ביסוס קביעותיהם המשפטיות,⁶¹ ואף רואים בכללים החשבונאיים נורמות המתוות את הטיפול הפיננסי המתחייב.⁶²

⁵⁷ Cunningham, לעיל ה"ש 5; וכן שאר המקורות בה"ש 5.

⁵⁸ חוק לעידוד השקעות הון, התשי"ט-1959: בס' 44 לחוק נעשה שימוש בהגדרות כללי חשבונאות מקובלים כדי להתאים את קביעת מענק ההשקעה להשקעה נטו בהקמה ("מחיר מקורי" – כמשמעותו לענין ס' 21 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש]), למעט הוצאות מימון, הוצאות הנהלה וכלליות שנהוג לראותן כן לפי כללי חשבונאות מקובלים(").

⁵⁹ חוק ניירות ערך, ובמיוחד התקנות מכוחו, משתמש רבות בטכניקה של "שאיבת" הגדרות מכללי חשבונאות מקובלים (ואף ישירות מכללי התקינה הבין-לאומית); כך למשל ס' 1 לחוק ניירות ערך (סעיף ההגדרות) קובע בין השאר דלקמן: "הון עצמי, של תאגיד – הון התאגיד כמשמעותו לפי כללי חשבונאות מקובלים החלים על התאגיד, ואם לפי כללים אלה כולל הון התאגיד גם את החלק המיוחס לזכויות שאינן מקנות שליטה – בניכוי זכויות אלה; 'החלק המיוחס לזכויות שאינן מקנות שליטה' – כמשמעותו בתקנים ובפרשנויות שאומצו בידי הוועדה לתקני חשבונאות בין-לאומיים (IASB International Accounting Standard Board)".

⁶⁰ בס' 2 לחוק תגמול לנושאי משרה בתאגידים פיננסיים (אישור מיוחד ואי-התרת הוצאה לצורכי מס בשל תגמול חריג), התשע"ו-2016, נקבעה תקרת התגמול לפי חישוב על פי כללי חשבונאות מקובלים.

⁶¹ ראו למשל: ע"א 655/82 גרובר נ' פרבשטיין, פ"ד מ(1) 738 (1986) (אוזכר גם בעניין הבורסה לניירות ערך בתל-אביב בע"מ, לעיל ה"ש 27, בעמ' 543-544); ע"א 6557/01 פז גז חברה לשיווק בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים, פס" 34-38 לפסק דינה של השופטת ארבל (פורסם בנבו, 20.11.2006); ע"א 510/80 פקיד שומה ירושלים נ' דפוס המרכז, חברה להוצאה לאור בע"מ, פ"ד לו(4) 589, פס" 10 לפסק דינו של השופט לוין (1982); רע"א 779/06 קיטאל החזקות ופיתוח בינלאומי בע"מ נ' ממן, פסק דינו של השופט מלצר (פורסם בנבו, 28.2.2012); ע"א 10800/06 סלמן נ' פקיד שומה טבריה, פס" 37 לפסק דינה של השופטת פרוקציה (פורסם בנבו, 13.7.2011); וראו גם ע"א 7644/07 נ.פ.ג יזום ושיווק בע"מ נ' דור אנרגיה (1988) בע"מ, פס" 7 לפסק דינו של השופט פוגלמן (פורסם בנבו, 5.1.2010). לעניין של הצדקת מתן רשות להתגונן; וכן ע"א 7566/13 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' זורבין, פס" 25 לפסק דינו של השופט שהם (פורסם בנבו, 22.6.2015). שבו נידון מעמדם של רווחים חשבונאיים (רווחי אקוויטי) לעניין שיעור הרווחים הראויים לחלוקה הנידונים בפקודת מס ההכנסה, כאשר בסיס הדיון הוא כללי חשבונאות מקובלים, והשאלה היא אם מוצדק לסטות מהם.

⁶² ראו למשל עניין פרל, לעיל ה"ש 27; והשוו בהיקשר זה את דבריו של השופט ברק, בעניין פרשנות חוקים פיסקליים, בע"א 165/82 קיבוץ חצור נ' פקיד שומה רחובות, פ"ד לט(2) 70, 76 (1985): "לעתים קשה בדיקת

בהקשר זה ראוייה לציון מיוחד הלכת "קבוצת השומרים" אשר נקבעה בדיני המס: ⁶³ ההלכה, אשר תרמה לא מעט להאדרת המטריה החשבונאית בהרימה את קרנם של רואי החשבון בדיני המס, קובעת כי מיסוי חברות הולך אחר החשבונאות, ובלשון הפסיקה: "עקרונית, באין הוראות מחייבות בפקודה בדבר העיתוי הקובע, התשובה תימצא בכללי החשבונאות המקובלים על רואי-חשבון".⁶⁴ הווה אומר כי למעט במקרים שבהם פקודת מס ההכנסה קובעת הסדר פוזיטיבי, קביעת חבות המס⁶⁵ – חובה אשר בין השאר מתנגשת עם הזכות המוגנת לקניין⁶⁶ – נעשית לפי הכללים החשבונאיים.⁶⁷ הלכה זו מעניינית במיוחד, שכן אין מדובר בהענקת מעמד משתמע לחשבונאות מכוח השימוש בפרמטרים חשבונאיים או מכוח קיבוע המשמעות הפיננסית של פעילות החברה עקב הכנת דוחות, אלא בהענקת מעמד מפורש ומכוון-התנהגות⁶⁸ – השווה בעוצמתו לחוק ולתקנות – לכללי החשבונאות עצמם. התקנים עצמם משמשים מקור סמכות לאופן חישוב ההכנסה בידי הנישום. החשבונאות עצמה הופכת לחלק מהחוק, לחלק מפקודת מס ההכנסה ולמקור נורמטיבי משפטי: כך למשל הקביעה המשפטית לעניין עיתוי המס נקבעת לפי עיתוי שאותו מורים כללי חשבונאות מקובלים. הכנסה אשר כללי חשבונאות מקובלים מורים על רישומה בשנה הבאה ולא בשנה זו, יימסו משפטית בשנה הבאה ולא בשנה זו. כדי לסתור את חלותו המשפטית של העיתוי שקובעים הכללים החשבונאיים המקובלים, נדרש מקור משפטי חילופי אשר בכוחו לגבור על הקביעה החשבונאית, למשל הסדר מיסוי *Lex specialis* הנכלל בפקודות מס הכנסה.

2. חיזוק מעמד הכללים המקובלים – פרשת "המוסד לתקינה"⁶⁹

בשנת 2001 פרסם המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות⁷⁰ תקן חשבונאי אשר הורה לחברות לחדול מלהצמיד את נתוני הדוחות הכספיים לשינויים במדד המחירים לצרכן.⁷¹ עובר לפרסום

הרקע הכלכלי של החוק. חוקי המסים סבוכים הם [...] יש בהם הוראות רבות בעלות אופי טכני. לא פעם נעשית החקיקה בחיפזון. לעתים לא נעשית בדיקה מספקת של השפעת הוראה פלונית על מערך החקיקה כולו. לעתים סתימתה של פירצה אחת יוצרת פיצול אחרות. לעתים רבה ההסתמכות על תורת ראיית החשבון. כל אלה הם תוצאות לוואי של מורכבות הסוגיה ושל תנאי הטיפול בה, שלא תמיד ראויים הם".

⁶³ ע"א 494/87 חברת קבוצת השומרים שמירה ובטחון בע"מ נ' פקיד השומה למפעלים גדולים, פ"ד מו(4) 795 (1992) (להלן: הלכת השומרים).

⁶⁴ ע"א 3348/97 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' דיקלה חברה לניהול קרנות נאמנות בע"מ, פ"ד נ"ו(1) 1, פס' 8 לפסק דינו של השופט אנגלרד (2001).

⁶⁵ אף שהלכת השומרים, לעיל ה"ש 63, קבעה במקור כי שאלת תזמון חבות המס (אם על בסיס מזומן או על בסיס מצטבר) תוכרע לפי הכללים החשבונאיים, פסיקה מאוחרת לה הרחיבה את מעמדם של הכללים החשבונאיים לכדי קביעת של פרטים רחבים מאלה בקשר לחבות המס. ראו למשל: עניין סלמן, לעיל ה"ש 61, שבו שיעור הרווחים הראויים לחלוקה לעניין פקודת מס הכנסה נלמד מהוראת כללי החשבונאות לעניין הפחתת סכום הדיבידנד משיעור העודפים המוצגים בדוחות הכספיים החל מהיום הקבוע ("יום האיקס") וגם אם הללו לא שולמו.

⁶⁶ ראו בג"ץ 9333/03 קניאל נ' ממשלת ישראל, פ"ד ס(1) 277, פס' 16 לפסק דינו של הנשיא ברק (2005).

⁶⁷ המשפט הגרמני משמש מודל המוכר לגישה זו, שם העיקרון ידוע כ-Maßgeblichkeitsprinzip; ראו, Dieter Pfaff & Thomas Schröder, *The Relationship Between Financial and Tax Accounting in Germany: The Authoritativeness and Reverse Authoritativeness Principle*. 5 EUR. ACCT. REV 963 (1996) והדיון אצל Klein, IFRS, לעיל ה"ש 41.

⁶⁸ ראו גם: David I. Walker, *Financial Accounting and Corporate Behavior*, 64 WASH. & LEE L. REV. 927 (2007) (דן בהשפעת החשבונאות על התנהגות תאגידים ועל חלק מהמשמעויות המשפטיות של תופעה זו).

⁶⁹ ע"א 262/02 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות (פורסם בנוב, 30.12.2003) (להלן: "חברת חשמל – פ' עליון").

⁷⁰ המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות התאגד ביוני 1998 ביוזמתה של לשכת רואי החשבון בישראל ובשיתוף רשות ניירות ערך, אשר ראו צורך בהקמת מוסד מקצועי שיעסוק בתקינה חשבונאית. פעילות המוסד כוללת

התקן נדרשו חברות ישראליות "למדד" בסופה של כל תקופת דיווח את נתוני הדוחות כדי להציגם בערכים ריאליים.⁷² ברם עם דעיכת האינפלציה כבר לא נתפסה השפעת השינויים במדד הצרכנים על נתוני הדוחות הכספיים חשובה למשתמשי הדוחות, ולפיכך הורה המוסד לחברות לחדול מההצמדה.

להפסקת ההצמדה לאינפלציה (מידוד הדוחות) נודעה השפעה מעטה על כלל החברות, למעט חברות אשר הכנסותיהן נקבעות לפי ערכי הציוד שאותו הן מפעילות בהפקת ההכנסה, ולדין איבוד אחוזי מידוד בודדים התבטא באובדן רווחים. עם חברות אלו נמנתה חברת החשמל, אשר התעריף שבו היא יכולה לחייב את הצרכנים מושפע בין השאר מעלות ייצור החשמל כפי שהוא מחושב על סמך נתוני הדוחות הכספיים, לרבות הצמדתם למדד (משמעות הפסקת מידוד דוחות חברת החשמל הייתה קיטון בהכנסות חברת החשמל). לפיכך עם פרסום התקן עתרה חברת החשמל לבית המשפט כדי למנוע את פרסומו, או לחלופין להורות על החרגתה של החברה, וכך לא יחול התקן על דוחותיה הכספיים.

ערכאת המחוזי, אשר דנה לגוף העתירה, סירבה להעניק את הסעד ההצהרתי המבוקש.⁷³ בערעור לבית המשפט העליון נידונה שאלה יחידה – אפשרות החרגתה של חברת החשמל מתחולתו של הכלל החשבונאי בשל נסיבותיה המיוחדות. למעשה מדובר בהצעה שהעלתה חברת החשמל להחרגתה מתחולת הכלל החשבונאי המקובל כדי שלא ייווצר עיוות בין קביעת התעריף לעלויות הריאליות. ברם כאשר נדרש בית המשפט העליון לאפשרות זו, היא נפסלה לחלוטין, והתוותה מדיניות מעין-אבסולוטית לכללי חשבונאות מקובלים:

"דין הטענות הללו להידחות. [...] בכך גילה המשיב 1 [המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות – י.ק.] את דעתו, כי יש להחיל את התקן על כל התאגידים, ללא יוצא מן הכלל. הכרעה זו הינה, בראש ובראשונה, הכרעה חשבונאית-מקצועית, ובדין לא מצא בית-המשפט המחוזי יסוד להתערב בה. בהכרעה זו גם לא ניתן לגלות מידה של חוסר סבירות. אדרבה, קשה להלום כי במסגרת קביעתה של נורמה חשבונאית כללית, האמורה לחייב את כלל התאגידים, יימצא מקום ליצירת חריגים פרטיקולריים."⁷⁴ (ההדגשה אינה במקור)

פסיקת בית המשפט בפרשה מחזקת את מעמדם המחייב של הכללים המקובלים, ומחילה אותם שווה בשווה על כלל הישויות ובכל המקרים. הווה אומר, כי מעת שנקבע כלל חשבונאי מקובל, ובמקרה הנידון מדובר בכלל אשר ביטל את מידוד הדוחות ואשר נקבע במוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות – גוף אשר הוכר בפסיקת המחוזי ככזה שאינו "ממלא תפקיד ציבורי שנקבע לו בדין"⁷⁵ – הכלל שנקבע להיות כלל מקובל מחייב את כלל התאגידים ללא

פרסום כללי חשבונאות ודיווח חדשים, עדכון, תיקון או ביטול כללי חשבונאות ודיווח קיימים וכן קביעת תקנים חשבונאיים זמניים והבהרות מקצועיות בתחום החשבונאות. כדי לשמר את עצמאות המוסד, ומטעמי נוחות מנהלית, הוחלט לפעול בדרך של הקמת חברה שקיבלה פטור מציון המילים בעירבון מוגבל, בהיותה חברה לתועלת הציבור. ביוני 1998 התיר שר המסחר והתעשייה לרשות ניירות ערך וללשכת רואי החשבון בישראל להשתמש במילה "תקן", או במילים קרובות לה, לצורך רישום חברה בשם "המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות". היתר זה מתחייב מהוראת ס' 13(א)(2) לחוק התקנים, התשי"ג-1953, המייחד את השימוש במונח "תקן" למכון התקנים הישראלי (ראו ה"פ (מחוזי ת"א) 1247/01 **חברת החשמל לישראל בע"מ נ' המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות**, 1-2 (פורסם בנבו, 29.11.2011) (להלן: עניין "חברת חשמל – פ' מחוזי").

⁷¹ תקן חשבונאות 12 "הפסקת ההתאמה של דוחות כספיים" (10.2001).

⁷² למקורות השונים אשר חייבו מידוד כאמור, ראו: שם, בס' 3.

⁷³ עניין **חברת חשמל – פ' מחוזי**, לעיל ה"ש 70.

⁷⁴ עניין **חברת חשמל – פ' עליון**, לעיל ה"ש 69, בעמ' 3-4.

⁷⁵ עניין **חברת חשמל – פ' מחוזי**, לעיל ה"ש 70, בעמ' 3.

אפשרות לחריגים. "הצורך החיוני בקיומה של תקינה חשבונאית"⁷⁶ הוכר כמעניק סמכות למוסד ולקביעותיו, ולפיכך קובע בית המשפט בשתי הערכאות כי החרגה מתחולת הכלל יכולה להיווצר רק כ"הסדר ראשוני" חשבונאי על ידי רשות מוסמכת אשר קביעותיה תגברנה על כללי החשבונאות המקובלים. במקרה הנידון סמכות זו הייתה נתונה לשר האחראי של חברת החשמל; כל עוד סמכות מיניסטרילית זו לא הופעלה,⁷⁷ נקבע כי על חברת החשמל ליישם את הכלל המקובל כפי שזה נקבע במוסד לתקינה.

פרשת "המוסד לתקינה" היא דוגמה שבה הכלל החשבונאי המיושם במסגרת הכללים המקובלים לא התאים לקביעת תעריף חשמל. יישום הכלל המקובל הביא לכך שתעריף החשמל לא שיקף את העלויות הריאליות של ההפקה.⁷⁸ הדרך היחידה לפתור את הבעיה, כפי שהציע בית המשפט בפרשה היא להפעיל את הסמכות המיניסטרילית המאפשרת לשר להורות לחברת החשמל⁷⁹ להכין דוחות מיוחדים (אשר ישמשו בין השאר לקביעת התעריף).⁸⁰ הווה אומר, כי בהיעדר הוראה לסתור, ובמקרה זה – הפעלת הסמכות המיניסטרילית הקבועה בחוק החשמל – הכלל המקובל חל מעצם טיבו וטבעו על כלל התאגידים ללא אפשרות לחריגים.

3. משמעות מעמד החשבונאות והכללים המקובלים

מלבד השימוש המשפטי בחשבונאות הסדרים חברתיים רבים נסמכים על פרמטרים פיננסיים הנקבעים לפי דוחות כספיים.⁸¹ תוכניות שכר למנהלים, הענקת אשראי וקביעת תעריפים (כבמקרה של חברת החשמל [ראו לעיל]) הם חלק מההסדרים ששימושם בפרמטרים הנלקחים מדוחות כספיים הוא נרחב, ובעקבות זאת הם מושפעים מתוכני הכללים החשבונאיים המקובלים (המיושמים בדוחות אלו). לכן האימוץ המשפטי של הכללים החשבונאיים אינו

⁷⁶ שם, בעמ' 4.

⁷⁷ יש לציין כי לאחר הפרשה הופעלה סמכות זו זמנית, ראו תקנות החברות הממשלתיות (כללים לעריכת דוחות כספיים של חברת החשמל לישראל בע"מ) (הוראת שעה), התשס"ה-2004 וכן את האמור בה"ש 88.

⁷⁸ החלופה ליצירת החריג הייתה שינוי הכלל החל על כלל החברות – כפי שאכן נעשה בפרשת "השוק העמוק" (להלן).

⁷⁹ ס' 17 (ב) לחוק משק החשמל, התשנ"ו-1996 קובע כי "בעל רשיון ספק שירות חיוני יערוך דו"חות כספיים כפי שקבעו השרים, בהתייעצות עם שר המשפטים לענין מידת הפירוט בהם, העקרונות החשבונאיים לעריכתם, ההצהרות והביאורים שיצורפו אליהם". ראו גם עניין **חברת חשמל – פ' מחוזי**, לעיל ה"ש 70, בעמ' 6; עניין **חברת חשמל – פ' עליון**, לעיל ה"ש 74, בעמ' 4. סמכות דומה קיימת גם בחיקוקים אחרים המסדירים שירותים חיוניים; ראו למשל ס' 1ב לחוק הדואר, התשמ"ו-1986; ס' 33א לחוק החברות הממשלתיות, התשל"ה-1975; ס' 13(ה) לחוק השידור הציבורי הישראלי, התשע"ד-2014; ס' 10 לפקודת הבנקאות, 1941; הגדרת "כללי החשבונאות" בתק' 1 לתקנות הפיקוח על עסקי ביטוח (פרטי דין וחשבון), התשנ"ח-1998. אך השוו ס' 67(א) לחוק משק הגז הטבעי, התשס"ב-2002.

⁸⁰ מהבחינה העיונית ערכאת המחוזי סברה כי הפעלת הסמכות מבטלת את חלות הוראת חוק החברות (כפי שאירע בפועל), ולפיכך קיום הסמכות בחוק משק החשמל היה אחד הנימוקים לאי-הענקת הסעד: "תקן חשבונאות מספר 12, אינו מתייחס למגזרים או לתאגידים ספציפיים במשק, אלא חל על כל התאגידים במשק כפי שנקבע בו מפורשות. טענת המבקשת כאילו בהחלת תקן זה, יש כדי לפגוע בה, אינה צריכה להיות מופנית למוסד לתקינה, אלא למי שמוסמך לפטור אותה מהצגת הדו"חות בדרך הקבועה בתקן זה, השרים הקבועים בהוראות סעיף 17 (ב) לחוק משק החשמל, התשנ"ו-1996, בדבר חובות בעל רשיון ספק שירות חיוני" (ההדגשה אינה במקור) (עניין **חברת חשמל – פ' מחוזי**, לעיל ה"ש 70, בעמ' 6). מנגד ניתן לטעון כי לפי לשון בית המשפט העליון מדובר בדוחות נוספים: "רשאית המערערת לשוב ולפנות, ככל שכבר עשתה בעבר, אל שר האוצר ואל שר האנרגיה והתשתית, בבקשה כי יעשו שימוש בסמכותם לפי סעיף 17(ב) לחוק משק החשמל, התשנ"ו-1996, ויתירו לה להגיש דו"חות כספיים שייערכו על-פי עקרונות חשבונאיים שונים מאלה שנקבעו בתקן 12" (ההדגשה אינה במקור) (עניין **חברת חשמל – פ' עליון**, לעיל ה"ש 74, בעמ' 4).

⁸¹ ראו למשל הדיון אצל Stuart Burchell ET AL., *The Roles of Accounting in Organizations and Society*, 5 ACCT. ORG. & SOC'Y. 5 (1980).

משפיע רק על המערכת המשפטית פנימה אלא גם מביא לכך שתוכני הכללים המקובלים (להלן) גולשים אל מעבר למסגרת השימוש המשפטי אל תוך הסדר החברתי הכולל.⁸² עד להיכן מגיעות השלכות מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות ואקסקלוסיביות הכללים המקובלים? פרשה נוספת מהעת האחרונה (סוף שנת 2014) ואשר גם בה מעורבת חברת החשמל מדגימה את עומק ההשפעה של מעמד החשבונאות.

פרשת "השוק העמוק"

כללי החשבונאות המקובלים (IFRS)⁸³ דורשים טיפול אקטוארי בהתחייבויות הנוצרות לחברה בגין סיום יחסי עובד-מעביד. הטבות אשר האחריות למימוןן בעתיד חלה על הישות החשבונאית (החברה) מחייבות את אמידת שוויין הנוכחי של ההטבות הצפויות ורישומן כבר בתקופה הנוכחית כהתחייבות של החברה במאזן. למעשה מדובר בהצגה נוכחית של תשלומים תלויים עתידיים שאותם תצטרך הישות לממן לעובדים לאחר העסקתם (פנסייה, ביטוח רפואי וכדומה).⁸⁴ דרך אמידת ההתחייבות קבועה בכללים החשבונאיים, כאשר הפרמטרים המהותיים ביותר הם שיעור ההיוון.⁸⁵ ככל ששיעור ההיוון המשמש לאמידת ההתחייבויות גבוה יותר, כך ההתחייבות הנוכחית במאזן תהיה קטנה יותר, ולהפך.⁸⁶

אשר ליישום התקינה הבין-לאומית התעורר ויכוח עקרוני בין חברת החשמל לרשות הרגולטורית (רשות החשמל ורשות ניירות ערך) סביב שיעור ההיוון אשר ישמש במדידת ההתחייבויות האקטואריות של חברת החשמל.⁸⁷ חברת החשמל צידדה בשימוש בשיעור היוון נמוך (המתבסס של שיעור תשואות אג"ח מדינה), אשר יחייב את החברה לרשום הוצאות גדולות בגין ההתחייבויות העתידיות של החברה ואשר "יצדיק" את העלאת תעריפי החשמל. מנגד, הרגולטור צידד בשימוש בשיעור היוון גבוה (המתבסס על אג"ח קונצרני), אשר יביא להקטנת הרישום החשבונאי בגין ההתחייבויות, ישפר את מצבה הכלכלי הכולל של חברת החשמל ויצדיק את הפחתת תעריף החשמל בעתיד.

בשל הכבילות הקיימת לכללי חשבונאות מקובלים – על חברת החשמל חלים הן חוק החברות והן חוק ניירות ערך⁸⁸ – הוויכוח התנהל סביב פרשנות הכללים המקובלים, ובפרט, סביב

⁸² ש.ם.

⁸³ קרי, הכללים המקובלים לדידי חברות ציבוריות וחברות שבחרו ביישום תקינה חשבונאית בין-לאומית (ראו לעיל ה"ש 38 וטקסט מלווה).

⁸⁴ בהקשר זה יש לציין כי תשלומים תלויים עתידיים נרשמים במאזן, וכי למעשה מדובר במעין "ביטוח" חשבונאי של אותם התשלומים, ואילו תקבולים תלויים אינם נרשמים במאזן (חברת החשמל אינה רושמת נכס בעבור הכנסות צפויות מתשלומי לקוחות (בשונה מנכס הקיים בשל התחייבות הרגולטור "לייצוב מחירים")).

⁸⁵ ההכרה בהתחייבויות אשר מימושן צפוי בעתיד נעשית לפי השווי הנוכחי שלהן. ראו גם גיתית גור-גרשגורן, אלרואי חדד וחיים קידר-לוי "האם קיים 'שוק עמוק' באג"ח חברות ישראל?" 1, 2 (2015) www.isa.gov.il/GeneralResearch/179/Documents/170915_1.pdf (להלן: "מאמר רשות ני"ע").

⁸⁶ לעניין חישוב ההתחייבות – ראו ש.ם, בנספח 1.

⁸⁷ ראו אבי בר-אלי "גלגל הצלה חשבונאי לחברת החשמל" **חדשות האנרגיה** (27.11.2012)

www.energianews.com/article.php?id=15464

⁸⁸ יש לציין כי גם ההתאמות אשר הוחלו בעבר על דוחות חברת החשמל בידי השר האחראי (בשל פסיקת בית המשפט העליון בפרשת "המוסד לתקינה") התבססו על כללי חשבונאות מקובלים (כגרסתם עובר להפסקת המידוד, ואגב "שאלית" תקן מקובל מבית ה-FASB לשם הקבלת הוצאות והכנסות בתעשייה מפקחת), ראו תקנות החברות הממשלתיות.

השאלה אם המשק הישראלי מקיים את התנאים הנדרשים בתקינה הבין-לאומית כדי לאפשר שימוש בשיעור היוון מבוסס אג"ח קונצרני.⁸⁹

כפי שיורחב להלן, הוויכוח אשר נראה על פני הדברים ויכוח חשבונאי-מקצועי,⁹⁰ וכביכול ניטרלי, הוא למעשה ויכוח חלוקתי-פוליטי: שיעור ההיוון קובע בפועל את היקף ביטוח ההטבות העתידיות לעובדי חברת החשמל ואת זהות נושאי עלות ביטוח זה. שימוש בשיעור היוון נמוך (כעמדת חברת החשמל ועובדיה) מביא לרישום הפרשות גדולות ו"שמירת רזרבות" עצומות לביטוח ההתחייבויות העתידיות – כל זאת על חשבון הציבור אשר יאלץ לשלם יותר בעבור החשמל. לעומת זאת שימוש בשיעור היוון גבוה (כעמדת הרגולטור) יביא לרישום הפרשות נמוכות (יחסית) ושמירת רזרבות נמוכות יותר (יחסית), ועם זאת לא יידרש תשלום מכלל הציבור (בדמות העלאת תעריפים).

בשל ההשפעה החלוקתית שבקביעת שיעור ההיוון, קרי אם הציבור צריך לשלם עבור ביטוח ההטבות העתידיות של עובדי חברת החשמל, או שמא העובדים צריכים להישאר עם חשיפה כלשהי להטבות העתידיות, היינו מצפים שהשאלה תתברר בזירה הטבעית שבה מיושבות שאלות מעין אלו, קרי זו הפוליטית (וברמה הבקרתית, זו המשפטית). דא עקא, מעמד החשבונאות ובייחוד מעמדם המחייב של הכללים המקובלים בפרט, דחקו את הצדדים להתגושש סביב פרשנות התקינה החשבונאית. בעקבות זאת, בין השאר, השאלה החלוקתית נפתרה בידי גורמים מקצועיים חשבונאיים, אשר ספק אם היו כשירים – או בעלי סמכות דמוקרטית – לקבל את ההחלטה.⁹¹

⁸⁹ בשל הדבקות בכללי חשבונאות מקובלים, הגורמים המקצועיים מצאו את עצמם "רוקדים" לצילי חליל התקינה החשבונאית הבין-לאומית: יאס-19 (International Accounting Standard No. 19), הכלל החשבונאי המקובל המסדיר את אופן אמידת ההתחייבויות, מתנה את השימוש בשיעור ההיוון הנמוך (לפי הריבית בשוק האג"ח הקונצרני) בקיומו של "שוק עמוק" לאג"ח במדינה. כדי לעמוד בתנאי הכלל החשבונאי, הזמינה רשות החשמל חוות דעת כלכלית אשר קבעה כי מתקיים "שוק עמוק" בישראל, וכך גם רשות ניירות ערך חיברה מסמך הקובע זאת. חברת החשמל מצידה טענה בלהט כי אין מתקיים "שוק עמוק" בישראל, ומכאן, כי עליה להמשיך להוון את התחייבויותיה בשיעור גבוה חרף ההרעה שהדבר גורם למצבה הפיננסי של החברה. ראו, **מאמר רשות ני"ע**, לעיל ה"ש 85; עמדת סגל חשבונאית מספר 1-21 "קיומו של שוק עמוק באגרות חוב קונצרניות באיכות גבוהה בישראל" **pwc** (27.11.2014) www.pwc.com/il/he/audit-services/professional-department/proff-dept-alert-19-2014.html

⁹⁰ ראו, למשל, טיוטה לדיון ציבורי אשר הוגשה למוסד לתקינה בחשבונאות – חיים קידר-לוי "האם קיים שוק עמוק" באג"ח חברות בישראל? (5.5.2014)

www.idc.ac.il/he/specialprograms/accounting/fvf/Documents/FVF_mossad.pdf תשע"ד

⁹¹ ראו להלן טקסט מלווה ה"ש 226–228. בהקשר זה יש לציין כי להעברת ההכרעה החשבונאית "למגרש הפוליטי", בעקיפת החשבונאות המקובלת ולשם הגשמת מטרות לבר-חשבונאיות, לרבות חלוקתיות, יש תקדימים לא מעטים, ראו למשל, J. Stephen A. Zeff, *The Rise of "Economic Consequences,"* *Accountancy* 56 (Dec. 1978).

חלק שני: מה כוללים כללי חשבונאות מקובלים?

פרק ב: תופעת החשבונאות

בחלק זה אחשוף את טבעה הא-ניטרלי של החשבונאות⁹² ואדון בתפיסה הפוליטית שבכללי חשבונאות מקובלים. אתחיל בבחינת מרכיביה השונים של מתודולוגיית החשבונאות,⁹³ בחינה אשר תיעשה בפרק הבא,⁹⁴ ובפרק שלאחר מכן אתמקד בכללי החשבונאות המקובלים.

1. חשבונאות כביטוי לנסיבות מציאות בעלות משמעות כלכלית

במהלך אלפי שנות קיומה של החשבונאות⁹⁵ היו ביטויים שונים לפעולה החשבונאית: החל משימוש באסימוני חמר (clay tokens) ("אסימונים"), כפי שנעשה בתקופה שבין האלף

⁹² לטענה מוקדמת בדבר אי-יכולתה של החשבונאות הפיננסית לשמור על ניטרליות, ראו Joel S. Demski, *The* WILLIAM H. ; *General Impossibility of Normative Accounting Standards*, 48 ACCT. REV. 718 (1973) BEAVER, FINANCIAL REPORTING: AN ACCOUNTING REVOLUTION 16 (1st ed. 1981) ("the selection of a financial reporting system is a social choice").

⁹³ בשיח הפופולרי, "חשבונאות" היא סט הכללים המשמש חברות ציבוריות בדיווח למשקיעיהם; "חשבונאות" היא גם טכניקת החישוב המשמשת בעלי עסקים לשם הכנסת סדר ברישומים הכספיים של העסק ובדומה לזה את מערכות הבנקים כדי לעקוב אחר יתרות הציבור בחשבונותיהם. ה"חשבונאות" היא גם המתודולוגיה המשמשת את אנשי האוצר המתכננים את תקציב המדינה ואת מנהלי המפעלים בתכנון תקציב הייצור. כל אלו הם מופעים, או שימושים, של ה"חשבונאות". אם כן, מתעוררת שאלה מהי אותה חשבונאות, או כשאלה אפיסטמולוגית – "מה מייחד את התופעה שאותה אנו מזהים כחשבונאות"? הנחת יסוד בפנייה לבחינה שכזו היא כי קיימת תשובה בחברה הכללית לשאלה "האם מעשהו של פלוני הוא פעולה חשבונאית?" אומנם ייתכן שיהיו מחלוקות בין פרטים בחברה הכללית בדבר מעשים כאלה ואחרים של פלוני, אך ככלל קימות תופעות מסוימות שבעניין קיים קונצנזוס חברתי כי הן חשבונאות (ותופעות אחרות שהן אינן חשבונאות).

בין התופעות הקונצנזואליות נכללות פעולות כגון הכנת דוחות כספיים כמתחייב בחוק; דיווח לציבור על תוצאות פעילותה של חברה ציבורית; הגשת דוחות למס הכנסה; הכנת תקציב במסגרת פיקוח מחירים ופעולות אחרות הדומות לאלו (לתפיסה פורמלית שניתן לראותה כקונצנזואלית, לפחות בקרב רואי החשבון, ראו להלן ה"ש 100).

⁹⁴ למעשה, להלן אציע גם מאפיינים המבדילים בין תופעות חשבונאיות לכאלו שהן אינן חשבונאיות. טענתי היא כי מאפיינים אלו, שאובים מהמחקר החשבונאי, לוכדים במדויק את ההבחנה בין חשבונאות ללא-חשבונאות כפי שהיא מתקיימת בקונצנזוס החברתי. ברם מטרתי בהצגת מאפיינים אלו רחבה מהצגת "מאפיינים מבחינים" בלבד; טענתי הנוספת – ולמעשה התכליתית – היא כי מאפיינים אלו, המבחינים בין חשבונאות ללא-חשבונאות,

גם מלמדים על טבען של התופעות המזוהות בחברה כ"חשבונאות". ראו, למשל: Maurice Moonitz, *The Basic Postulates of Accounting*, 1 AM. INST. CERTIFIED PUB. ACCT. ACCT. RESEARCH STUD. (1961); וכן

לגרסה מוקדמת של דיון במהות המתודולוגיה החשבונאית, ראו WILLIAM ANDREW PATON, ACCOUNTING THEROY WITH SPECIAL REFERENCE TO THE CORPORATE ENTERPRISES, 3–27 (1922) available at:

<https://archive.org/details/accountingtheor00patogoo>

⁹⁵ ראשיתה של החשבונאות באלף השמיני לפני הספירה, כאשר גילוי החשבונאות הפרה-היסטורית מיוחס לארכאולוגית דניז שמנדט-באסארט (Denise Schmandt-Besserat). שמנדט-באסארט, אשר עסקה בעיקר במקורות ההיסטוריים של התפתחות הכתב, ניתחה ממצאים ייחודיים אשר נמצאו באתרים ארכאולוגיים רבים באזור הים התיכון, ובהם אסימונים מחמר (clay token). על פי שמנדט-באסארט, אסימונים אלו עוצבו בצורת מוסכמות, המייצגות סחורות, והשימוש בהם נעשה בין השאר לשם תיעוד חובות וניהול חשבונות. למן האלף הרביעי לפסה"נ החלו לשמור רת האסימונים החשבונאיים במכלי חמר (clay envelopes), שעל חותמם הוטבעו

צורות האסימונים שאוחסנו בכלי ופרטי החייב (DENIS SCAHMANDT-BESSERAT 1 BEFORE WRITING: FROM COUNTING TO CUNEIFORM (1992); אחד מפרסומיה הראשונים של שמנדט-באסארט, הכולל גם ריכוז

של ממצאי האסימונים – Denis Scahmandt-Besserat, *An Archaic Recording System in the Uruk-*

Richard (1979) *Jemdet Nasr Period*, 83 AM. J. ARCHAEOLOGY 19). לטענתו של ריצ'רד מטאסייך (

Mattessich) הדואליות המתקיימת בהטבעת האסימונים על החותם לצד הכנסת האסימונים לכלי היא המופע

השמיני לאלף השלישי לפנה"ס; עבור בפריחת השימוש בשיטת רישום כפול, כפי שהתרחשה במאה השלוש-עשרה והארבע-עשרה לספה"ס בצפון איטליה⁹⁶ וכלה בתפוצה הרחבה של המערכות הממוחשבות ההופכות את הרישום החשבונאי לפעולה כלל-עסקית (מערכות ERP) של זמננו.

המכנה המשותף של כל אותם ביטויים במשך אלפי שנות קיום חשבונאי הוא העיסוק בהיבטים הכלכליים של המציאות: הכוהן במקדש השומרוני, אשר השתמש באסימוני חמר, והאציל הרומאי, אשר השתמש בפפירוסים, השתמשו שניהם בחשבונאות ככלי לביטוי מציאות כלכלית.⁹⁷ כאשר אסימוני חמר הופקדו במעטפות חמר חתומות כתייעוד לעדרי צאן שנמסרו לרועים שכירים, שימשה החשבונאות לשם ביטויי הפקדת הצאן בידי הרועים הן לצרכים ראייתיים והן לצרכים מנהלתיים.⁹⁸ כאשר כוהני מקדש בשומרון שינו – לפי קבלת תשלומי פירעון עונתיים – את מספר האסימונים במעטפת חמר אשר כללה את פרטיו של חייב שומרוני, שימשה החשבונאות לביטוי מצבו הכספי של המקדש.

במאה העשרים ואחת, כאשר החשבונאות מיושמת באמצעות כתב וקבצים דיגיטליים הכוללים סכומים כספיים בתבניות מאזן ופסקאות טקסט, מדובר בפן המהותי באותה פעולה – ביטוי כלכלי של נסיבות מציאות הקשורות בישות שעבורה מופעלת החשבונאות (הישות החשבונאית).⁹⁹

ברם לא כל פעולה המבטאת נסיבות כלכליות הקשורות לישות החשבונאית תיחשב פעולה חשבונאית. החשבונאות, כביטוי כלכלי-פיננסי מודרני, היא פעולה המתחילה בנסיבות מציאות

העתיק ביותר של ניהול חשבונאות בשיטה הכפולה (Richard Mattessich, *Prehistoric Accounting and the Problem of Representation: On Recent Archeological Evidence of the Middle-East From 8000 B.C.*

2000) 71. HISTORIANS J. 14 ACCT. 3000 B.C., to). לגילוייה של שמנדט-באסארט קדם מאמר משנת 1959

מאת ליאו אופנהיים (Leo Oppenheim), אשר קושר בין אסימונים מהאלף השני שלפסה"ס לרישומים חשבונאיים (האסימונים שימשו לשם "מעקב משרדי" אחר עדרי צאן). מאמרו של אופנהיים מתאר את הממצא הארכאולוגי אשר היה יכול להיות את אבן הרוזטה של האסימונים הארכאולוגיים: לצד מכל אסימונים נמצא גם כתב אשר תיאר את תכולת המכל. ברם הממצא שאופנהיים מתאר אבד ללא שתועדו צורות האסימונים

(Richard Mattessich, *Archaeology of Accounting and Shmandt-Besserat's Contribution in THE*)

(2000) 73, 76-77. BEGINNINGS OF ACCOUNTING AND ACCOUNTING THOUGHT 73; ; וראו גם סולגניק, לעיל

ה"ש 18, בעמ' 40-42.

⁹⁶ ELDON S. HENDRIKSEN & MICHAEL. F. VAN BREDA, ACCOUNTING THEORY, 33-36 (5th ed. 1992).

⁹⁷ כדי להימנע מהסתת הדיון על מהותה של החשבונאות אל דיון בדבר מהות המושג "משמעות כלכלית" או "כלכלה", נקודת העוגן אשר תשמש להתייחסות מאמר זה אל החשבונאות (מלבד ההנחה כי קיימת בחברה תפיסה קונצנזואלית של תופעות מסוימות ככאלו אשר נחשבות "חשבונאות") היא ההגדרה המילונית למושג "תורת הכלכלה": המושג "תורת הכלכלה" מוגדר במילון אבן-שושן: "אחד ממדעי החברה העוסק בחקר היחסים שבין התוצרת ובין הרכוש, בבעיות העושר והדלות בעולם, ביחסי מעבידים ועובדים, ביצור וצריכה ועוד" (אברהם אבן-שושן **מלון חדש מנוקד ומציר** "כלכלה" (1961)). לפי ההגדרה המילונית למושג "תורת הכלכלה" ניתן לגזור הגדרה למושג "משמעות כלכלית" כמשמעות העוסקת ביחסים שבין תוצרת ורכוש, עושר ודלות, יחסי עובדים ומעבידים, ייצור וצריכה ועוד נושאים הדומים באופיים לעיסוק בנושאים אלו, או שהם הרחבה של הנושאים הללו (למשל, ביטוי על אודות זיהום הנוצר במפעל בתהליך ייצור יכול להיחשב ביטוי כלכלי כאשר מדובר בתופעה הקשורה בייצור). וכך במקומות שבהם מאמר זה מקשר בין הפעולה החשבונאית לתהליך המבטא משמעות כלכלית, הכוונה היא למשמעות כלכלית לפי הגדרה זו.

⁹⁸ שכן מספר בני הצאן סומן גם מחוץ למעטפה, וכך היה ניתן למנות את הצאן המופקד גם ללא שבירת החותם

המעיד על הפקדת צאן במספר האסימונים שבמעטפה החתומה.

⁹⁹ יש לציין כי הישות החשבונאית עצמה השתנתה רבות גם היא במהלך אלפי השנים שעברו מימי אסימון החמר.

אם באלף השמיני לפסה"ס הישות החשבונאית הדומיננטית והכמעט בלעדית הייתה המקדש האזורי, בעידן

הנוכחי כל אחד הוא ישות חשבונאית: החל מניהול חשבון החשמל הדו-חודשי וכלה בחשבון הפנסיה המנוהל

לתכלית הפרישה לגמלאות.

(למשל ייצור) ומסתיימת בהצגת תוצרים חשבונאיים (למשל דוח כספי של החברה היצרנית או נתוני מכירות של החברה). בחינת תהליך ההסקה החשבונאי – כפי שמיושם היום¹⁰⁰ – מראה כי תהליך זה מתקיים בארבעה נדבכים הפועלים זה על גב זה: (1 הכרה; (2 קטלוג; (3 מדידה; (4 הצגה.¹⁰¹ בכל אחד מנדבכים אלו נדרשת פעולת הכרעה המובילה לגיבוש קונספטואלי של העדפות חשבונאיות.

1. נדבך ההכרה

הנדבך הראשון הוא נדבך ההכרה החשבונאי, בו מתבצעת הבחירה בנסיבות המציאות אשר יוכרו כנסיבות המטופלות טיפול חשבונאי (נסיבות חשבונאיות). זהו נדבך קריטי ביותר בפעולת החשבונאות, שכן נסיבות אשר לא תוכרנה כנסיבות חשבונאיות לא תקבלנה משמעות כלשהי במסגרת התוצרים החשבונאיים (וממילא גם בהסדרים הנסמכים עליהם).

כעיקרון, החשבונאות, כפעולה המבטאת משמעויות כלכליות, יכולה להכיר במגוון רחב מאוד של נסיבות בעלות מאפיינים כלכליים כנסיבות חשבונאיות.¹⁰² למשל, כאשר החשבונאות עוסקת בתיאור המשמעות הכלכלית של מפעל ייצור, היא יכולה עקרונית להכיר כנסיבות חשבונאיות (אשר לאחר מכן יקוטלגו, יימדדו ויוצגו) הן בתשלומי שכר לעובדי הייצור והן בנסיבות סביבתיות כגון זיהום ותחלואת עובדים.

תשלום שכר, זיהום ותחלואת עובדים הם כולם נסיבות תוצאתיות בעלות משמעות כלכלית של הייצור. שכר, בין השאר בשל מאפיין העברת משאבים מוניטריים בין המעורבים כשכר עבודה בגין הייצור; זיהום ותחלואת עובדים, בין השאר בשל השלכותיהן הכלכליות הנובעות מהייצור; כך למשל זיהום ותחלואת עובדים יחייבו (בהווה או בעתיד) הוצאת משאבים ("עלויות") לשם שיקום הסביבה או טיפול בעובדים (על ידי הישות או על ידי גורם אחר) בשל השימוש והפגיעה הנגרמים מתהליך הייצור.¹⁰³

ברם החשבונאות, כיישומה בכללי חשבונאות מקובלים, מכירה בנסיבות סביבתיות רק אם יש להן השלכה פיננסית (מוניטרית) ישירה על הישות.¹⁰⁴ נסיבות כלכליות הקשורות בייצור אך השפעתן היא על גורמים שאינם הישות, אינם מוכרים במסגרת הכללים המקובלים. לדוגמה, החשבונאות אינה מכירה בנזקי ריח שהייצור גורם לתושבים הגרים בסמוך למפעל (ואשר

¹⁰⁰ ראו והשוו את תפיסת החשבונאות כתהליך של Recording, Classifying, Summarizing and Interpreting כפי שנמצאת ב: Comm. on Terminology, Am. Inst. Of Accountants, Review And Resume 9 (Accounting Terminology Bulletins No. 1, 1953); כמו כן לפי רוח התקופה, שבה עקרון העלות ההיסטורית שלט בכיפה, נדבך המדידה אינו מפותח יותר מ-Summarizing.

¹⁰¹ ראו שם.

¹⁰² ראו לעיל ה"ש 97.

¹⁰³ מלבד ההתאמה האנליטית של הכרה בזיהום הסביבה כנסיבת מציאות אשר צריכה להיות מוכרת בנדבך ההכרה החשבונאי, גם שאר הנדבכים הנסמכים על נדבך ההכרה החשבונאי ייטיבו לטפל בזיהום הסביבה כנסיבת חשבונאית: בנדבך הקטלוג הזיהום יקוטלג כנסיבה שהיא תוצר המתלווה לתהליך הייצור של הישות החשבונאית (למשל "הוצאה"); בנדבך המדידה יש כמה אפשרויות לכימות הזיהום, ובהן כימות לפי עלות הטיפול בזיהום או לפי נפח הזיהום, ולבסוף בנדבך הגילוי, קיומו של הזיהום יכול לקבל ביטוי בדוחות הכספיים של הישות המפעילה את המפעל: ניתן לתת תיאור של הזיהום או של העלות לשיקום נזקיו. ראו, למשל, John Tepper Marlin,

Accounting for Pollution, J. ACCT. 44 (1973)

¹⁰⁴ כפי שיורחב בהמשך, "זרע הפורענות" לאי-ההכרה בזיהום כנסיבת חשבונאית טמון באספקלריית ההכרה החשבונאית, אשר מכירה רק בהשלכות הכלכליות הסובבות את בעלי האינטרס הכספי בישות החשבונאית, ובפרט את המשקיעים והנושים. השלכות כלכליות שאינן בעלות נפקות לקבוצות אלו, אך הן חשובות לחברה הכללית, אינן מוכרות באספקלריה החשבונאית המקובלת.

למשל גורם לירידת שווי בתייהם). הכרה כאמור יכול שתהיה רק אם תוגש תביעה בגין אותם נזקים (ואז יהיה מדובר בהכרה בהשפעה הפיננסית של התביעה על הישות).

אי-ההכרה החשבונאית בנסיבות שאינן בעלות השלכה פיננסית על הישות מביאה לכך שהשפעות כלכליות ופיננסיות מסוימות נעלמות מהשיח. בין השאר ההסתמכות על תוצרי חשבונאות המיישמים כללי חשבונאות מקובלים במסגרת הסדרים חברתיים ומשפטיים נרחבים מביאים לכך שנסיבות שונות, למשל פגיעה בבריאות עובדים, הם אינם פרמטרים המובאים בחשבון בניתוח המתבסס על תוצרי חשבונאות. לדוגמה, שכר מנהלים או תמריץ הוני במסגרת עידוד השקעות הון אינם מתחשבים בהשפעת מהלכי המנהלים או אופי ההשקעות על הסביבה או על בריאות העובדים;¹⁰⁵ בבחינת הזכאות למענק השקעה אין הבדל בין מפעל שבו העובדים עוסקים בסחיטת תפוזים נינוחה¹⁰⁶ לבין מפעל שבו מועסקים בתפירת נעלים בתנאי עבודת (sweatshops);¹⁰⁷ אין הבדל בין ייצור באמצעות בקבוקים שניתן למחזרם לבין ייצור באמצעות בקבוקים שאינם מתכלים גם כעבור אלף שנים.¹⁰⁸

לא די בכך, אלא שסלקטיביות ההכרה החשבונאית מאפשרת ניצול של אי-ההכרה בהשפעות שליליות מסוימות לשם שיפור תוצאות אחרות שהחשבונאות מכירה בהן. למשל, ניתן לשפר את עלויות הייצור שהחשבונאות מדווחת עליהן באמצעות החלפת חומרי גלם יקרים ובטוחים לשימוש בחומרים זולים אך מסוכנים לעובדים. החלפה זו תוכר בחשבונאות אך ורק כפעולה החוסכת בעלויות ייצור, ומכך כפעולה חיובית וכביכול יעילה פארטו (כזו המושגת ללא פגיעה באחר), ללא הכרה ב"מחיר" הקטנת העלויות – הגידול בסיכון שאליו העובדים חשופים.

בהקשר זה יש לציין כי הטיפול החברתי והמשפטי שמחוץ לחשבונאות בהשפעות סביבתיות של פעולת הישות החשבונאית אינו הופך את ההכרה החשבונאית למיותרת, וייתכן שדווקא מדגיש את נחיצותה. כאמור לעיל, התוצרים החשבונאיים משמשים מנגנונים אחרים לבר-חשבונאיים, ולכן אי-ההכרה החשבונאית משפיעה על פעולת אותם המנגנונים (ובמידה מסוימת על התפיסה הכלכלית-חברתית הכללית).¹⁰⁹ נוסף על זה, חלק מהטיפול החברתי בהשפעות סביבתיות תלוי בגישה למידע – ללא גילוי על אודות ההשפעות הסביבתיות נפגעת גם האפשרות לאכיפה ציבורית. כאמור, מדידה וגילוי חשבונאיים לפי הכללים המקובלים היא מציאות ברירת המחדל, וכל מדידה נוספת תחייב השקעת משאבים נוספים על אלו אשר ממילא מושקעים ביישום הכללים המקובלים (שהוא כאמור יישום מנדטורי).

ביתר פירוט, היה ניתן לטעון כי זיהום סביבה, פגיעה בעובדים ושאר השפעות חברתיות מטופלים בראש ובראשונה במערכות רגולטוריות כלליות, למשל חוקי הגנת סביבה והגנת עובדים, ולא בחשבונאות. אם מערכות אלו ממלאות את תפקידן, קרי מוטלים קנסות על החברה, גם החשבונאות תכיר בכך. ברם טענה זו מגלמת שתי הנחות יסוד המצמצמות אפריורי ושלא לצורך את ההכרה החשבונאית ואת תפקידה (ולמעשה מניחות את המבוקש).

¹⁰⁵ ראו להלן את הדיון בפרק ה.

¹⁰⁶ ברוח זו, ראו את הקמפיין של חברת פרימור משנת 2009, www.youtube.com/watch?v=xwRDEayQRn4, (נבדק ב-1 בדצמבר 2017).

¹⁰⁷ ראו הטענות אשר הועלו נגד חברת נייקי העולמית, למשל אצל, David Haugh, *Nike, Jordan endure share of controversy*, CHICAGO TRIBUNE (10.9.2009), <http://www.chicagotribune.com/sports/basketball/bulls/michaeljordan/chi-10-jordan-5-nike-criticssep10-story.html>

¹⁰⁸ השוו הטענה אצל David Solomon, *Accounting and Social Change: A Neutralist View*, 16 ACCT. (1991) 287, 290. ORG. & SOC'Y

¹⁰⁹ פרק א לעיל.

ההנחה הראשונה היא כי ההכרה החשבונאית מצומצמת לכדי משמעויות מוניטריות בלבד, ולפיכך אם לא הוטל קנס – לא נדרש ביטוי פיננסי בחשבונאות (שכן אין משמעות מוניטרית שיש להכיר בה); לכך ניתן לענות כי בדומה לתפקיד שהחשבונאות ממלאת בביטוי משמעויות פיננסיות מורכבות, החשבונאות יכולה לשמש גם לביטוי משמעויות פיננסיות מורכבות הקשורות בזיהום – ואשר חורגות מהמערכת הרגולטורית ואף מהקנס המוטל, אשר לעיתים רבות אינו משקף את המשמעות המלאה של המציאות המורכבת. ההנחה השנייה היא כי החשבונאות אמורה לשקף את אשר מתווים לה משטרים אחרים ולא לספק מידע לאותם המשטרים; לכך ניתן להשיב כי תפקיד החשבונאות לבטא מציאויות פיננסיות מורכבות – בדיוק כפי שנדרש לאותן המסגרות:¹¹⁰ במקום שהחשבונאות תבטא קנסות שהוטלו על הישות, היא יכולה לספק מידע על הנזק הנגרם ועל הקנס הראוי, ובכך להשפיע מלכתחילה על המסגרת האחרת המטילה את הקנס. כמו כן יש גם רגולציה רכה, הכוללת אסדרה חברתית אשר נעשית באמצעות מידע (בהבחנה מהטלת קנס), וכדי שאסדרה זו תפעל, נדרשים ביטויים חשבונאיים.

במציאות המשפטית-חשבונאית הקיימת, אם מתעורר רצון לשלב פקטורים נוספים שאינם נמדדים בכללי החשבונאות המקובלים, אזי יש צורך ליצור מדידה וגילוי נוספים, המחייבים השקעת משאבים נוספים, ולא בהכרח יהיו אפשריים¹¹¹ (וכל זאת רק אם קיימת מודעות לסלקטיביות הקיימת בבירור המחדל החשבונאית). למעשה, קביעות הכללים המקובלים משמשות רובד הבסיס לגילוי, וכל רצון במידע נוסף מחייב השקעת משאבים נוספים (עלויות). דא עקא, וכפי שיורחב להלן, בהיעדר אסדרה משפטית של תוכני החשבונאות, תוכני רובד הבסיס הופכים ל"שירותיים", הן במישור המשטרים אשר משתמשים בתוצרי החשבונאות ללא מודעות לצורך בהתאמה לבחירות החשבונאית והן במונח אלו אשר ייאלצו לשאת בעלויות המדידה הנוספת (במקרים שבהם יש צורך בכך וקיימת מודעות לצורך זה).

השאלה הקרדינלית ברמת ההכרה החשבונאית היא מה מנחה את הבחירה בנסיבות מסוימות הנחשבות נסיבות חשבונאיות לעומת כאלו שאינן נחשבות? מדוע בונוס לעובדים מוכר בחשבונאות, אך פגיעה בבריאותם אינה מוכרת? מדוע החשבונאות מכירה בהבחנה בין הוצאות הנגרמות בייצור להוצאות הקשורות במכירה של המוצרים (בנדבך הקטלוג, להלן), אך אינה מבחינה בין ייצור באמצעות בקבוקים שניתן למחזר לאלו שלא ניתן למחזר?¹¹² כדי שנוהגה של החשבונאות יוכל להיות לכיד ועקיב, עליה להכיל עקרון פעולה כלשהו אשר יניב הכרה בנסיבות מסוימות כחשבונאיות לצד אי-ההכרה (או אי-הבחנה) בנסיבות אחרות.¹¹³ כפי

¹¹⁰ "Will the accounting profession study the business enterprise in order to measure enterprise only in terms of profit or loss or will it study the development of measurements of effectiveness in terms other than profit or loss such as worker happiness or consumer satisfaction?"

Report of the Committee on Non-Financial Measures of Effectiveness, 46 ACCT. - (הציטוט מופיע אצל - REV. (SUPPLEMENT) 165, 166 (1971)) קריאות אלו התחזקו בשנות השבעים והביאו להיווצרותה של גישה המבקשת לשלב בחשבונאות מוטיבים חברתיים וסביבתיים, תוך יצירת "חשבונאות חברתית" (להלן).¹¹¹ ראו לעיל ה"ש 9; טקסט מלווה להלן ה"ש 146 (גילוי המידע הוא לעיתים "משחק-סכום אפס" בין המנהלים או החברה ומבקש המידע).

¹¹² לעיל ה"ש 110.

¹¹³ לתפישה שונה, מתחילת שנות השישים של המאה הקודמת, ראו אצל MOONITZ (לעיל ה"ש 94, בעמ' 5) -

"No one could ever compile all the 'facts' of the economic and political environment or of the business community, let alone analyze or interpret them. We therefore need a principle of selection as a guide in formulating positions about the environment in which accounting operates. This principle is at hand in the choice of a method of procedure". תפישה זו מובילה את MOONITZ לנקוט בדרך של דדוקציה לשם הגדרת עקרונות החשבונאות. הווה אומר, המהלך של MOONITZ הוא מהפרקטיקה אל העדפות החשבונאות, ולא מהעדפות החשבונאות אל הכללים. עם-זאת, תפיסתו של MOONITZ היא רק תפיסת ביניים: סופו של תהליך הדדוקציה של MOONITZ הוא בגיבושם של "עקרונות חשבונאות" (העדפות) אשר מהם יחוברו כללים חדשים.

שיורחב בפרקים הבאים, אותו "עקרון פעולה" מנחיל לחשבוונאות ממד פוליטי; פעולותיהם של גורמים נבחרים בלבד תושפענה מעצם קבלתן ביטוי חשבונאי (לרבות ההשפעה הלבד-חשבונאית הנוצרת לאותו תיאור במסגרות שאינן-חשבונאיות); כך גם פעולות של גורמים נבחרים בלבד, המוכרות בחשבונאות, תוכלנה "לנצל" ניצול שלילי ופוגעני השפעות אחרות על גורמים אחרים אשר אינן מוכרות בחשבונאות. בדומה לזה, במישור המידע יקבלו גורמים נבחרים את המידע הדרוש להם בשל הכרתו במסגרת החשבונאות, ואילו אחרים יצטרכו להשקיע משאבים להקמת מערכות מידע אחרות ומשלימות לשם השגת המידע שאינו מוכר בחשבונאות הנוהגת.

2. נדבך הקטלוג

לאחר ההכרה בנסיבות מסוימות כנסיבות חשבונאיות החשבונאות פונה לקטלוג הנסיבות לקבוצות שונות של משמעויות כלכליות.¹¹⁴ הקבוצות השונות מבוטאות בסעיפים חשבונאיים פורמליים המוגדרים בשיטה חשבונאית, ובהם "הוצאה", "הכנסה" וכדומה.

אף שהקטלוג נחזה כעניין טכני, חשיבותו אינה נופלת מחשיבות נדבך ההכרה, שכן בנדבך הקטלוג נקבעת מהות הנסיבה החשבונאית, לרבות משמעות ההשפעה שלה על הישות החשבונאית. ניקח כדוגמה את הביטוי החשבונאי של הקצאת מניות לעובדים.¹¹⁵ האם הקצאת מניות לעובדים יוצרת הוצאה חשבונאית, או שמא מדובר רק בפעולה הונית (בדומה להנפקת מניות בגיוס מהציבור) שאינה כרוכה בהוצאה? בנדבך ההכרה החשבונאות תכיר בהקצאת המניות כנסיבה חשבונאית. בנדבך הקטלוג תיתכנה לפחות שתי אפשרויות: האפשרות הראשונה היא לראות בהקצאה הוצאה של הישות, בדומה לתשלום שכר לעובדים. תחת אפשרות זו הקטלוג החשבונאי יכיר בהקצאת המניות כהוצאה (הוצאת שכר) המתלווה להכרה בגידול בהון הישות (הון מניות).¹¹⁶ הקטלוג כהוצאה מסמן את הקצאת המניות לעובדים כפעולה שלילית בזווית מיקרו-כלכלית. האפשרות השנייה היא לא לראות בהקצאה מהלך שלילי הגורם הוצאה לחברה, אלא דווקא מהלך חיובי, שבו החברה משנה את מעמדם של העובדים וכביכול גם מתמרצת אותם בשל הפיכתם לשותפים בהון החברה. תחת אפשרות זו ההקצאה מקוטלגת כגידול בהון הישות (הון מניות) אשר מתרחש כנגד גידול בנכסים הלא-מוחשיים של החברה (בניגוד לגידול בהון כנגד הוצאה).¹¹⁷

הבחירה בין קטלוג ההקצאה לעובדים כגידול בהון וכהוצאה או כגידול בהון וגידול בנכסים לא מוחשיים, תלויה בבחירה החשבונאית שבנדבך הקטלוג. הבחירה תלויה – קונספטואלית – במשמעות הניתנת לשיתוף העובדים בתאגיד: האם מדובר במהלך שלילי (הוצאה) או חיובי (יצירת נכס בלתי מוחשי)? בפועל ההכרעה בדבר התיאור נעשית לפי המטרה שאותו תיאור אמור להגשים: האם לשקף את התוצאות מזווית המשקיעים או מזווית אחרת (עובדים, למשל)?

החשבונאות בעידן הנוכחי, נמצאת בשלב "פוסט-MOONITZ" בו מוכרים כבר העקרונות אשר מנחים את המשך פיתוח החשבונאות.

¹¹⁴ השו. Classifying, לעיל, ה"ש 100.

¹¹⁵ אשר לפרשה אשר התעוררה בארצות הברית סביב סוגיה זו, ראו Denise A. Jones & Kimberly J. Smith,

Employee Stock Options: A Standard Setting Saga, 8 J. BUS. CASE STUD. 241 (2012); David. B. Farber ET AL., *Congressional intervention in the standard-setting process: An Analysis of the Stock Option Accounting Reform Act of 2004*, 21 ACCT. HORIZONS 1 (2007).

¹¹⁶ יש לציין כי ההכרה בגידול בהון תקוּזו כנגד הקיסוּן בעודפים, ולכן למעשה אין שינוי בערך הנכסי של הישות.

¹¹⁷ למשל כנגד יצירתו של נכס לא מוחשי אשר יבטא את התמריץ הקיים אצל העובדים.

בין השאר, להחלטה זו יש השפעה על פעולות מנהלי התאגידים: אם הקצאת המניות מדווחת כהוצאה – קיים לה תמריץ שלילי (אשר אינו מתקיים בדיווח כפעולה הונית).¹¹⁸ כך, הבחירה החשבונאית כיצד לקטלג את הקצאת המניות משפיעה בפועל על השימוש בתגמול זה.¹¹⁹ ובדומה לאמור לעיל, לתוכני רובד ברירת המחדל קמות השפעות התנהגותיות בפועל.

בדומה למתרחש בנדבך ההכרה החשבונאי, וכפי שיורחב בפרק הבא, גם נדבך הקטלוג מונחה על ידי העדפות חשבונאיות אשר גורמות לקטלוג נסיבות חשבונאיות, כגון הקצאה של מניות לעובדים, באופן קונסטיטוטבי וקוהרנטי; ובמקרה הפרטי כללי החשבונאות המקובלים, בהקצאת מניות לעובדים כבעלת משמעות שלילית, קרי כהוצאה לישות החשבונאית.

3. נדבך המדידה

נדבך המדידה הוא הנדבך שבו הנסיבות החשבונאיות המקוטלגות מקבלות משמעות כמותית.¹²⁰ בדרך כלל המשמעות הכמותית הנמדדת לנסיבות החשבונאיות היא משמעות כמותית מוניטרית. למשל, כאשר הישות מלווה כספים לבעל השליטה בה בריבית השונה מריבית השוק, ייחוס הריבית – אם לפי ריבית הנקובה בהסכם ההלוואה ואם לפי הריבית השוררת בשוק להתחייבויות מסוג אלה – ייקבע בנדבך המדידה ויקבל ביטוי בתוצרים החשבונאיים ובחישובים האחרים הנסמכים על החשבונאות.

מתעוררת שאלה עקרונית באשר למהות הערך אשר אותו יש למדוד בעניין הנסיבה החשבונאית.¹²¹ במונחי השיח המלווה את חשבונאות השווי ההוגן השאלה היא אם יש למדוד את הנסיבה לפי הערך ההיסטורי, משמע הסכום הכספי ששולם בפועל, או שמא יש למדוד את הנסיבה לפי השווי הנוכחי, שהוא אומנם תאורטי, אך עדכני יותר. זוהי דוגמה לאחת מההתלבטויות הרבות המלווה את נדבך המדידה, אשר בהן החשבונאות נדרשת להכרעה ולגיבוש העדפות. בשאלה הקונקרטית מדידה על סמך ערכים היסטוריים נתפסת לרוב כמשרתת את בעלי החוב בהנחה כי העלות ההיסטרית, המבוססת על הערך אשר נקבע בעסקה אשר בוצעה בפועל בעבר, משקפת ערך אמין מזה של שווי נוכחי אשר נקבע רק על סמך הערכת שווי תאורטית. מדידה על סמך שווי נוכחי נתפסת כמשרתת את משקיעי המניות, שכן היא מספקת מידע עדכני. הבחירה בשיטת המדידה משליכה על זהות הגורם אשר מקבל את המידע הדרוש לו ועל הגורם האחר אשר יאלץ לפנות למקור אחר מהדוחות הכספיים המוכנים לפי סעיף 171 לחוק החברות כדי לקבל את המידע.

שאלה יסודית משאלת המדידה לפי העלות ההיסטרית או שווי הוגן היא מהי יחידת המדידה שבה צריכה להתבצע המדידה החשבונאית. האם זו צריכה להיות מדידה מוניטרית? באותה מידה שהמדידה יכולה להיות מוניטרית, קרי כזו אשר מעניקה לכלל הנסיבות החשבונאיות ערכים כספיים, היא יכולה להיות גם מדידה בתפוקת עבודה ולהעניק לנסיבות החשבונאיות

¹¹⁸ ראו למשל Lawrence D. Brown & Yen-Jung Lee, *Changes in Option-Based Compensation* 1053 (2011) *Around the Issuance of SFAS 123R*, 38 J. BUS. FIN. & ACCT. (מראים כי המעבר לרישום הקצאות לעובדים כהוצאה השפיע על השימוש באופציות כמרכיב בשכר).

¹¹⁹ שם, בעמ' 1056.

¹²⁰ השווי Summarizing ואף Interpretation, לעיל, ה"ש 100.

¹²¹ ראו, בכלליות, TONY TINKER, *PAPER PROPHET: A SOCIAL CRITIQUE OF ACCOUNTING* (1985).

ערכים כמותיים המבוטאים בתפוקת עבודה.¹²² בדומה לנדבכים הקודמים, פעולה קונוטטיבית של החשבונאות דורשת גיבוש העדפה חשבונאית אשר תגזור את צורת המדידה.

4. נדבך הגילוי

נדבך הגילוי הוא הנדבך הצורני של פעולת החשבונאות. בנדבך זה הנסיבות החשבונאיות מקבלות ביטוי מוחשי בדמות התוצרים החשבונאיים. במובנים מסוימים מדובר בנקודת השיא של הפעולה החשבונאית: לאחר שהחשבונאות הכירה בנסיבות מציאות מסוימות כנסיבות חשבונאיות, קטלגה אותן ומדדה אותן, היא נותנת פומבי לפעולת החשבונאות.

אף שהגילוי כשלעצמו הוא בעל מאפיינים צורניים טכניים – בימינו, ריכוז הנתונים לכדי טבלאות ופסקאות, ובאלף השמיני לפסה"נ הכנסת אסימונים למעטפות חמר – טמון בו כוח רב: הביטוי המוחשי הוא אשר מאפשר לאלו שאינם שותפים להפעלת החשבונאות מפגש עם המשמעויות הכלכליות שקבעה החשבונאות. בנדבך זה מגובש המסר הכלכלי שאותו מעבירה החשבונאות לצרכני התוצרים החשבונאיים.¹²³

הגילוי החשבונאי מורכב למעשה מספקטרום המכיל עוצמות שונות של גילוי,¹²⁴ בין השאר לא דומה מתן גילוי כנתון עיקרי המופיע בראש תוצר חשבונאי לגילוי באחד מהביאורים המשניים. הבחירה בין הצגת נסיבה חשבונאית כנתון עיקרי בתוצר החשבונאי לבין הצגה כביאור משני של התוצר משליכה על ההשפעות שיהיו לתוצר החשבונאי על המשתמשים.¹²⁵ בין השיקולים המנחים את צורת הגילוי מצויה חשיבותן של הנסיבות השונות למשתמשי התוצרים החשבונאים, אשר קביעתה מצריכה בחירה בסוג משתמשים מסוים אשר ישמש יעד התוצרים (קבוצת מטרה). השונות בין משתמשי התוצרים מתבטאת גם באינטרסים השונים של המשתמשים, והחשבונאות אפוא צריכה לבחור אילו אינטרסים לבכר גם כאשר מעוצב הגילוי החשבונאי: גילוי אשר בכוחו לספק את המידע הדרוש למשקיעים ואשר ידגיש למשל את הרווח למניה בתקופה יהיה שונה מגילוי המעוצב לשרת את רשויות המס ואשר ידגיש אירועי מימוש נכסים (אשר גוררים חבות במס).

5. כלל תהליך ההסקה החשבונאי

מה מנחה את הבחירה החשבונאית בכל נדבך ונדבך? החשבונאות מגבשת תפיסה (העדפה) מסוימת אשר קובעת בחירות חשבונאיות עקיבות בנדבכים ומלווה את עיצוב הכללים החשבונאיים. תאורטית, כל תמהיל העדפות היה יכול ליצור מעין תפיסה פוליטית-חשבונאית עצמאית. למשל, חשבונאות פיננסית המשמשת בדיווח של חברות ציבוריות למשקיעים יכלה

¹²² יש לציין כי שאלת המדידה של ערכים כלכליים אינה ייחודית לחשבונאות. ההתחבטות בין מדידה על פי ערכים מוניטריים לבין ערכים מוחלטים כזמן עבודה העסיקה את אנשי תורת הכלכלה עוד מקדמת דנא; ראו למשל – G. C. HARCOURT, SOME CAMBRIDGE CONTROVERSIES IN THE THEORY OF CAPITAL (1972).
¹²³ השוו Interpretation, לעיל ה"ש 100.

¹²⁴ בהקשר זה, ראו, למשל, Feng Li, *Annual Report Readability, Current Earnings, and Earnings Persistence*, 45 J. ACCT. & ECON. 221 (2008).

¹²⁵ ברוח זו ראו את תק' 3 לתקנות ניירות ערך (פרטי התשקיף וטיוטת תשקיף – מבנה וצורה), התשכ"ט-1969, בדבר הפרטים אשר חובה לכלול כבר בעטיפת התשקיף; עם זאת למיקום הגילוי אין בהכרח השפעה על "משתמשים מקצועיים" כגון אנליסטים (ראו, למשל, Thomas Buchman & Patrick Fort, *Alternative Disclosure Methods For Accounting Changes And Analysts' Earnings Forecast*, 12 J. APPLIED BUS. (RES. 48 (1996)).

לפעול בשירותם של המשקיעים בלבד,¹²⁶ קרי להכיר אך ורק בנסיבות בעלות השלכה על המשקיעים (למשל רק בקנסות על זיהום שיש סבירות גבוהה שיוטלו); לקטלג לפי השלכה על המשקיעים (למשל הקצאת אופציות כהוצאה, שכן הדבר מוריד את ערך השקעתם של המחזיקים מהציבור); למדוד בערכים המעניינים משקיעים – שווי הוגן – ולהציג רק את המידע הרלוונטי למשקיעים. כל זאת בשונה מחשבונאות מס אשר תפעל לקביעת חבות המס של הנישום אגב יישום עקרונות מיסויים (מימוש וכדומה). חשבונאות מס תכיר למשל רק בהשלכות הקשורות לישות המשפטית (בשונה מהישות הכלכלית); תקטלג את ההשלכות לפי כללי ההכרה של מערכת המס (למשל הכרה בהוצאה ששולמה בפועל בלבד); תמדוד בערכי מערכת המס, בהשתמשה בערכים היסטוריים או למשל בהצמדה למדד כאשר מערכת המס אינה ממסה עליית ערך אינפלציונית.

כביכול, הבחנה בין סוגי חשבונאות שונים ואדאולוגיות חשבונאיות שונות הייתה אמורה להביא לניטרליות של המערכת החשבונאית הכוללת: כל תחום היה מחיל חשבונאות בעלת אידאולוגיה המתאימה לצרכיו (והיה מתקיים פלורליזם חשבונאי). דא עקא, שהמערכת המשפטית בחרה לבכר ולחייב את כלל הישויות ליישם את כללי החשבונאות המקובלים אשר מקיימים מערכת אידאולוגית אחת.¹²⁷ לכן למעשה אין מתקיימות מערכות חשבונאיות שונות: קיימת אידאולוגיה חשבונאית יחידה (שבה דן הפרק הבא), המיושמת במסגרת הכללים המקובלים, ואידאולוגיה זו חלה כברירת מחדל בכל המערכות החשבונאיות.¹²⁸ ממילא העדפות כללי החשבונאות המקובלים מוקרנים על כלל הספרה החשבונאית-חברתית.¹²⁹

פרק ג: התפיסה הפוליטית השלטת בכללי החשבונאות המקובלים

מה טיבן של ההעדפות החשבונאיות הקיימות בכללי חשבונאות מקובלים? האם האידאולוגיה החשבונאית המוחלטת בכללים המקובלים מוטה בצורה כלשהי? בהמשך לדוגמאות דלעיל (אי-ההכרה החשבונאית במשתנים סביבתיים; קטלוג הקצאת מניות לעובדים כהוצאה) בחלק הנוכחי אטען כי בכללים המקובלים קיימת הטיה מכוונת כלפי בעלי האינטרס ההוני בישות (המשקיעים). בשל מעמדם המשפטי ההטיה הקיימת בכללים המקובלים משפיעה על כלל הספרה החשבונאית ויוצרת השלכה פוליטית גם בתחומים שאינם חשבונאיים.

1. פרספקטיבה חשבונאית

א. הפרספקטיבה ההונית

למן המאה השלש-עשרה¹³⁰ החלה החשבונאות בגרסתה המודרנית, קרי כשיטת רישום כפול, מתפתחת ככלי מעקב משוכלל ומתקדם המיועד לשרת את בעלי האינטרס ההוני בישות

¹²⁶ השו, Cynthia A. Williams, *The Securities and Exchange Commission and Corporate Social*

Transparency, 112 Harv. L. Rev. 1197 (1999).

¹²⁷ השו את "הכללים המקובלים" שבארצות הברית (ראו לעיל, ה"ש 15 וטקסט מלווה), אשר גם הם, בדומה לקיומם של כללי חשבונאות שאינם כללים מקובלים (קרי חשבונאות מס, חשבונאות עלות וכדומה), מיישמים כמה פרספקטיבות של מדידה ודיווח.

¹²⁸ כך למשל גם כללי התאמה הנקבעים בפקודת מס הכנסה מופעלים על התוצר החשבונאי אשר מחושב על פי הכללים המקובלים (ראו **הוראת ביצוע מס הכנסה 8/2012**, לעיל ה"ש 49).

¹²⁹ הן על כל ההסדרים החברתיים המשתמשים בישות בכללים המקובלים והן על ההסדרים אשר מכילים תתי-מערכות המשתמשות בכללים המקובלים כבסיס לחישוביהם, למשל מערכת המס.

¹³⁰ HENDRIKSEN & VAN BREDA, לעיל ה"ש 96, בעמ' 35–36; השו הגישה אשר ממקמת את הרישום הכפול לאלף השמיני שלסה"י (לעיל ה"ש 95).

החשבונאית.¹³¹ בשנת 1494 פרסם הנזיר פציולי (Pacioli) בוונציה את הקודקס הראשון¹³² אשר כלל בתוכו ריכוז של כללי החשבונאות: SUMMA DE ARITHMETICA, GEOMETRIA, PROPORZIONI ET PROPORTIONALITA.¹³³ למעשה היה זה הקודקס החשבונאי המוקדם ביותר (המוכר כיום) אשר שם לו למטרה להדריך את בעלי העסקים כיצד ליצור רשומות חשבונאיות מסודרות, במקרה זה – כנהוג בוונציה של המאה החמש-עשרה. תפקידה של החשבונאות כמשרתת את בעלי האינטרס ההוני מתחדד עוד יותר עם המהפכה התעשייתית, כאשר החשבונאות הופכת לכלי מרכזי בפיקוח על מנהלי חברת המניות.¹³⁴

כתולדה של תפיסה זו של תפקיד החשבונאות עסקו הכללים המקובלים בפרקטיקה (ועודם עוסקים) אך ורק בנסיבות אשר יש בהן כדי להשפיע על מצב הישות בעיני בעלי האינטרס ההוני בישות – אינטרס המשקיעים. למשל, התחייבויות כספיות מוכרות בכללים המקובלים רק אם הישות צפויה לשלמן בפועל, ובכך להקטין את שווייה בעיני המשקיעים ההוניים, ובדומה לזה, נכסים מוכרים לפי יכולתה של הישות לשאוב מהם הטבות כלכליות לבעלי המניות והנושים, כאשר בעלות חוקית ללא אפשרות להטבה כלכלית, למשל, אינה מניבה הכרה חשבונאית בנכס ("הפרספקטיבה ההונית").¹³⁵

עקרונות אלו של הכללים המקובלים באים לידי ביטוי במסגרת הקונספטואלית (The Conceptual Framework), המשמשת "המעטפת הרעיונית" של כללי החשבונאות המקובלים ואשר קובעת את מטרת החשבונאות כהספקת מידע כספי לקבוצת המשקיעים וספקי האשראי: "מטרת הדיווח הכספי למטרות כלליות היא לספק מידע כספי לגבי הישות המדווחת, שהוא שימושי למשקיעים קיימים ופוטנציאליים, למלווים ולנותני אשראי אחרים בקבלת החלטות לגבי הספקת משאבים לישות. החלטות אלה כוללות קניה, מכירה או החזקת מכשירים הוניים ומכשירי חוב, והספקת הלוואות או סילוקן וצורות אחרות של אשראי¹³⁶ ... צדדים אחרים, כמו גופים מפקחים ואנשים מהציבור שאינם משקיעים, מלווים ונותני אשראי

¹³¹ ידועה אמירתו של וורנר סומברט (1863–1941) על הקשר שבין החשבונאות להתפתחות

הקפיטליזם: "Capitalism and double entry bookkeeping are absolutely in dissociable; their relationship to each other is that of form to content" (WERNER SOMBART, DER MODERNE KAPITALISMUS 23 (1916)).

¹³² HENDRIKSEN & VAN BREDA, לעיל ה"ש 96, בעמ' 33.

¹³³ LUCA PACIUOLO, SUMMA DE ARITHMETICA, GEOMETRIA, PROPORZIONI ET PROPORTIONALITA (1494, Venice). חיבור זה עסק בחלקו הראשון במתמטיקה ובחלקו השני הביא את מקבץ הכללים "הנדרשים לבעל עסק בכדי לנהל את ספריו בהתאם לנהוג בוונציה".

¹³⁴ HENDRIKSEN & VAN BREDA, לעיל ה"ש 96, בעמ' 46–47.

¹³⁵ למשל, בשלב שבו טרם ברור כי השקעה במחקר ופיתוח תפיק לישות הכנסה, ההשקעה מוכרת כהוצאה של הישות ואינה מהוונת לכדי נכס, ראו בדומה לזה, המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות **המסגרת המושגית לדיווח כספי** ס' 4.45 (2015) (מבוסס על המסגרת הקונספטואלית אשר אומצה על ידי התקינה הבין-לאומית באוקטובר 2010) (להלן: "**המסגרת המושגית לדיווח כספי**");

¹³⁶ שם, ס' 1.2. בהיקשר הנידון כאן מעניינת ההשוואה בין ניסוח זה, אשר מצמצם את "קהל המשתמשים" למשקיעים ההוניים בלבד, לבין הניסוח הקודם, אשר עודנו מופיע במסגרת הקונספטואלית כפי שאומצה מהתקינה החשבונאית הבין-לאומית אל התקינה הישראלית (עובר להחלתו של תקן חשבונאות 27 – אימוץ IFRS, ראו להלן ה"ש 38): "מטרת הדוחות הכספיים היא לספק מידע לגבי המצב הכספי, הביצועים ותזרימי המזומנים של הישות, אשר יהא שימושי למגוון רחב של משתמשים בקבלת החלטות כלכליות" (המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות **מסגרת מושגית לעריכת דוחות כספיים והצגתם** ס' 12 (2005) (מבוסס על המסגרת הקונספטואלית אשר אומצה על-ידי התקינה הבין-לאומית באפריל 1989).

אחרים, עשויים גם הם למצוא דיווחים כספיים למטרות כלליות כשימושיים. אולם, דיווחים אלה אינם מיועדים בראש ובראשונה לקבוצות אחרות".¹³⁷

קבוצת המשקיעים שאותה בוחרים כללי חשבונאות מקובלים לשרת מקבלת את החלטותיה לפי השפעת פעולות הישות על תשואת ההשקעה ועל התרומה ההונית של פעולות אלו (בלבד). מידע אשר אינו משפיע על תזרים המזומנים העתידי אינו מעניין את קבוצת המשקיעים. בהתאם לכך, ממשיכה המסגרת הקונספטואלית ומבהירה כי "החלטות על ידי משקיעים קיימים ופוטנציאליים לגבי קנייה מכירה או החזקת מכשירים הוניים ומכשירי חוב תלויות בתשואות שהם מצפים מההשקעה במכשירים אלה, לדוגמה, דיבידנדים, תשלומי קרן ותשלומי ריבית או עליות במחיר שוק",¹³⁸ קרי משתנים אחרים – שאינם קשורים בתשואה ההונית למשקיעים – אינם מעובדים במסגרת הדיווח הכספי וממילא אינם מוכרים בחשבונאות (כאשר זו מיישמת כללי חשבונאות מקובלים בתהליך הדיווח).

בעקבות זאת כלל הרבדים החשבונאיים פועלים לשם הספקת מידע למשקיעים: החשבונאות מכירה בנסיבות בעלות השלכה מוניטרית של הישות (ומכך על בעלי המניות), מקטלגת אותן לפי השלכתן על המשקיעים, מודדת אותן בערכים החשובים למשקיעים ומגלה את המידע בצורה המתאימה לצורכי המשקיעים.

ב. חשבונאות חברתית¹³⁹ – תחליף אחד לפרספקטיבה ההונית

אחת התולדות של אימוץ הפרספקטיבה ההונית בכללים המקובלים היא צמצום ההכרה החשבונאית לכדי הכרה בנסיבות המשפיעות על מעמדה המוניטרי של הישות בלבד, שכן זהו מרכז האינטרס של בעלי המניות והנושים (אשר כאמור מתעניינים בתשואה על ההשקעה בלבד). נסיבות אשר אינן בעלות השפעה על שווייה המוניטרי של הישות החשבונאית, לרבות תזרים המזומנים הצפוי למשקיעים, אינן מוכרות במסגרת הכללים המקובלים.¹⁴⁰

לפרספקטיבה ההונית יש חלופות: אחת מהן היא הפרספקטיבה החברתית לפיה ההכרה החשבונאית אינה מוגבלת למדידת ההשפעה הישירה על המשקיעים בלבד אלא מכירה

¹³⁷ מסגרת המושגית לדיווח כספי, לעיל ה"ש 135, סי' 1.10.

¹³⁸ שם, סי' 1.3.

¹³⁹ מקור המונח הוא בשנות השישים והשבעים של המאה הקודמת, כאשר הדיאלקט החשבונאי החל נקט את המונח "חשבונאות חברתית" בהתייחסותו לשימושים חברתיים בחשבונאות, לרבות מדידה בתחומים אלו (למשל אצל – Dale F. Linowes, *Socio-Economic Accounting*, in ACCT. & SOC'Y 4 (1973); וכן ביטוי מוקדם אף יותר לגישה זו אצל – W. W. Cooper, *Social Accounting: An Invitation to the Accounting Profession*, 24 ACCT. REV. 233 (1949) לצד הכללת משתנים חברתיים בטיפול החשבונאי (למשל אצל – Ralph W. Estes, *Socio-Economic Accounting and External Diseconomies*, 47 ACCT. REV. 284 (1972)). לאחר מכן, בשנות השמונים, כאשר השיח החשבונאי החל להתמקד בסוגיות של איכות סביבה, לצד הזנחה מסוימת של סוגיות חברתיות אחרות, החל שימוש במונח "חשבונאות חברתית-סביבתית". עיינו עוד אצל M.R. Mathews, *Twenty-Five Years of Social and Environmental Accounting Research: is There a Silver Jubilee to Celebrate?*, 10 ACCT. AUDITING & ACCOUNTABILITY J. 481 (1997).

¹⁴⁰ יש לציין כי בין הנסיבות שאינן מוכרות בכללים המקובלים ניתן למצוא הן השפעות שמקובל לתופסן כשליליות, כגון זיהום סביבתי ולקיחת סיכונים מופרזים (לעיל), והן כאלו הנתפסות כחיוביות, כגון פיתוח ידע, הספקת מקומות עבודה ותרומה לרווחת הקהילה.

בהשפעות הכוללות גם בעלי אינטרס אחרים בישות החשבונאית.¹⁴¹ בבעלי אינטרס אלו ניתן לכלול עובדים של הישות, ספקים, לקוחות ואף את החברה הכללית.

דוגמה קלאסית הממחישה את ההבדל בין שתי הפרספקטיבות היא ההכרה החשבונאית בתוצרי סכר אלקטרו-הידרולי המגן על עמק מיושב בתוך כדי הפקת חשמל:¹⁴² בעל הסכר, כבעל פרספקטיבה הונית, מתעניין ברווחים הנובעים מהפקת החשמל, ולפיכך לפי הפרספקטיבה ההונית הטיפול החשבונאי יכיר בהכנסות הנובעות מהפקת החשמל. מנגד, תושבי העמק מתעניינים בהגנה שהסכר מעניק מפני הצפת בתיים, ולפיכך לפי פרספקטיבה כלל-חברתית תהיה הכרה גם בתרומה זו. תרומה זו תימדד למשל לפי תוספת השווי לבתים שבעמק.

תחת כללים חשבונאיים המיישמים פרספקטיבה כלל-חברתית, בתוצר החשבונאי אשר יתאר את פעילות הסכר תהיה הכרה הן בהכנסות מייצור החשמל והן בהכנסות מהגנה על הבתים. נקיטת פרספקטיבה חשבונאית חברתית מרחיבה את תחולתה של החשבונאות, למידה שזו מכירה גם בנסיבות חברתית שאינן בעלות השפעה מוניטרית על המשקיעים, למשל הגנה מפני הצפה, או כהמשך לאמור לעיל, כימות כספי של כל זיהום שהוא¹⁴³ וגם ללא תלות בהסתברות להטלת קנס על החברה. ברם כללי חשבונאות מקובלים אינם מאמצים פרספקטיבה זו.

2. מיסודה של הפרספקטיבה ההונית בכללי חשבונאות מקובלים

מדוע בוכרה הפרספקטיבה ההונית בכללי חשבונאות מקובלים? מלבד השפעת התפיסה ההיסטורית, אשר ראתה בכללי החשבונאות "כללים הנדרשים לבעל עסק בכדי לנהל את ספריו בהתאם לנהוג בוונציה",¹⁴⁴ מדובר בהכרעה פוליטית אשר קבע הצד הדומיננטי והחזק בשיח החשבונאי – מנהלי החברות והמשקיעים.¹⁴⁵ אשר לנסיבות רבות, במיוחד נסיבות שליליות כגון תנאי העסקה ירודים או פגיעה ברווחת צרכנים, מדובר במשחק סכום אפס שבו הכרה בתוצרים סביבתיים כנסיבות חשבונאיות תפגע באינטרס של בעלי ההון בישות החשבונאית ותסייע לבעלי אינטרס אחרים (כגון עובדים או החברה הכללית), ולהפך.¹⁴⁶

¹⁴¹ ראו למשל Margaret M. Blair & Lynn A. Stout, *A Team Production Theory of Corporate Law*, 85 Va. L. Rev. 247 (1999).

¹⁴² בספרות דוגמה זו מופיעה בהקשר ההבחנה בין נסיבות מוניטריות לנסיבות לא-מוניטריות, ראו למשל The Committee on Non-Financial Measures of Effectiveness, *Committee Report*, 46 ACCT. REV. 165, 166 (1971).

¹⁴³ יש לציין כי הכרה בזיהום פר-סה הייתה יכולה ליצור גם גילויי חורג מהמשמעות הכספית הנגזרת מהזיהום, כזה העוסק בהשפעות של הזיהום על איכות החיים של כלל החברה: כך למשל היו מוצגים מדדים שונים הקשורים בזיהום, למשל מפה גאוגרפית של האזורים המשופעים ממנו (להצעה מסודרת לתקנים חשבונאיים העוסקים במדידה ובגילוי של מושאי איכות הסביבה, ראו למשל Marlin, לעיל ה"ש 103).

¹⁴⁴ לעיל, ה"ש 133.

¹⁴⁵ על האינטרסים השונים המתגלים בתהליך התקנת החשבונאות, ראו בכלליות Ross L. Watts & Jerold L. Zimmerman, *Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective*, 65 ACCT. REV. 131 (1990); Ross L. Watts & Jerold L. Zimmerman, *Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards*, 53 ACCT. REV. 112 (1978).

¹⁴⁶ אם כן, כיצד מוסבר גילוי וולונטרי בנושאים אלו? במהלך שנות השמונים של המאה הקודמת החלה להתגבש גישה מחקרית אשר נימקה את הגילוי החברתי הוולונטרי אשר התקיים בדוחות החברות, בין השאר "במחויבות מוסרית" של התאגיד לכלל החברה ובשאיפה של הישויות החשבונאיות לגליטימיות. על פי סקירת הספרות

המובאת אצל Mathews, לעיל ה"ש 139, הספרות החשבונאית התבססה על טיעון הלגיטימיות של Dowling & Pfeffer, *Organizational Legitimacy: Social values and*

מהבחינה ההיסטורית ניתן לאתר את מיסודה של הפרספקטיבה ההונית כתפיסה הפוליטית-חשבונאית השולטת בכללים המקובלים בישראל – בארצות הברית של שנות השבעים של המאה הקודמת, שם בוכרה תפיסה זאת לשם עיצובם של הכללים המקובלים אשר משמשים את הסקטור העסקי.¹⁴⁷ תפיסה זו "עשתה עלייה" מארצות הברית לישראל.¹⁴⁸

ברם לעומת הפרספקטיבה ההונית, שהועתקה מכללי החשבונאות המקובלים בארצות הברית אל הכללים המקובלים בישראל, התפתחויות מאוחרות לה בכללים המקובלים האמריקניים לא הועתקו. בארצות הברית, בשל התמסדותה של הפרספקטיבה ההונית בכללים המקובלים החלה דיפרנציאציה חשבונאית,¹⁴⁹ אשר הביאה לכך שנוצרו כמה סטים חשבונאיים המשמשים סקטורים שונים.¹⁵⁰ הווה אומר, כי ביכור הפרספקטיבה ההונית בסט הכללים המרכזי בארצות הברית ייצר חלופות חשבונאיות.¹⁵¹ דא עקא, שהתפתחויות מאוחרות אלו לא "עשו עלייה" לישראל.¹⁵²

ברם לדיון זה, השאלה הקרדינלית אינה מדוע החשבונאות עצמה ביכרה את אינטרס המשקיעים בעיצובם של כללי החשבונאות המקובלים.¹⁵³ כפי שכבר אוזכר לעיל, ההתמקדות בהשפעות הפיננסיות על הישות בפרספקטיבת המשקיעים בסט כללים מסוים אינה בהכרח בעיה כשלעצמה (כל עוד קיימת מודעות לכך,¹⁵⁴ ואותו סט כללים משמש למטרות מתאימות). הבעיה, כפי שיורחב להלן, היא הדבקות המשפטית הבלעדית בפרספקטיבה זו. על פי זה, השאלה היא מדוע המערכת המשפטית נגרת אחרי בחירה זו של החשבונאות. מדוע המערכת המשפטית מעניקה מעמד מחייב לחשבונאות המיושמת בכללים המקובלים, ובכך מכפיפה למעשה את הסדר החברתי-כלכלי למדידה פיננסית הנעשית מפרספקטיבת המשקיעים, קרי במדידה פיננסית המכירה אך ורק בנסיבות בעלות השלכה פיננסית ישירה על התאגיד, אגב קטלוג על פי ההשפעה על בעלי האינטרס ההוני בישות (ולא גורמים אחרים, כעובדים או לקוחות) והכל לפי מדידה וגילוי בערכים המקדמים דווקא את אינטרס בעלי המניות וצורכי המידע שלהם (שווי הוגן).

שאלה נוספת המתעוררת עקב החלת כללים מקובלים הדבקים בפרספקטיבת משקיעים (או תאורטית, בכל פרספקטיבה שהיא), היא השאלה אם בכלל ניתן לקיים אחידות חשבונאית. כאשר סט הכללים אשר יוצר את האחידות החשבונאית – זו אשר במסגרתה ביטוי חשבונאי זהה משמש בכל המסגרות (למשל רווח לצורך קביעת תקרת חלוקת דיבידנד, משמש גם רווח החייב במס)¹⁵⁵ – דבק בפרספקטיבה יחידה, מוחל חישוב אחיד אשר אינו בהכרח משרת את מטרותיהם של לפחות חלק מהמשטרים המשפטיים והחברתיים הנסמכים על תוצרי החשבונאות. בעקבות זאת המחיר שיש לשלם עבור האחידות הוא אחד משניים: עיוות

¹⁴⁷ (1975) 122 PACIFIC SOCIOLOGICAL REV. 18 *organizational behavior*, אשר עיקרו הוא הרצון של

התאגיד להתאים את התנהגותו לנורמה המקובלת בחברה בה הוא פועל.

¹⁴⁸ Objectives of Financial Statements, Report of the Study Group on the Objectives of Financial

Statements, (Also known as "Trueblood Report") AICPA (1973).

¹⁴⁹ בתקופה הרלוונטית התקינה הישראלית נשענה על התקינה האמריקנית. דבר אשר החל להשתנות בשנת 1974

כאשר התאחדות רואי החשבון בישראל הצטרפה לארגון ה-IASC האירופאי (שאך זה הוקם). ברם הגיבוש

הקונספטואלי בתקינה הבינלאומית נעשה שנים רבות לאחר הגיבוש האמריקני.

¹⁴⁹ ראה למשל פרשת Thor Power Tool Co. v. Comm'r, לעיל ה"ש 54.

¹⁵⁰ ראה לעיל ה"ש 17 וטקסט מלווה.

¹⁵¹ שם.

¹⁵² למעט, במידה מסויימת, חשבונאות ממשלתית, ראה לעיל ה"ש 37.

¹⁵³ ראה בהיקשר זה את התיזה של Solomon, לעיל ה"ש שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת..

¹⁵⁴ ראה לעיל ה"ש 14 וטקסט מלווה.

¹⁵⁵ לדוגמא, ראה סעיף 100א1, להלן ה"ש 166-163.

השימוש החשבונאי באותן המסגרות אשר אינן מקבלות שירות על ידי ההטיה, או החלת הוראות אשר יתאימו את המדידה המוטה.¹⁵⁶ ברם יצירת הוראות התאמה במשטרים השונים היא למעשה ביטול של האחידות, שכן בפועל הביטוי האפקטיבי בכל מסגרת הופך להיות מותאם וייחודי לאותה המסגרת. האם קיימת אפשרות שלישית? שינוי מעמדם של הכללים המקובלים ומעבר לפלורליזם חשבונאי מנסה לכונן פשרה בין ויתור מוחלט על אחידות חשבונאית ובין השלמה עם יצירת עיוותים במסגרות השונות.

חלק שלישי: ביקורת המציאות המשפטית-חשבונאית בישראל

פרק ד: הקשיים במעמד הנוכחי של החשבונאות

המתודולוגיה החשבונאית מחייבת, קונספטואלית, אימוץ של תפיסה אידאולוגית כלשהי אשר תיצור פעולה עקיבה ברבדים השונים. הצורך בעקיבות, לצד הרצון לחזק את לגיטימיות החשבונאות,¹⁵⁷ הניע חיפוש אחר עקרונות חשבונאיים ופרקטיקה מקובלת כבר בשלבים המוקדמים של התפתחות החשבונאות הממוסדת.¹⁵⁸ חיפוש אשר הסתיים בגיבוש עקרונות וכללים מקובלים המיישמים תפיסה חשבונאית הדבקה בפרספקטיבה של בעלי האינטרס ההוני בישות החשבונאית.¹⁵⁹

הפועל היוצא הוא כי בכללי חשבונאות מקובלים ננפחה נשמה פוליטית אשר מעוררת שאלה בדבר המעמד המחייב המוקנה כיום לחשבונאות כיישומה בכללי חשבונאות מקובלים: האם ראוי להעניק בכל המסגרות המשפטיות-חברתיות בכורה לכללים המיישמים גישה הבחנתית צרה? קרי, האם בכל סיטואציה שבה נבחן מצבה הכלכלי של חברה או נישום נכון לבחון זאת באמצעות כללי חשבונאות מקובלים, ומכאן – מזווית המשקיעים?

ביתר פירוט, הקושי עם מעמדה הנוכחי של החשבונאות מתעורר בשלושה מישורים: מישור פרגמטי, שבו מתעוררים קשיים בשל קיבוע העדפות חשבונאיות יחידות בכלל הסדר המשפטי-חשבונאי ובשל שינויים המתרחשים בכללים לאחר התקנת ההסדר המשפטי; מישור עקרוני, שבו מתעוררים קשיים בדמות הכפפת הסדר החברתי בכללותו, כברירת מחדל, למידע המסופק בסט הכללים הקונקרטי הנהנה ממעמד מחייב ובדמות הסדר חלוקת עלויותיה של הפקת המידע החשבונאי; מישור מהותי, שבו מתעוררים קשיים באשר למנגנון קביעת הכללים והיעדר יכולת ההשפעה על תוכני הכללים מצד משתמשי המידע בישראל או הישויות הכפופות לכללים.

1. קשיים בשימוש המשפטי בחשבונאות (המישור הפרגמטי)

א. שונות בהעדפות

האימוץ כשלעצמו של סט כללים יחיד, אם סט הכללים המקובלים במתכונתם הנוכחית ואם חשבונאות חברתית או סט אחר של כללים, גורם לבעיה פרגמטית: שימוש אקסקלוסיבי בסט יחיד מביא לכך שכל המערכות המשפטיות-חברתיות פועלות לפי אותה הבניה פיננסית. ברם

¹⁵⁶ שם.

¹⁵⁷ ראו למשל William W. Bratton, *Private Standards, Public Governance: A New Look at the Financial Accounting Standards Board*, 48 B.C. L. Rev. 5 (2007).

¹⁵⁸ ראו למשל Moonitz, לעיל ה"ש 94; וראו לעיל ה"ש 147.

¹⁵⁹ לעיל ה"ש 136 וטקסט מלווה.

ההבניה הפיננסית של החשבונאות היא לעולם א-ניטרלית ומכילה העדפות, וכך השימוש בסט יחידי מקבע מערכת אחת של העדפות ומחיל את אותן ההעדפות בכל המסגרות ללא התחשבות בשונות שבין המסגרות. כפי שיודגם להלן בתחום המיסים ובתחום ההגנה על נושים, קיימת שונות בהעדפות המסגרות השונות, ולכן השימוש בחשבונאות בעלת סט העדפות מוגדר ויחידי פוגע בפעולת אותן המערכות או מחייב אותן לבצע התאמות (ומכאן, מחייב השקעת משאבים נוספים לדידי אותן המסגרות).

תחום אחד לדוגמה שבו החלת ההעדפות החשבונאיות הכלליות יוצרת בעייתיות הוא תחום המיסים: עקרונות הדיווח למשקיעים שונים מעקרונות המיסוי.¹⁶⁰ כך למשל כללי חשבונאות מקובלים מרכזים בעליית ערך ללא תלות הכרחית במימוש. מנגד, מערכת המס מתעניינת דווקא באירועי מימוש, שכן הטלת מס ללא מימוש של הרווח נתפסת כלא הוגנת. הדבקות בכללים המקובלים ובעיקר הלכת "קבוצת השומרים"¹⁶¹ יוצרים לעיתים קונפליקטים עם עקרונות מערכת המס. הרווח בדוחות הכספיים, המשמש בסיס למיסוי חברות, אינו זהה בהכרח לרווח שניתן או ראוי למסות: החשבונאות מכירה ברווחים אף שהללו טרם מומשו.¹⁶²

לשם פתרון בעיות מעין אלו, פקודת מס הכנסה נדרשת להחלתן של "הוראות התאמה" בחוק אשר תכליתן להתאים את הווק את נתוני הדוחות החשבונאיים לעקרונות מערכת המס.¹⁶³ השוני בין ההעדפות החשבונאיות המיושמות כעת בכללים המקובלים להעדפות מערכת המס – הוא המחייב כיום את הכנתו של דוח ההתאמה למס. לו לא התקיימה שונות בהעדפות, היה הדיווח על בסיס מקובל יכול לשמש דיווח לצורכי מס (שונות זו מעוררת קשיים נוספים ותהיות שבהם אני דן להלן,¹⁶⁴ לאחר הדיון בקשיים ששינויים בכללים חשבונאיים יוצרים).

כבר בשלב זה ניתן להצביע על הפתרון המשתמע מקושי זה. הפתרון אינו מצוי בהרחבת ספקטרום המידע הנכלל בחשבונאות (למשל, וכך תכלול מידע הנדרש למערכת המס) אלא בשלילת המעמד המחייב של הכללים המקובלים והחלפתו באפשרות לדיפרנציאציה חשבונאית (להלן), אשר בין השאר תאפשר גם הכנת דוחות קמאיים לפי עקרונות מערכת המס (ולא כהתאמה לדוחות קמאיים הנערכים לפי פרספקטיבת המשקיעים).

ב. שינויים בכללים

בכל אותם מקרים שבהם אין הוראות התאמה, או במקרים שבהם קיימות הוראות התאמה, אך כללי החשבונאות משתנים והוראות ההשלמה הופכות ללא רלוונטיות,¹⁶⁵ השימוש בכללים

¹⁶⁰ בהקשר זה, ראו פרשת *Thor Power Tool Co.*, לעיל ה"ש 54.

¹⁶¹ הלכת **השומרים**, לעיל ה"ש 63 וטקסט מלווה.

¹⁶² וכן למשל ההכרה ברווחים עקב עליית ערך ללא מימוש מאפשרת, עקרונית, חלוקת דיבידנד בלא שיקדם לו מס חברות, ובכך נפגעת הניטרליות של משטר מיסוי התאגיד, שכן המס האפקטיבי על רווחי פעילות הנעשית במסגרת תאגיד הופכת להיות שווה למס המוטל על קבלת הדיבידנד בלבד, בלא שקדם לו מס בשיעור מס החברות.

¹⁶³ כדוגמה להוראת חוק אשר נוצרה כדי לפתור את השימוש המשותף של חוק החברות ופקודת מס הכנסה באותם דוחות כספיים לשם אסדרת חלוקת דיבידנדים ומיסויים (בעיית רווחי השערוך, לעיל ה"ש 162), ראו למשל ס' 1א100 לפקודת מס הכנסה – אשר נוסף בס' 40 לחוק לשינוי סדרי עדיפויות לאומיים (תיקוני חקיקה להשגת יעדי התקציב לשנים 2013 ו-2014), התשע"ג–2013 (הסעיף ייצר משטר מיסוי מיוחד בעבור דיבידנדים מרווחי שערוך).

¹⁶⁴ ראו עמ' 34 והלאה (ההעדפות הקיימות בחשבונאות יוצרות הבניה פיננסית מסוימת ולא אחרת, ובין השאר מטילה עלויות נוספות על צרכני מידע שהעדפותיהם שונות מהעדפות הכללים המקובלים).

¹⁶⁵ Klein, A Change, לעיל ה"ש 7.

המקובלים (הנקבעים על-ידי גורם בין-לאומי) יכול להצמיח תוצאות לא צפויות,¹⁶⁶ ובמיוחד בשל התפתחויות מאוחרות בכללים, אשר נוצרות לאחר שההסדר המשפטי, המשתמש בפרמטרים החשבונאיים, לרבות הוראות ההתאמה הקיימות במסגרתו, כבר קיים. לשון אחר, ההסדר המשפטי נבנה על סמך הנחה שהפרמטר החשבונאי נושא מידע פיננסי מסוים. דא עקא, שלאחר התקנת ההסדר המשפטי תוכני הפרמטרים יכולים להשתנות, בין השאר בשל שינויים בצורכי המשקיעים אשר אינם בהכרח משקפים שינויים המתאימים גם למשטר המשפטי (למשל המעבר ככלל למדידת שווי הוגן כאשר המשטר המשפטי "בנוי" לרגולציה על בסיס עלות היסטורית).

דוגמה אחת, מהשנים האחרונות, נוגעת למשטר ההגנה על נושי התאגיד, המשתמש, בין השאר, בפרמטר החשבונאי של יתרות הרווחים הצבורים: בשנת 2012, עם פרסומו של תקן דיווח כספי בין-לאומי 9 (IFRS 9), אפשרו שינויים אשר נוצרו במודל החשבונאי למדידה ודיווח של נכסים פיננסיים לחברות אשר חוו הפסדי השקעה "לעקוף"¹⁶⁷ מגבלות על חלוקת דיבידנדים.¹⁶⁸ השינוי אשר נוצר ב-IFRS 9 נועד לפתור בעיות בדיווח של הסקטור הפיננסי הבין-לאומי בשל המשבר של 2008, ברם המניע לשינוי אשר נדרש לסקטור הפיננסי לא היה משותף למערכת ההגנה על הנושים בכלל התאגידים. וכך, שינוי אשר נדרש בחשבונאות התגלגל לשינוי לא רצוי במשטר המשפטי אשר נסמך על הפרמטר החשבונאי.

בדומה ל"קרב המאסף" התמידי שמנהלת רשות המיסים עם ההתפתחויות במטריה החשבונאית, השינויים שהביא IFRS 9 חייבו גם הם את המחוקק להיחפז¹⁶⁹ ולתקן תקנות ייעודיות אשר קבעו כי IFRS 9 (קונקרטי) לא יחול לצורכי מבחני חלוקת דיבידנדים שבדיני התאגידים.¹⁷⁰ התאמה זו לא בוצעה במישור כללי החשבונאות אלא במישור המשפטי ובהחרגה משפטית קונקרטית של תקן IFRS 9 ממבחן יתרת הרווחים הראויים לחלוקה. בעתיד, אם יוחלף IFRS 9 בתקן חשבונאי אחר – אשר יחיל את אותו טיפול חשבונאי "בעייתי" – הוראת ההתאמה המשפטית לא תחול על התקן החדש, והטיפול הבעייתי יחזור וישפיע על מבחן יתרת הרווחים.

אומנם הן בדיני המיסים והן בדיני החברות המחוקק יכול לגבור על בעיות הנוצרות בשל השונות בין העדפות המשטרים המשפטיים להעדפות החשבונאיות, וכן לגבור על שינויים מאוחרים בכללים, ברם המחוקק מנהל תמיד "קרב מאסף" עם תוצאות בפועל הנקבעות בגוף הבין-לאומי ונאלץ להיגרר ולתקן את המשטר המשפטי המקומי פוסט-פקטום לפי השינויים אשר אירעו בחשבונאות (ולעיתים, רק לאחר שהשפעת התפתחויות אלו בחשבונאות התגלתה לאחר "ניצולה" בידי הנישום והחברות).

¹⁶⁶ ס' 1א100 לפקודת מס הכנסה הוא דוגמה לטלאי חקיקתי אשר נוצר בשל תוצאות לא צפויות אשר האפשרות לרשום רווחי שיערוך יצרה. רשות המיסים נאלצה להתמודד עם תופעה זו בקרב מאסף בבית המשפט עובר לחקיקת הסעיף.

¹⁶⁷ ראו יורם גביון "רשות ני"ע נגד החשבונאי הראשי: כך נבלם הניסיון של דנקר לחמוק מהפסד של 1.8 מיליארד שקל" **דה-מרקר** (10.8.2011) www.themarket.com/markets/1.680644 (אימוץ מוקדם של IFRS 9, כולל ייעוד רטרואקטיבי, היה מאפשר לכור להימנע מהכרה בהפסד של 1.8 מיליארד שקל בשל הפסד בהשקעתה במניות קרדיט סוויס, והיה מאפשר לחברה לחלק דיבידנד).

¹⁶⁸ ס' 302 לחוק החברות.

¹⁶⁹ ראו יורם גביון "נאמן חוסם את הדרך של אי.די.בי לדיווידנדים ב-1.7 מיליארד שקל" **דה-מרקר** (8.4.2012) www.themarket.com/markets/1.1681632.

¹⁷⁰ תקנות החברות סכומים אחרים; ראו דברי ההסבר לטיטות תקנות החברות (סכומים אחרים הכלולים בהון העצמי שיראו בהם עודפים), התשע"ב–2012 www.justice.gov.il/Pubilcations/News/Documents/19.pdf (הנוסח שאושר בחקיקה שונה מהנוסח שבהצעה).

מלבד זאת, תיקוני אד הוק במשטרים השונים, ככל שהללו הולכים מתרבים, הם עצמם מחלישים את מעמד הכללים המקובלים, ולמעשה מגשימים כבר הם עצמם את הצעת המאמר (כפי שתידון להלן) ומטילים ספק בצורך הראשוני בהכנת דוחות לפי מתכונת הכללים המקובלים (להלן). כמו כן הפיכתו של הביטוי החשבונאי לאינדיקטורי תיטול את העוקץ שבשינויים חשבונאיים. כאשר הביטוי החשבונאי אינו נהנה ממעמד נורמטיבי (מחייב) מניה וביה, ממילא שינויים חשבונאיים אינם מיתרגמים לשינויים במטריה החוקית ובפעולת משטרים רגולטוריים.

2. יצירת עיוותים בסדר חברתי (המישור העקרוני)

מלבד קשיים פרגמטיים, מעמדה הנוכחי של החשבונאות כנורמטיבית ומעמדם של הכללים המקובלים כמחייבים מעוררים גם קשיים עקרוניים. כאשר קיום חובה של הכנת דוחות לפי הכללים המיישמים את פרספקטיבת המשקיעים, נוצרת הבניה חברתית-פיננסית אשר משמשת כהבניית ברירת המחדל בחברה הכללית. כמו-כן, נוצר הסדר חלוקתי ספציפי בנוגע לנשיאה בעלויות הפקת המידע הפיננסי (מדידה ודיווח חשבונאי) בחברה הכללית.

א. הכפפת הסדר החברתי להבניה חברתית-פיננסית מפרספקטיבת המשקיעים

כאמור לעיל,¹⁷¹ החשבונאות ממלאת תפקיד אפיסטמולוגי (הכרתי) אשר מעצב את ההבנה הרווחת של הסביבה הכלכלית-פיננסית. במובן זה, החשבונאות הפיננסית והכללים המקובלים מספקים את האספקלריה החברתית לתוך "קרביו הפיננסיים" של התאגיד, ובכך הכללים המקובלים – והפרספקטיבה המיושמת בהם – הם הפריזמה שדרכה אנו מתבוננים בחלקים ניכרים מהתופעות הכלכליות, והיא שמקבעת את התפיסה החברתית-כלכלית של פעולות התאגידים.

בין השאר, בשל הפרספקטיבה ההונית, השלטת כיום בדוחות, משתנים שאינם חשובים למשקיעים אינם נכנסים כלל לשיח הכלכלי: ההבניה הפיננסית הנוצרת בניתוח תוצאות מיוזג של שתי חברות מביאה להכרה במוניטין הנוצר במיזוג אך אינה מכירה כלל בהשפעה על גורמים חברתיים-פיננסיים אחרים, למשל השפעת המיזוג על שכר העובדים או רמת התעסוקה בתאגיד הממוזג.¹⁷²

אקוטיות הבחנה זו מתחזקת בשל העובדה שמדידה ודיווח בפרספקטיבת המשקיעים מניבה לעיתים תוצאות שונות לגמרי ממדידה בפרספקטיבה אחרת, כגון הפרספקטיבה החברתית אשר אוזכרה לעיל.¹⁷³ ובהתאמה, הטיפול החשבונאי המוטה כלפי משקיעים מקשר דווקא התנהגויות פיננסיות המקדמות את אינטרס המשקיעים בביטויים חשבונאיים חיוביים (ולהפך – התנהגויות הפוגעות במשקיעים בביטויים שליליים), ובכך מקדם את אינטרס המשקיעים על פני אינטרסים אחרים.

ניקח כדוגמה את הטיפול החשבונאי בתשלומי מיסים: לפי כללי חשבונאות מקובלים, תשלומי מיסים נראים כהוצאה הדומה במהותה להוצאות אחרות של הישות החשבונאית, ואילו בפרספקטיבה חברתית תשלומי מס אינם דומים לתשלומים אחרים: מדובר בתשלומים של

¹⁷¹ לעיל תחילת פרק א (התפקיד של החשבונאות בתפיסת ההתעשרות של התאגיד).

¹⁷² משתנים כאלו מוכרים אך ורק במקרים שבהם הם משפיעים על המשקיעים, למשל כתוצר של טיפול קונקרטי במערכות אחרות שאינן חשבונאות (ע"ע פיצויי פיטורין). אם המשתנים אינם משפיעים על המשקיעים ישירות, הם אינם מוכרים.

¹⁷³ ס' 1.ב. לפרק ד' ("חשבונאות חברתית – תחליף אחד לפרספקטיבה ההונית").

הישות לכלל החברה; אין מדובר בתשלומים לגורם מסוים בעבור הספקת שירותים,¹⁷⁴ אלא כחלוקה מחדש של העושר וכתשלום המקדם צדק חלוקתי.¹⁷⁵ כאשר החשבונאות מיושמת באמצעות סט כללים יחיד המאמץ את פרספקטיבת המשקיעים, ההבניה החברתית-כלכלית לדידי התאגידים, לרבות בקשר לתשלומי המיסים, מתעצבת ברוח המשקיעים. למשל, חברות אשר מקטינות את תשלומי המיסים, לרבות בדרך של נקיטת פוזיציות מס אגרסיביות, נתפסות כחברות טובות יותר. ומכאן, כחברות אשר נדרשות לשלם מחיר נמוך יותר עבור משאבים חברתיים, תמריצים כלכליים וכדומה.

ב. חלוקת עלויות המידע

השפעת הבחירה בפרספקטיבה ההונית אינה מסתכמת רק בהדרת חלקים שאינם חשובים למשקיעים מהשיח הכלכלי-חברתי וביצירת אינטרפרטציה כלכלית-פיננסית המוטה לטובת המשקיעים (למשל הקטנת תשלומי מיסים). אימוץ הפרספקטיבה ההונית וכפייתה על המדווחים משפיעים גם על זמינות המידע ועל חלוקת העלויות הקשורות בהפקתו. לפי פרספקטיבה הונית כפרספקטיבה יחידה, הדוחות הכספיים אינם מספקים מידע פיננסי נוסף על זה המעניין את המשקיעים. מאחר שהספקת המידע עצמו היא לעיתים "משחק סכום אפס", שבו מידע יכול לפגוע בישות ובמנהלים ולקדם אחרים, יש מקרים שבהם הישות – הנשלטת בידי מנהלים שממנים המשקיעים – לא תסכים לספק מידע שאינו משרת את המשקיעים או לאפשר לגורמים אחרים להפיק את המידע. במקרים שכאלו – כל אלו שאינם משקיעים נותרים ללא מידע.

גם כאשר הישות משתפת פעולה עם הפקת המדידה הנוספת, ההחלטה לאמץ פרספקטיבה הונית כאקסקלוסיבית מחייבת את אלו הזקוקים למדידה פיננסית מפרספקטיבה השונה מזו של המשקיעים לשאת בעצמם בעלויות המדידה כעלויות נוספות. אומנם הטלת העלויות על אלו החפצים במידע היא הגיונית, אלא שמעמד הכללים המקובלים יוצר הסדר שונה: העלויות מוטלות על כל מי שחפץ במידע השונה מזה הנדרש למשקיעים, אם כמשתמש ואם כישות עצמה. הווה אומר כי גם כאשר הישות החשבונאית עצמה רוצה לספק מדידה שאינה מפרספקטיבת המשקיעים, או זקוקה בעצמה למידע שכזה, אזי מעמדם של הכללים המקובלים יוצר עלויות עודפות, שכן החובה ליישם כללי חשבונאות מקובלים היא כיום חובה עצמאית לא תלויה, והספקת מידע אחיד ויחיד מחייבת השקעת משאבים נוספים. יוצא שתוכני הכללים המקובלים קובעים למעשה את הסדר נשיאת העלויות באשר למידע הפיננסי על אודות הישויות (לפי פרספקטיבה הונית); והסדר זה מחייב קוגנטיות את כל הישויות לשאת בעלות הפקת המידע המתאים למשקיעים ובעלויות נוספות לצרכים אחרים.

לשון אחר, ההסדר הקיים מחייב גם ישויות אשר אינן זקוקות להספקת מידע למשקיעים לשאת בעלויות אלו ויוצר עלויות נוספות בשל מדידה ודיווח אשר נדרשים לכל מטרה אחרת. חלק מאותן "מטרות אחרות" הן המטרות ההכרחיות לכל ישות שהיא, כגון דיווח לצורכי מס, מה שאי אפשר לומר על הדיווח למשקיעים. כך המעמד הנורמטיבי המוקנה לכללים המקובלים מטיל עלויות נוספות על כלל הישויות. כפי שיורחב להלן, הפתרון טמון בשלילת מעמד זה ובהענקת "חופש" לישויות לדווח לפי צרכיהם.

¹⁷⁴ תפיסת המיסוי הרווחת בעולם המערבי רואה את בסיס המס בעקרון "היכולת לשלם" ולא בעקרון "ההנאה". מכאן שתשלום מס אינו קשור בשיעור צריכת המוצרים הציבוריים, אלא חל על הפרט בשל השתייכותו לחברה ולפי יכולתו לשלם.

¹⁷⁵ Klein, *The Gap*, לעיל ה"ש 6.

3. יצירת גירעון (דפיציט) דמוקרטי (המישור המהותי)

מלבד העלויות הנוספות אשר נוצרות לצורכי מדידה ודיווח שאינם דיווח למשקיעים, החובה להכין דוחות כספיים תוך יישום כללי חשבונאות מקובלים יוצרת בהקשר הישראלי גירעון דמוקרטי. תוכני הכללים והפרספקטיבה הנקוטה בהם נקבעים על-ידי גורם בין-לאומי, ועובדה זו מתבטאת בין השאר הן באי-יכולת של המשתמשים הישראלים ושל הישויות להשפיע על הנורמות החשבונאיות הקובעות את תוכני הדוחות (אף שקיום החובות גובה משאבים מהישויות) והן בהענקת כוח לקובע הכללים החשבונאיים (the accounting standards setter) לשנות את התנהגות המשטרים הנסמכים על תוצרי החשבונאות ולקבוע את הסדר הנשיאה בעלויות המדידה והדיווח. בשל אנומליות האסדרה הישראלית (שבה דן הפרק הבא), תוכני הכללים נקבעים בידי ארגון זר, והחברה הישראלית נאלצת להשלים עם ההשלכות החברתיות ועם העלויות הנדרשות לשם איזון השלכות אלו.

א. היעדר יכולת השפעה

כאמור לעיל,¹⁷⁶ למן שנת 2008 כללי החשבונאות המקובלים בישראל הם כללי החשבונאות הבין-לאומית. כללים אלו נקבעים על-ידי ארגון פרטי בין-לאומי, ה- International Accounting Standards Board (IASB), אשר מקום משבו בלונדון שבאנגליה. אומנם הרשויות בישראל שולחות נציגים למפגשים שעורך הארגון, אך אין לאותם נציגים יכולת השפעה על קביעות הארגון. למעשה, הישויות הסוברניות היחידות אשר בכוחן להשפיע על התפתחות התקינה הבין-לאומית כיום הן האיחוד האירופי, ובעקיפין – ארצות הברית (בשל השאיפה המשותפת ל- IASB ול- SEC להרמוניזציה בין התקינה הבין-לאומית לתקינה האמריקנית).

ישראל, בדומה לרוב המדינות אשר משתמשות בכללי התקינה הבין-לאומית, היא שחקן פסיבי אשר כפוף לקביעות הארגון. ברם לעומת המדינות השונות שמחילות מנגנוני אימוץ לאומיים לכללי ה- IFRS (בדרך של רטיפיקציה או בדרך של שינוי התקנים המקומיים לשם התאמתם – בשל אילוצים מקומיים – לתוכני תקני ה- IFRS), ישראל מקבלת את התקנים ללא כל מנגנון אסדרתי.¹⁷⁷ תאורטית, ישראל – אם הייתה מחילה מנגנון אסדרה (להלן) – הייתה יכולה לבצע התאמות בתקנים (אם אלו נדרשים לצורכי השוק המקומי) עובר להחלתם בישראל.¹⁷⁸ במצב הקיים ויתרה ישראל על הסוברניות החשבונאית ולמעשה נכלאה ב"כלוב זהב" מבית ה- IASB. בעקבות זאת קביעות הארגון הן אשר מעצבות ישירות וללא בקרה חלקים ניכרים מהסדר החברתי-כלכלי הישראלי, בדומה לאשר אירע בפרשת "השוק העמוק". מעמדם של הכללים המקובלים גורם לכך שקביעות ה- IASB מעצבות בין השאר את ההבניה החברתית-פיננסית לדידי תאגידיים, את התמריצים לפעולות המנהלים, את אופן חלוקת עלויות המדידה והדיווח לרבות כפי שאלו חלות במשטרים משפטיים ואף את תוכני המשטרים המשפטיים עצמם. כך למשל ניתן לתלות בבחירתו של ארגון ה- IASB לראות בעליית שווי נדל"ן להשקעה כיוצרת

¹⁷⁶ ראו לעיל ההקדמה למאמר (זיהויים של הכללים המקובלים בישראל).

¹⁷⁷ ראו להלן ה"ש 188 (עמידת הספרות החשבונאית-השוואתית על ייחודו של המצב הישראלי).

¹⁷⁸ עם זאת יש לציין כי יכולת זו אינה חפה מקשיים, שכן הדבר יפגע בהשוואתיות הדוחות של החברות הישראליות (ביחס לדוחות של חברות אחרות אשר כן יישמו את התקנים החדשים).

רווח, ואף ללא מימוש (IAS 40), גורם אשר כפה את יצירתו של תיקון סעיף 1א100 לפקודת מס ההכנסה (מיסוי רווח שערך בכל מקרה של חלוקת דיבידנד מרווח שערך).¹⁷⁹

ב. גבולות הכוח

ההשפעה הכללית-חברתית של התוצר החשבונאי והשימוש המחייב בכללי חשבונאות מקובלים מעניקים לקבוע בכללים אלו (קרי ארגון ה-IASB) יכולות מרחיקות לכת: קביעת תוכני הכללים קובעת את הביטוי הפיננסי של פעולות התאגיד, ולכן משפיעה רבות על הפרשנות החברתית של הפעולות ועל התמריצים למנהלים. נוסף על זה, השימוש המשפטי בתוצרים החשבונאיים תולה לעיתים את פעולת המשטר המשפטי בתוכני הפרמטר החשבונאי. מכאן נובע כי היכולת לשנות את תוכני הפרמטר החשבונאי, בדרך של שינוי הכלל החשבונאי (כפי שאירע עם IFRS 9), מאפשרת גם את שינויו של המשטר המשפטי (ולכל הפחות, עד אשר יהיה "היזון חוזר" מצד המחוקק, אשר בתורו יגבה עלויות מדידה נוספות, שכן תידרש מדידה נוספת על זו הקיימת בתוצר החשבונאי המעודכן). לשון אחר, השפעת קביעת הכללים החשבונאיים משתרעת אל מעבר לקביעת אופן הדיווח למשקיעים. הענקת כוח זה לארגון בין-לאומי ללא כל אסדרה מקומית – יוצרת אתגר דמוקרטי.

כביכול, הרחבת ספקטרום החשבונאות המקובלת אל מעבר לפרספקטיבת המשקיעים למידה שבה תכיר החשבונאות גם במשתנים חברתיים (למשל פרספקטיבה כלל-חברתית, לעיל) אגב פיתוח חלקים אלו במנגנונים ברמה הלאומית (וביצירת מנגנון השתתפות של השוק המקומי בחלקים אלו של החשבונאות), יכולה להביא להעשרת השיח החשבונאי ולפתרון – לפחות חלקי – של הבעיות האמורות: ההבניה הפיננסית-חברתית תורחב; כלל המשטרים והמנגנונים הנסמכים על תוצרי החשבונאות יוכלו לשקלל משתנים נוספים;¹⁸⁰ המידע יהיה זמין וכלול בדוחות. נוסף על אלה גם ימצא פתרון לבעיות שאוזכרו לעיל – כאשר הכלל המקובל יכלול בתוכו פרמטרים פיננסיים נוספים על אלו הנמדדים לפי פרספקטיבת המשקיעים, וממילא קביעות חשבונאיות מבית ה-IASB "תיבלענה" בין פרמטרים חשבונאיים אחרים אשר יותו ברמה המקומית.

ברם הרחבת הכלל המקובל (קרי הרחבת הדוחות החשבונאיים) אל מעבר לפרספקטיבת המשקיעים (ונוסף על כללי ה-IFRS) כרוכה בעלויות. כמו כן לא ברור מה יהיה היקף השפעתו של השינוי במידע על ההבניה הפיננסית-חברתית, ומה תהיה מידת השימוש בכל המידע הנוסף.¹⁸¹ מלבד זאת, מוקד המתח החלוקתי אינו מצוי רק בבחירה העקרונית בפרספקטיבת המדידה (משקיעים, החברה הכללית וכדומה) או בהרחבתה. חלק נכבד מהמתח החלוקתי מצוי בהכרעות החשבונאיות הקונקרטיות, כאלו המתחייבות לפי הפרספקטיבה הבודדת, כל פרספקטיבה שהיא: בחירות חשבונאיות הן למעשה בחירות חלוקתיות – לא כל ההכרעות החשבונאיות בכל הזמנים, אך חלק ניכר מהם ובמקרים רבים. לפיכך גם אם יורחב המידע המדווח לפי הכללים המקובלים, הכרעות אשר ייעשו בתוך הכללים אשר ייקבעו בפרספקטיבת המשקיעים ובארגון ה-IASB ימשיכו להשפיע על המתח החלוקתי הישראלי.

¹⁷⁹ לעיל ה"ש 163–166.

¹⁸⁰ ראו בהקשר הזה את התיזה המפותחת על-ידי Tinker, A SOCIAL CRITIQUE OF ACCOUNTING, לעיל ה"ש 121; אך גם את ביקורתו של Tinker עצמו על התיזה, מספר שנים לאחר מכן – Tony Tinker, *Paper Prophets: An Autocritique*, 33 BRITISH ACCT. REV. 77 (2001).

¹⁸¹ ראו למשל Tinker, *Paper Prophets*, שם.

לדוגמה, בפרשת "השוק העמוק" אשר אוזכרה לעיל, הבחירה בשיעור ההיוון של ההתחייבויות הפנסיוניות – הכרעה אשר יכולה להידרש בכל פרספקטיבה שבה תהיה מדידה של התחייבויות פנסיוניות¹⁸² – היא למעשה הכרעה חלוקתית: שיעור ההיוון קובע בפועל את היקף ביטוח ההטבות העתידיות לעובדי חברת החשמל ואת זהות הנושאים בעלות ביטוח זה. שימוש בשיעור היוון נמוך (כעמדת חברת החשמל ועובדיה) מביא לרישום הפרשות גדולות ולשמירת רזרבות עבור עובדי חברת חשמל על חשבון צרכני החשמל. שימוש בשיעור היוון גבוה (כעמדת הרגולטור) מקטין את הרזרבות ומאפשר את הורדת תעריף החשמל (והקטנת תשלומי הצרכנים).

במקרה זה שתי החלופות החשבונאיות (היוון לפי אג"ח מדינה או לאג"ח קונצרני) אינן נובעות משונות בפרספקטיבת המדידה. מדידה אקטוארית נעשית לשם הספקת מידע רלוונטי למשקיעים והספקת מידע והגנה לעובדים (שכן היא מונעת חלוקת דיבידנד בשיעור ההתחייבות האקטוארית).¹⁸³ ברם הבחירה בשיעור ההיוון הספציפי קובעת למעשה את האיוון של ההסדר החלוקתי, ובמקרה הנידון – בין עובדי חברת החשמל לציבור צרכני החשמל. לפיכך בהרחבת הפרספקטיבה החשבונאית יימצא מזור חלקי בלבד למצב הקיים, ובשל המעמד הנורמטיבי המוקנה לה, החשבונאות – בכל הרכב – תמשיך לשחק תפקיד חלוקתי בחברה הכללית.

פתרון עקרוני למתח החלוקתי הקשור בהכרעה החשבונאית יכול להימצא ברחבת מתחם ההכרעה החשבונאית; מעבר ממתחם מצומצם שבו נקבעים הכללים החשבונאיים המקובלים, קרי שדה רואי החשבון, אל מתחם רחב יותר שבו מעורבים גורמים נוספים אשר לא יהיו כבולים להכרעותיהם "מקצועיות" של רואי החשבון. הרחבת מתחם זה כרוכה בשחיקת מעמדם של הכללים המקובלים עד להפיכת החובה להכין דוחות כספיים לתניה דיספוזיטיבית במהותה (להלן).

פרק ה: אנומליות ההסדר הישראלי

כאמור בפרק הקודם, הענקת מעמד מחייב לכללי חשבונאות המיישמים פרספקטיבה יחידה מאתגרת את השימוש המשפטי בחשבונאות, הן בשל הצורך בהתאמת המשטרים להעדפות החשבונאיות והן בשל שינויים בפרמטר החשבונאי אשר מתרחשים לאחר קביעת המשטר המשפטי (ולכן דורשים שינוי התאמות קיימות או יצירת חדשות). כמו כן מעמדם המחייב של הכללים המקובלים והפרספקטיבה ההונית הנכפית על הישויות מביאים לעיצובם של חלקים ניכרים מהסדר החברתי-כלכלי בישראל לפי פרספקטיבה זו ובקביעת הסדר חלוקתי מסוים לדידי עלויות המידע. בד בבד מוענק כוח רב לקובע <כ?> הכללים ונוצר גירעון דמוקרטי, ובין השאר קהל משתמשי הנורמות החשבונאיות אינו יכול להשתתף בעיצוב תוכן הפוליטי או השלכותיהן הכלל-חברתיות.

חלק מאתגרים אלו, הנוצרים ממעמד הכללים המקובלים, היה ניתן לרכך באמצעות אסדרה מקומית של החשבונאות. למשל, ברמה העקרונית אסדרה מקומית של החשבונאות יכלה לגשר על הפער הדמוקרטי שנוצר כאשר ארגון זר מעצב את התפיסה הכלכלית המקומית ללא כל יכולת השתתפות של הקהל המקומי (גם אם במחיר של פגיעה בהשוואתיות בין-לאומית). בדומה לזה היה ניתן להפוך את הסדר עלויות המידע כאשר חברות היו נדרשות להכין דוחות כספיים לפי עקרונות מערכת המס, ודווקא דוחות לפי כללי ה-IFRS הם אשר היו נערכים

¹⁸² על ההיסטוריה של המדידה האקטוארית-פנסיונית, ראו Darlene Himick, Actuarialism as Biopolitical and Disciplinary Technique, 54 ACCT. ORG. & Soc'y 22 (2016).
¹⁸³ ראו Klein, The Gap, לעיל ה"ש 6.

ב"דוחות התאמה" המצריכים השקעת משאבים נוספים (בחברות אשר היו מעוניינות בכך). דא עקא, הספרה המשפטית-חשבונאית הישראלית מתייחדת באנומליה אסדרתית אשר הופכת אתגרים אלו לקשיים של ממש.

ככלל, ניתן להבחין בשתי גישות עקרוניות להחלתו של ביכור חשבונאי (קרי הענקת מעמד מחייב לסט כללים חשבונאי מסוים, ולכן להפיכותו כרובד ברירת המחדל במסגרות השונות): גישה אחת היא גישת הקונטיננט, אשר מיישמת אחידות חשבונאית;¹⁸⁴ גישה שנייה היא הגישה האנגלו-אמריקנית, אשר נוטה לפלורליזם חשבונאי.¹⁸⁵ במושגים המקובלים במחקר החשבונאי ההשוואתי,¹⁸⁶ החשבונאות בישראל נהנית ממעמד נורמטיבי, בדומה לגישת הקונטיננט. מנגד, היא אינה כפופה לאסדרה הקיימת לפי הגישה הקונטיננטלית, אלא כפופה לאסדרה, ולמעשה לאי-אסדרה (מהבחינה המהותית), הדומה לזו המיושמת לפי הגישה האנגלו-אמריקנית (ואף לחלשה ממנה).¹⁸⁷ מחד, הספרה הישראלית מעניקה לחשבונאות מעמד נורמטיבי שבמסגרתו ישויות ישראליות מחויבות להכין דוחות כספיים וליישם כללי חשבונאות מקובלים. לשון אחר, מיושם היבט "קונטיננטלי" הכופה את החשבונאות ואת כללי ה-IFRS על הישויות הישראליות (אשר בשל כך נאלצות ליישם תכנים בעלי תפיסה פוליטית מסוימת כפי שנקבעת ב-IASB), ומאידך נעדרת אסדרה משפטית מהותית של תוכני החשבונאות. לשון אחר, נעדר ההיבט "הקונטיננטלי" המפצה – באמצעות אסדרה – על כפיית כללים חשבונאיים בעלי השפעה פוליטית. חלף אסדרה מיושם היבט "אמריקני", של אי-אסדרה משפטית של החשבונאות – אשר הוא עצמו נעדר את ההיבט ה"אמריקני" המשלים את אי-האסדרה של הכללים החשבונאיים (ותוכניהם הפוליטיים) באמצעות אי-כפיית החשבונאות על הישויות ומתן אפשרות לישויות אמריקניות לבחור אם בכלל להכין דוחות כספיים.

מציאות שבה ישויות חייבות ליישם כללי חשבונאות (להכין דוחות כספיים), ובד בבד התכנים עצמם אינם מוסדרים אלא נשאבים "אוטומטית", לרבות תוכניהם הפוליטיים, מקביעותיו של גוף תקינה פרטי אשר מושבו בלונדון, לא רק שטומנת בחובה פגמים מהותיים ברמה הדמוקרטית ושלטון החוק (לעיל), אלא אף מהווה אנומליה ייחודית בנוף הבין-לאומי.¹⁸⁸

¹⁸⁴ הדוגמה הבולטת ביותר לכך הוא עקרון ה-*Maßgeblichkeitsprinzip* הגרמני, שלפיו יש סט דוחות אחד אשר משמש בכל המסגרות. ראו גם הי"ש 67.

¹⁸⁵ ראו לעיל הי"ש 17 וטקסט מלווה; ברם גם במסגרת האנגלו-אמריקנית יש מופעים בדדים (חריגים ביותר) של כפיית יוניפורמיות חשבונאית, כאשר מסיבות רגולטוריות, רגולטור כופה על סקטור מסוים להכין דוחות חשבונאיים לפי סט כללים מסוים, ואוסר על כל שימוש בסט כללים אחר. ראו למשל - "After the Commission has prescribed the forms and manner of keeping of accounts, records, and memoranda to be kept by any person as herein provided, it shall be unlawful for such person to keep any other accounts, records, or memoranda than those so prescribed or such as may be approved by the Commission or to keep the accounts in any other manner than that prescribed or approved by the Commission. Notice of alterations by the Commission in the required manner or form of keeping accounts shall be given to such persons by the Commission at least six months before the same are to take effect." (47 U.S. Code § 220(g) (2016)).

¹⁸⁶ ראו המקורות להלן הי"ש 189, ובעיקר להלן הי"ש 192.

¹⁸⁷ ככלל, הגישה האמריקנית נמנעת מהחלת הסדרה חשבונאית ברמה הממשלתית-מדינית (לכל היותר, אשר לחברות ציבוריות בלבד, מדובר בבקרת-על של ה-SEC), ומסתפקת באסדרה של השוק הפרטי. גישה זו של מדינות אנגלו-אמריקניות אינה מוגבלת רק לחשבונאות המשמשת את הסקטור הפרטי-עסקי אלא גם את זה הציבורי. למשל, כללי החשבונאות המשמשים את המדינות השונות בארצות הברית נקבעים בגוף פרטי, ה-GASB.

¹⁸⁸ על ייחודיותו של ההסדר הישראלי, אומנם לא במובן המשפטי המלא כפי שנטען כאן אך במובן החשבונאי, ובעיקר על עובדה שישראל היא המדינה היחידה שבה הואצלה הסמכות לקבוע כללים חשבונאיים לגוף בין-לאומי

1. ספקטרום אסדרת החשבונאות

ענף המחקר החשבונאי-השוואתי חוקר ומתאר את אופן האסדרה של החשבונאות במדינות השונות,¹⁸⁹ ומלמד על המודלים הכלליים הקיימים בעולם לאסדרה חשבונאית,¹⁹⁰ לרבות בפן הסוציולוגי.¹⁹¹ ענף מחקר זה מלמד כי קיים ספקטרום אסדרה לחשבונאות, כאשר ברמה

פרטי בצורה שבה מבוטלת כל סוברניות חשבונאית מקומית (קרי ללא כל מנגנון ביקורתי הקיים בתהליך שבו התקנים מאושרים על ידי ישות מקומית), מעירים גם NOBES & PARKER, *COMPARATIVE INTERNATIONAL ACCOUNTING*, להלן ה"ש 189, בעמ' 74-75: "In the 1990s, the International Accounting Standards Committee (IASC) put great efforts into trying to persuade the International Organization of Securities Commissions (IOSCO) to endorse international standards by adopting the IASC's process rather than by examining its standards one-by-one [...] This method of adopting the process is used in the USA and the UK for domestic standards. [...] We have not been able to identify many countries that have used this method to adopt IFRS. We note the cases of Australia and Canada later, but conclude that those countries do not exactly fit into the description. However, in Israel, the Securities Law refers to Israeli accounting standards, and Standard No. 29 of 2006 requires the use of IFRS as issued by the IASB for listed companies. Standard No. 29 implies that future amendments to IFRS are automatically adopted."

¹⁸⁹ בין עבודות המחקר הבולטות, בהקשר זה, ניתן לציין את CHRISTOPHER NOBES & ROBERT PARKER, *COMPARATIVE INTERNATIONAL ACCOUNTING* (13th ed. 2016); JOCHEN ZIMMERMANN, *INTERNATIONAL CLASSIFICATION OF FINANCIAL REGULATION* (3rd ed. 2014) & JORG R. WERNER, *REGULATING CAPITALISM? - THE EVOLUTION OF TRANSNATIONAL ACCOUNTING GOVERNANCE* (2013); JOHN FLOWER, *EUROPEAN FINANCIAL REPORTING: ADAPTING TO A CHANGING WORLD* (2004); Dieter Ordelheide ed., *Transnational Accounting*, 2nd ed. 2001).
¹⁹⁰ מאמרים רבים מתארים את הרגולציה הסובבת את גיבוש כללי החשבונאות ואת הגורמים המעצבים את המבנים השונים אשר קובעים את כלל הרגולציה, ראו למשל את סקירת הספרות וההפניות המובאת ב: Tim- Frederik Oehr & Jochen Zimmermann, *Accounting and the Welfare State: The Missing Link*, 23 *CRITICAL PERSPECTIVES ACCT.* 134 (2012) (מחקר המקשר בין מדיניות הרווחה של המדינה והמבנה הרגולטורי של כללי החשבונאות), וכן את מחקרם של ZIMMERMANN & WERNER, לעיל ה"ש 189 (מציעים תאוריה המתיימרת להסביר את הפרטתה של הרגולציה החשבונאית כפי זו מתגברת עם אימוץ התקנה הבין-לאומית במדינות השונות).

¹⁹¹ מהבחינה הסוציולוגית, הספרות החשבונאית-השוואתית מכירה בשלוש צורות סוציאליות לאסדרת החשבונאות: (1) השוק החופשי – צורה שבה הכללים החשבונאיים נוצרים בכוח השוק החופשי, קרי בסביבת *laissez-faire*; (2) המדינה – צורה שבה הישות השלטונית מעורבת ביצירת הכללים החשבונאיים; (3) הקהילה – צורה שבה הכללים החשבונאיים נוצרים על ידי קבוצה, בהליך של סולידריות ספונטנית (בניגוד לתחרות, כפי שנעשה בשוק החופשי); ראו, A. G. Puxty, Hugh C. Willmott, David J. Cooper & Tony Lowe, *Modes of Regulation in Advanced Capitalism Locating Accountancy in Four Countries*, 12 *ACCT. ORG. & Soc'y* 273 (1987).

Puxty et al. מציעים מסגרת מושגית על בסיס מודל הסדר החברתי של Schmitter & Streeck (ראו: Wolfgang Streeck & Philippe C. Schmitter, *Community, Market, State - and Associations? The Prospective Contribution of Interest Governance to Social Order*, 1 *EUR. SOC. REV.* 119 (1985) המבחינה בין שלוש צורות סוציולוגיות עיקריות לאופי הרגולציה החשבונאית ושתי צורות משנה. הצורות העיקריות הן השוק, המדינה והקהילה (כמובא לעיל), וצורות המשנה הן קואופרטציה (Corporatism) והתאגדות (Associationism).

שתי צורות המשנה מורכבות מתמהיל של צורת הקהילה עם שתי הצורות האחרות. בקואופרטציה, המדינה מערבת בתפקוד האורגנים האחראים לגיבוש כללי החשבונאות; המדינה למעשה מכירה בקוצר ידה, ולשם הצלחתה של מלאכת גיבוש החשבונאות (ומתן לגיטימציה לקביעות המדינה) נעזרת באנשי מקצוע אשר מתפקדים בתוך ארגונים שהמדינה יזמה. צורת המשנה השנייה, התאגדות, מכירה בכך כי בתהליך גיבוש החשבונאות

העיונית-משפטית האסדרה המשפטית של החשבונאות, כפי שמתקיימת ברחבי העולם, מורכבת משני מרכיבים: מרכיב אסדרתי-מוסדי ומרכיב מהותי-התערבותי.¹⁹²

א. המרכיב המוסדי

המרכיב הראשון, המרכיב המוסדי באסדרת החשבונאות, קשור בגורם המביא כלל חשבונאי להפוך לנורמה חשבונאית, קרי לכלל נפוץ ומחייב בחברה. למעשה, השאלה היא איזה מוסד חברתי או משפטי הופך "כלל חשבונאי" ל"כלל חשבונאי מקובל", קרי לכוזה המיושם בידי כלל השחקנים החשבונאיים השונים, ואשר זוכה גם לאכיפה (ברמה כלשהי).

מהבחינה הדסקריפטיבית, שאלה זו נענית ברמת הגלובלית על ידי ספקטרום מוסדות חברתיים-משפטיים: בקצה אחד של הספקטרום ניצב החוק, וזאת כאשר הכלל החשבונאי מחוקק כחוק משפטי והופך לנורמה משפטית וממילא לכלל מקובל ומחייב; או כאשר יש חובה חוקית להכין דוחות כספיים אגב יישום סט כללים מסוים אשר מכוח חובה זו הופך לסט כללים מחייב משפטי. בקצה השני של הספקטרום ניצב השוק החופשי, ובו הפיכת הכלל החשבונאי לכלל המקובל היא וולונטרית ואינה נובעת מפעולה מוסדית-משפטית אלא מכוחות השוק בלבד, למשל כאשר לפירמות כדאי ליישם גילוי חשבונאי מסוים בשל הערך הנוסף המושג באמצעות יידוע משקיעים.¹⁹³ בתווך מצויים הסדרים מוסדיים המשלבים פעולות של שני מוסדות אלו, למשל מערכת המשפט מאצילה סמכויות לקביעת כללים חשבונאיים (רישיונות), אך הכללים הופכים למקובלים בשל היענות השוק, או שמערכת המשפט יוצרת סמכות יחידה של התקנת הכללים (מונופול), אך סמכות זו מוחזקת בידי גוף פרטי הנשלט על ידי השוק.

בהקשר האסדרתי-מוסדי ניתן להבחין בין הגישה הקונטיננטלית,¹⁹⁴ שבה כללי החשבונאות קבועים בחוק, וקיימת חובה חוקית של הכנת דוחות כספיים; הגישה האנגלו-אמריקנית, אשר קובעת את כללי החשבונאות בפרסומים של גופים פרטיים, אשר ככלל מאומצים על ידי הרגולטור לדידי חברות ציבוריות,¹⁹⁵ ועל ידי השוק וולונטרית, לדידי שאר החברות.¹⁹⁶ כל זאת כאשר ככלל אין קיימת חובה עצמאית חוקית של הכנת דוחות כספיים.

באמצעות כוחות השוק, יש "קהילות" של אנשי מקצוע אשר משפיעות על התהליך; ברם אין מדובר בפעילות ארגונית הנובעת מתוך סולידריות וערכים משותפים אלא מתוך אינטרס אישי (Wolfgang & Schmitter, שם, בעמ' 284).

¹⁹² המחקר ההשוואתי מתייחס במיוחד לאסדרה המשפטית כפקטור הנקבע בעיקר בשיטת המשפט של המדינה (משפט מקובל או משפט קונטיננטלי); ראו למשל, ZIMMERMANN & WERNER, לעיל ה"ש 189, בעמ' 25-26 (מודל הרגרסיה משתמש בפרמטר דו-ערכי בלבד, לפי זהות מתקין הכלל החשבונאי – גוף פרטי או ממשלתי); ועל פי זה גם ב-NOBES & PARKER, לעיל ה"ש 189, ס' 2.3. ברם כאמור להלן (תת-חלק ב), הסתכלות אך ורק דרך פריזמה בינארית המבחינה בין גישה קונטיננטלית לאנגלו-אמריקנית, אינה תופסת בהכרח את כלל המורכבות הקיימת בהסדרת החשבונאות.

¹⁹³ במובן זה מקובלות הכלל המקובל היא מציאות דה פקטו ולא בהכרח מוחלטת אכיפה על מי שאינו מגלה היענות לכלל. על הבעיות שבגישה זו, ראו בכלליות – Anat R. Admati & Paul Pfleiderer, *Forcing Firms to Talk: Financial Disclosure Regulation and Externalities*, 13 REV. FIN. STUD. 479 (2000) (במציאות חשבונאית עם השפעה הדדית של הגילוי ותנאים נוספים, פתרון שוק מביא לתוצאות לא יעילות ולתת-גילוי)

¹⁹⁴ לסקירה משווה על אודות המסגרת הרגולטורית של החשבונאות במדינות אירופה, ראו, Flower, לעיל ה"ש 189, בעמ' 68 והלאה.

¹⁹⁵ ראו, Statement of Pol'y on the Establishment & Improvement of Acct. Principles and Standards, Accounting Series Release No. 150, 3 SEC Docket 275 (Dec. 20, 1973).

ב. המרכיב המהותי-התערבותי

המרכיב השני באסדרה המשפטית של החשבונאות,¹⁹⁷ המרכיב ההתערבותי-משפטי, קשור במעורבותה של המערכת המשפטית בקביעת הכלל. למעשה, מדובר במידת "משפוט" הכלל החשבונאי, כאשר משמעות המשפוט היא אסדרתו של הכלל בידי המדינה באמצעות מערכת המשפט. מעורבות זו יכולה להתבטא בפעולת החקיקה של הכללים החשבונאיים (כאשר הכללים החשבונאיים קבועים בחקיקה), אך גם בפעולות משפטיות של גורמים שונים אשר משפיעים על תוכני הכללים החשבונאיים באמצעים משפטיים שאינם קשורים בקביעה הפוזיטיבית-סיסטמית של תקני החשבונאות. למשל, בחקיקה אד הוק אשר מטרתה להשפיע על עיצוב הכלל החשבונאי (כפי שיכול לקרות מפעולות קבוצת לחץ),¹⁹⁸ או בחקיקה אשר משפיעה על הכלל החשבונאי באמצעות חקיקה אחרת וכאמצעי להשגת מטרת לבר-חשבונאיות, לדוגמה חקיקת מס אשר משפיעה על הטיפול החשבונאי כאמצעי למניעת תכנוני מס.¹⁹⁹

¹⁹⁶ ראו, למשל, Petro Lisowsky & Michael Minnis, *Accounting Choices and Capital Allocation: Evidence from Large Private U.S. Firms 19* (Chi.-Booth, Working Paper No. 14-01, Dec. 2016), Petro Lisowsky & Michael Minnis, *Accounting Choices and Capital Allocation: Evidence From Large Private U.S. Firms* (Chi.-Booth, Working Paper No. 14-01, Aug. 13) (מצביעים על שיעור שימוש של 79% בכללי חשבונאות מקובלים בקרב חברות פרטיות).

¹⁹⁷ יש לציין כי המחקר ההשוואתי הקיים אינו מכיל את האבחנה המוצעת כאן בין שני הפרמטרים, מוסדיות משפטית והתערבות משפטית (ראו המובא לעיל הי"ש 192). ברם הסתכלות אך ורק דרך פריזמה בינארית המבחינה בין גישה קונטיננטלית, כמסמלת עיגון בחוקים, לאנגלו-אמריקנית, המסמלת עיגון וולונטרי, אינה תופסת את המורכבות שבתהליך החקיקה או את מטרותיה: עיגון בחקיקה יכול להיעשות גם רק כמטרה אשר יוצרת אחידות (בשל יכולת הכפייה והסנקציה). אין חובה שהמחוקק עצמו הפעיל שיקול דעת בקביעת ההסדרים המקצועיים המעוגנים בחוק.

¹⁹⁸ בהקשר זה הפרשה הידועה ביותר היא פרשת שינוי התקן החשבונאי אשר דרש רישום הקצאת אופציות לעובדים כהוצאה. ב-1972 פרסם ה-APB (Accounting Principles Board) (גוף התקינה אשר קדם ל-FASB) את "Accounting for Stock Issued to Employees" – Opinion No. 25, אשר בכלליות לא חייב רישום סכומים מהותיים כהוצאה בעת הקצאת אופציות לעובדים של הישות המקצה. בשנת 1993 פרסם ה-FASB טיוטת תקן אשר דרש את רישום ההקצאה כהוצאה (בשווי הוגן). בעקבות ההשפעה הצפויה של התקן על תעשיית ההיי-טק (שבה הייתה נהוגה פרקטיקה של הקצאת אופציות), החלו אנשי התעשייה מפעילים לחצים אשר הביאו לכך שהסנטור ג'ו ליברמן החל מקדם חוק אשר יאסור על ה-SEC לדרוש את יישומו של התקן החדש (ראו Equity Expansion Act of 1993, S. 1175, 103d Cong. §4 (1993), Equity Expansion Act of 1993, H.R.2759, 103d Cong. (1993)).

בשל לחצים אלו מצד הקונגרס גרסתו הסופית של התקן שימרה את הטיפול אשר התקיים ב-Opinion No. 25 ACCOUNTING FOR STOCK-BASED COMPENSATION, Statement of Fin. Accounting Standards No. 123 (Fin. Accounting Standards Bd, 1995).

אותו סיפור חזר בשנית בתחילת שנות ה-2000, לאחר שהסקנדלים החשבונאיים של התקופה (אנרון, וורלדקום ואחרות) חיזקו את ה-FASB, אשר ביקש שוב לשנות את הפרקטיקה החשבונאית הקשורה ברישום הקצאות לעובדים. שוב, שני חוקים למניעת השינוי החלו "מתבשלים" בקונגרס (Broad-Based Stock Option Plan Transparency Act of 2003, H.R.1372, 108th Cong. (2003) Stock Option Accounting Reform Act, H.R. 3574, 108th Cong. (2003)). אלא שהפעם רשמי הסקנדלים החשבונאיים מנעו את הבשלת החוקים, והכלל החשבונאי שונה כדי שידרוש רישום הקצאות לעובדים כהוצאה (בשווי הוגן).

עוד על הפרשה, ראו אצל Jones & Smith, לעיל הי"ש 115, Farber ET AL; לעיל הי"ש 115.

¹⁹⁹ ראו למשל, 26 U.S. Code § 472(c) (2016) (נישום אשר משתמש בשיטת ה-LIFO בניהול המלאי, חייב ליישם את אותה השיטה גם בדיווח לציבור). עוד על הנושא, ראו אצל Stephen C. Lessard, *Giving Life to*

כמו כן, עקרונית, התערבות משפטית יכולה להיות גם מצד בתי המשפט אשר יתערבו ביישום הנורמה החשבונאית,²⁰⁰ או עקרונית – קרי בביקורת שיפוטית על חוקיות הסדר קביעת הכללים (למשל תקינות האצלת הסמכות לקביעת הכללים החשבונאיים).²⁰¹ הצד השווה בכל המקרים הללו הוא אסדרה במונח המהותי, כזו החורגת מאסדרה הנעשית רק לשם אכיפה או יצירת אחידות חשבונאית.

2. גישת הקונטיננט, הגישה האנגלו-אמריקנית

והסינתזה האנומלית הישראלית

שני המרכיבים, המוסדי-אסדרתי והמשפטי-מהותי, מתממשים מימוש שונה בכל אחת מן הגישות: גישת הקונטיננט, הגישה האנגלו-אמריקנית והסינתזה האנומלית הישראלית.

א. גישת הקונטיננט

בקונטיננט, שבה החשבונאות נהנית ממעמד נורמטיבי, ובין השאר חברות מחויבות להכין דוחות כספיים אשר הופכים גם לחלק ממרשם ציבורי,²⁰² המרכיב המוסדי באסדרת החשבונאות מתממש לרוב בקביעת כללי החשבונאות המקובלים בחקיקה.²⁰³

אומנם קביעת נורמות חשבונאיות כנורמות משפטיות (חוק) אינה מלמדת בהכרח כי חלה גם מעורבות משפטית מהותית בקביעת הנורמות החשבונאיות (למשל שמוסדות עיצוב הנורמה החוקית – המחוקק – אכן היה שותף במונח המהותי בתהליך עיצוב ההסדר החלוקתי המוחל במסגרת הכלל החשבונאי, המרכיב המהותי-התערבותי דלעיל, שכן ייתכן שהמחוקק רק החיל חובה על הכנת דוחות כספיים לפי כללים מקובלים; או קבע את הכלל החשבונאי אשר קבע השוק, רק כדי לכפות ציות ואחידות רבתית). ברם השימוש בחוק כמוסד היוצר את הנורמטיביות החשבונאית מקים מקום להתערבות כאמור, ולפי זה לא מפתיע כי בחלק ממדינות הקונטיננט²⁰⁴ בתי המשפט מקימים הליכים ייחודיים לדיון בתוצרי חשבונאות.²⁰⁵ למשל, גם בעידן שלאחר אימוץ התקנה הבין-לאומית באיחוד האירופי, ואף שתקני החשבונאות הבין-לאומיים (IFRS) נקבעים בארגון פרטי, תקנים אלו עוברים הליך של אימוץ

LIFO: Adoption of the LIFO Method of Inventory Valuation by the Income Tax Code, 60 TAX L. 781 (2007).

²⁰⁰ על פי Flower, ניתן לציין שלוש מדינות באירופה שבהן בתי המשפט דנים בעניינים חשבונאיים: הולנד, גרמניה ואיטליה (Flower), לעיל ה"ש 189, בעמ' 76.

²⁰¹ ראו, למשל, Arthur Andersen & Co. v. SEC, 5 Fed. Sec. L. Rep. (CCH) ¶ 96,374 (N.D. Ill. Mar. 1978) (ניסיון לאתגר, במישור החוקתי, את ההכרה של ה-SEC בקביעות ה-FASB, בתקופה שקדמה גם לאסדרה הפורמלית כפי שנעשתה ב-Sarbanes-Oxley). עם זאת ראו גם, Ronald E. Large, *SEC Accounting*, Series Release No. 150: A Critical Analysis, 54 IND. L. J. 317 (1979) (אשר מבקר את הכרעת בית המשפט בפרזה זו וטוען כי בי המשפט לא התייחס למהות החשבונאות), ובהקשר זה אי אפשר להתעלם גם מעניין Free Enter. Fund v. Pub. Co. Accounting Oversight Bd., 561 U.S. 477 (2010) (אף שפסק דין זה אינו קשור ישירות בהתקנת כללי החשבונאות אלא בהתקנת כללי הביקורת).

²⁰² Flower, לעיל ה"ש 189, בעמ' 13.

²⁰³ שם.

²⁰⁴ הולנד, גרמניה ואיטליה (Flower), לעיל ה"ש 189, בעמ' 76.

²⁰⁵ ראו לדוגמה, MARIEKE VAN HOOIJDONK & PETER V. EIJSSVOOGEL, LITIGATION IN THE NETHERLANDS. CIVIL PROCEDURE, ARBITRATION AND ADMINISTRATIVE LITIGATION, 101–103 (2012) (מפרט את התהליך המשפטי הנדרש לשם אתגור משפטי של דוחות שנתיים ב-Enterprise Court. ההולנדי).

במוסדות האיחוד, לרבות פרסום בקובץ ה"רשומות" האירופי (ה-Official Journal). כאשר למעשה אימוץ המוסדות המשפטיים האירופיים הוא שהופך את התקנים למחייבים ברמה כלל-אירופית (זהים במעמד לחקיקה כלל-אירופית).²⁰⁶ אומנם הראיות למעורבות משפטית אקטיבית ומהותית של מוסדות האיחוד בעיצוב הכלל החשבונאי בעידן ה-IFRS אינן רבות, אך אכן אירע בעבר כי מוסדות האיחוד נמנעו מלאמץ כללים מסוימים בשל התנגדות מדינה-חברה.²⁰⁷ כמו כן התקבלה לאחרונה החלטה עקרונית בפרלמנט האיחוד האירופי כי מוסדות האיחוד יגלו מעתה מעורבות גדולה אף יותר בעיצוב הכללים החשבונאיים.²⁰⁸ וכך הגישה הקונטיננטלית דבקה בעיגון חקיקתי של נורמות החשבונאות, בקביעת הנורמות בחקיקה ובהחלת חובה חוקית של הכנת דוחות כספיים, והכול באסדרה בעלת פן מהותי-התערבותי בכללים.²⁰⁹

ב. הגישה האנגלו-אמריקנית

בניגוד לגישת הקונטיננט, אשר מעניקה לחשבונאות ולכללים המקובלים מעמד נורמטיבי "חזק" ומקיימת הליך אסדרתי התערבותי-מהותי בקביעת הכללים (התערבות אשר צפויה

---

²⁰⁶ ראו למשל, 1 (1320) 2008 O.J. Commission Regulation 1126/2008, (זמין ב-<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32008R1126>) אשר מכיל למעשה את תוכן תקני ה-IFRS (כפי שאומצו באיחוד).
²⁰⁷ לתמונה עדכנית על היקף אימוץ תקני ה-IFRS באיחוד האירופי, ראו: IFRS Found., IFRS Application Around the World, Jurisdictional Profile: European Union (June 23, 2017), <http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Documents/Jurisdiction-profiles/European-Union-IFRS-Profile.pdf>. להתערבות של נשיא צרפת ז'אק שירק לשם אי-אימוצם של חלק מסעיפי IAS 39, ראו – CARIEN VAN MOURIK & PETER WALTON THE ROUTLEDGE COMPANION TO ACCOUNTING, REPORTING AND REGULATION, 329–330 (2014).
²⁰⁸ הדין הנוכחי במוסדות האיחוד האירופי החל במפגש של פורום שרי האוצר של האיחוד (ה-ECOFIN) אשר בעקבותיו נכתב דוח על המעורבות האירופית בהתקנת כללי החשבונאות הבין-לאומיים (Philippe Maystadt, *Should IFRS Standards Be More "European"?* (2013), http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/governance/reform/131112_report_en.pdf).
לאחר מכן, ב-3 למאי 2016, פורום ה-ECOFIN אימץ דוח סופי המבקר את מנגנון התקינה הנוכחי (Theodor Dumitru Stolojan (Rapporteur), *Rep. on International Accounting Standards (IAS) Evaluation and the Activities of the International Financial Reporting Standards (IFRS) Foundation, the European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) and the Public Interest Oversight Board (PIOB)* (2016/2006(INI)), Eur. Parl. Doc. A8-0172/2016 (May 3, 2016)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2016-0172+0+DOC+PDF+V0//EN>. ב-7 ליוני, 2016 אומץ הדוח האמור כהחלטה של הפרלמנט האירופי, הקוראת למעורבות גדולה יותר של מוסדות האיחוד בהתקנת הכללים (European Parliament Resolution of 7 June 2016 on International Accounting Standards (IAS) Evaluation and the Activities of the International Financial Reporting Standards (IFRS) Foundation, the European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) and the Public Interest Oversight Board (PIOB) (2016/2006(INI), EUR. PARL. Doc. P8_TA(2016)0248 (2016), provisional edition available at: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0248+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>).
²⁰⁹ לא בכדי שלוש המדינות שבהן מוצא Flower, לעיל הי"ש 200, פסיקת בית משפט העוסקת במטריה החשבונאית הן מהקונטיננט, ושהן החשבונאות היא גם נורמה חקיקתית (הולנד, גרמניה ואיטליה), קרי הכלל החשבונאי נכלל בקוד המשחרי-אזרחי.

להתחזק אף יותר בעתיד),²¹⁰ הגישה האנגלו-אמריקנית מכילה את הכללים המקובלים וולונטרית בלבד, קרי אין חובה חוקית ליישם כללי חשבונאות מקובלים (כנורמה כללית החלה על כלל החברות בשל היותן תאגידים), או למעשה חובה כלשהי של הכנת דוחות כספיים לפי כללים חשבונאיים.²¹¹ חובת הכנה של דוחות כספיים, לרבות בדרך של יישום כללי חשבונאות מקובלים, נוצרת רק אם חברה בוחרת לגייס כספים מהציבור.²¹² כמו כן אין מעורבות משפטית רציפה בקביעת הכללים החשבונאיים, והכללים החשבונאיים נקבעים בגופים פרטיים, ללא כל שיפוטיות מצד הרגולטור או המערכת המשפטית.²¹³

בכל הנוגע להתערבות משפטית מהותית, בניגוד לקונטיננטל מדובר במקרים ספורדיים שבהם מתרחשת התערבות של גוף לא פרטי אנגלו-אמריקני בקביעת הכללים המקובלים. כמו כן כאשר מתרחשת התערבות שכזו, מדובר בהתערבות אינסטרומנטלית הנעשית אד הוק, לרוב על רקע הקשר בהשלכות של הכללים על היבטים חברתיים קונקרטיים לבר-חשבונאיים (למשל הימנעות מתשלום מס²¹⁴ או חשש מתמריצים שליליים אשר ייווצרו בסקטור מסוים).²¹⁵

כאשר התערבות שכזו אכן מתרחשת, היא מסתיימת לרוב ללא יצירת חוק המתקין כלל חשבונאי. במצבים אשר אירעו בעבר, שבהם המערכת המשפטית-חקיקתית הפעילה לחץ על מתקיני הכללים, באימה בחקיקה אשר תגבור על הכלל החשבונאי, האיום גרם שהכלל החשבונאי עצמו יעבור שינוי בידי מתקיני הכללים, ללא צורך בהשלמת חקיקה.²¹⁶

כך, שבכל הקשור לפרמטר המוסדי, הגישה האנגלו-אמריקנית נבדלת לגמרי מהגישה הקונטיננטלית. ברם בכל הקשור להתערבות המשפטית המהותית, קרי התערבות מעין-רגולטורית (על ידי הקונגרס למשל), אשר נעשית לשם הגשמת מטרות שונות מיצירת אחידות חשבונאית וציות – ניתן לאתר נקודות השקה מסוימות (אם כי ספורדיות) בין הגישה הקונטיננטלית לגישה האנגלו-אמריקנית.

ג. הסינתזה האנומלית הישראלית

בישראל, שבה הספרה המשפטית-חשבונאית מושפעת רבות מהשיטה הקונטיננטלית ומהשיטה האנגלו-אמריקנית, הן במובני המסורת המשפטית הכללית (לרבות יישום חלקים רבים מדיני התאגידים של מדינת דלאוור בבתי המשפט בישראל) והן במובני התקינה החשבונאית (בין השאר, השימוש ב-IFRS), נוצרה אנומליות המשלבת מרכיבים קונטיננטליים ואנגלו-אמריקניים עם אי-אסדרה רבתית. מחד יש חובת חוקית להכין דוחות כספיים, אגב יישומם של כללי חשבונאות מקובלים,²¹⁷ בדומה לגישה הקונטיננטלית, ומאידך הכללים עצמם מוסדרים בגופים פרטיים, ללא מעורבות סיסטמטית של המערכת המשפטית, בדומה לגישה האנגלו-אמריקנית. מלבד זאת, התערבות מהותית, כפי שהיא מובנית בגישת הקונטיננטל, וכפי שחלה לעיתים בגישה האנגלו-אמריקנית, אינה חלה כלל בישראל.

²¹⁰ ראו לעיל ה"ש 208.

²¹¹ Flower, לעיל ה"ש 189. בהקשר המס יש חובה למלא דוחות ייעודים של מערכת המס. אין צורך – בשונה מישראל – להכין דוח כוללני ועל בסיסו לבצע התאמה למס.

²¹² ראו לעיל ה"ש 46.

²¹³ ראו Klein, *The Gap*, לעיל ה"ש 6.

²¹⁴ ראו לעיל ה"ש 199.

²¹⁵ למשל, כפי שאירע על רקע חששה של תעשיית ההיי-טק האמריקנית מההשפעה של שינוי הכלל החשבונאי וחיוב זקיפתן של הקצאות אופציות לעובדים כהוצאה חשבונאית, ראו לעיל ה"ש 198.

²¹⁶ שם. לדוגמאות נוספות, ראו Zeff, לעיל ה"ש 91.

²¹⁷ ראו לעיל ה"ש 28 וטקסט מלווה.

כך, ואף שהחוק הישראלי מחייב את יישומה של החשבונאות, המערכת המשפטית הישראלית מתייחסת להתקנת כללי החשבונאות בדומה לגישה האנגלו-אמריקנית, קרי החשבונאות מעוצבת בידי גורמים בשוק הפרטי, במעורבות כוחות שוק, ובמקרה הישראלי – אף בידי ארגון זר וללא כל יכולת מובנית להתערבות ממסדית ישראלית (בניגוד לסמכות פיקוח-העל המוקנה ל-SEC בארצות הברית), ומאידך, בכל לנוגע למעמד הנורמטיבי של החשבונאות, המערכת המשפטית הישראלית מאמצת גישה קונטיננטלית,²¹⁸ וחברות מחויבות להכין דוחות כספיים (בניגוד לארצות הברית, שבה אין קיימת חובה עצמאית כאמור), וכפי שפורט לעיל, הדוחות משמשים משטרים משפטיים נרחבים, ובהם מערכת המס (גם זאת בניגוד לארצות הברית למשל, שם חשבונאות המס היא נפרדת).

בעקבות זאת החשבונאות בישראל זוכה למעמד נורמטיבי, בדומה לקונטיננט, אך סובלת מחוסר אסדרה משפטית, באופן החלש אף ממדינות בעלות מסורת חשבונאית-משפטית אנגלו-אמריקנית.

ד. האם מדובר ב"אור גויים"?

האם ייחודה של (אי-)האסדרה המשפטית של החשבונאות בישראל לצד המעמד הנורמטיבי המוקנה לה צריכים לשמש "אור גויים"?²¹⁹ למצער, התשובה לשאלה זו היא שלילית: המעמד הנורמטיבי המוענק לחשבונאות בישראל, לצד אי-אסדרתה, מביא לכך שהשימוש המשפטי בחשבונאות מתנהל כ"המערב הפרוע", ועל כן הקשיים הפרגמטיים, העקרוניים והמהותיים, כפי שנידונו בפרק הקודם, מתעוררים במלוא חריפותם. בין השאר, כל גישור בין שונות בהעדפות המשטרים המשפטיים להעדפות החשבונאות חייב להיעשות במשטרים המשפטיים, וכן לא קיימת אפשרות לרתום את החשבונאות לשם מדידה של פרמטרים הנדרשים למשטרים משפטיים.²²⁰ כמו כן היעדר שליטה על שינויים מאוחרים בפרמטרים החשבונאיים מתבטא בפגיעה במשטרים משפטיים, וכן ההבניה הפיננסית-חברתית של פעולות התאגידים נקבעת בארגון בין-לאומי ללא השתתפות מצד הקהל המקומי, וכך גם עלויות המידע מחולקות חלוקה שאינה בהכרח אידאלית למבנה השוק המקומי, כאשר קונקרטיה בישראל, כלל הישויות, גם אלו שאין להן משקיעים, נדרשות להכין דוחות למשקיעים, ונוסף עליהם גם דוחות התאמה למס (אשר הם הדוחות שאותם צריכות כלל הישויות).

אינדיקטורים שליליים נוספים לשילוב הייחודי הישראלי ניתן למצוא גם בפרשת "השוק העמוק" דלעיל, כאשר מעמדם של הכללים המקובלים גרם לכליאת הדיון בכלוב התקינה הבין-לאומית, אגב פתרון השאלה החלוקתית בידי גורמים חשבונאיים, אשר ספק אם הם כשירים – או בעלי סמכות דמוקרטית – לקבל את ההחלטה. שם, אם הייתה מתקיימת אסדרה בעלת פן התערבותי-מהותי,²²¹ הייתה השאלה נפתרת במערכת המשפטית-פוליטית, שם המקום הנכון לפתור שאלות מעין אלו (אשר הן למעשה שאלות חלוקתיות טהורות). ברם אי-האסדרה החשבונאית קנתה לה אחיזה עמוקה כל כך בספרה הישראלית – עד שגם רשות

²¹⁸ ראו ככלל, Flower, לעיל ה"ש 189.

²¹⁹ ראו לעיל ה"ש 188.

²²⁰ אומנם יש הטוענים כי מציאות זו אידאלית, וכי שימוש בחשבונאות לשם הגשמת מטרות שהן כביכול "אינן חשבונאיות" אינו רצוי (ראו למשל, סולגניק, בעמ' 60, ה"ש 59), ברם טענה זו מכילה הנחה שגויה כי החשבונאות הנתונה היא ניטרלית. כאמור בראשית מאמר זה, החשבונאות אינה יכולה להיות ניטרלית כלל וכלל (ראו גם המקורות בה"ש 92). בהיעדר ניטרליות בחשבונאות, שימור ה"ניטרליות" – כפי שטוענים חסידי אי-ההתערבות בתוכני החשבונאות – הוא למעשה שימור ההטיות הפוליטיות הקיימת כבר כעת בחשבונאות.

²²¹ ראו לעיל ה"ש 88.

ניירות ערך, בהצעה תקנות המתיימרות לצמצם את חשיפת דיני ניירות ערך לשינויים בחשבונאות, מתגוננת ונוהרת מלקבל עליה תפקיד של אסדרה מהותית בתחום החשבונאות.²²²

פרשת "השוק העמוק" היא רק סימפטום. אומנם נראה כי אינו בר חלוף,²²³ אך מדובר רק בסימפטום יחיד לבעיה סיסטמית כאשר החלת חובה של הכנת דוחות כספיים ללא החלת אסדרה מהותית מרוקנת למעשה את חובת הכנת הדוחות מכל תוכן מהותי ויוצרת פער מטריד בין הכפופים לחובה לאלו אשר קובעים את החובה: בבסיס החובה החלה על חברות להכין דוחות כספיים קיים רציונל של קיבוע קונצנזואלי ופרה-דטרמיניסטי של היבטיה הפיננסיים של הישות לפי כללי חשבונאות מקובלים. דא עקא, בשל הסתלקות הרשויות הישראליות מקביעת כללים אלו, כאשר ישות חשבונאית ישראלית עומדת בפני השאלה אם להכיר בנסיבות מסוימות ככנס או כהתחייבות,²²⁴ כהוצאה המקטינה את יתרת העודפים או כהכנסה המגדילה את יתרת העודפים ומאפשרת חלוקת דיבידנדים, היעדר האסדרה הישראלית מאפשר, במקרה הטוב, אופורטוניזם מצידה של הישות החשבונאית הישראלית,²²⁵ ובמקרה הרע, צורך בציות ללא כל יכולת להשפיע על תוכני הכללים (אשר נקבעים על-ידי גורמים שאינם ישראלים).

חלק רביעי: הצעת פתרון

פרק ו: שחיקת מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות

במצב הנוכחי – כאשר החשבונאות הנוהגת נהנית ממעמד נורמטיבי, ויישום הכללים המקובלים מתחייב משפטית – מתקבע בסדר החברתי הסדר חשבונאי חלוקתי מסוים. מלבד השפעותיו הפוליטיות הנוכחיות של ההסדר (הטיה קיימת כלפי משקיעים במדידה ודיווח, ביצירת תמריצים ובהטלת עלויות הפקת המידע), חשיפת טבעה הפוליטי של החשבונאות מעוררת גם שאלה נורמטיביות לגבי אופן קביעת הכללים עצמם – קרי, האסדרה הפנימית בתוך החשבונאות עצמה (למשל – אופן קביעתו בפועל של שיעור ההיוון האקטוארי). האופן בו נקבעים כיום הכללים המקובלים בישראל, והסינתזה האסדרתית האנומאלית החלה היום בישראל, מעוררים גם הם קשיים במישור הנורמטיבי.

כאמור, הכללים המקובלים בישראל נקבעים בארגון פרטי בין-לאומי,²²⁶ וכך לכל הקשיים שמעורר מעמדה הנוכחי של החשבונאות מצטרף גם אתגר סוברני, חוקתי ומנהלי: הסדר החברתי-כלכלי בישראל מעוצב על ידי ארגון פרטי זר, ללא כל בקרה ובלא שתהיה למדינת ישראל השפעה כלשהי על קביעותיו. כפי שנאמר בפרקים הקודמים, לא רק שכללי החשבונאות

²²² "לאחר בחינת הערות הציבור מוצע כי יחול שינוי במתווה המתואר לעיל. בבסיס השינוי עומדת ההנחה ... אין כוונה שהתיקון המוצע יעביר לרשות סמכויות המשיקות לאלו של מתקין כללי חשבונאות." (רשות ניירות ערך "תיקון תקנות ניירות ערך בנושא שינוי מתכונת אימוץ כללי החשבונאות הבינלאומיים (IFRS) הצעה לביטול האפשרות לאימוץ מוקדם")

www.isa.gov.il/%D7%97%D7%A7%D7%99%D7%A7%D7%94%20%D7%95%D7%90%D7%9B%D7%99%D7%A4%D7%94/Legislation/Proposed%20Legislation/Suggestions/Documents/IsaFile (_7900.pdf)

²²³ ראה, מהעת האחרונה: אבי בר-אלי, מחטף ייקור החשמל מגיע לעליון: "כולם מרכינים ראש בפני חברת

החשמל", *דה-מרקר* (29.1.2017) www.themarket.com/dynamo/1.3443425

²²⁴ ראו בכלליות, Klein, *The Gap*, לעיל ה"ש 6, בעמ' 11 (מציג דוגמה לנסיבות אשר אופן תיאורן ככנס או כהתחייבות תלוי בקביעות הכללים החשבונאיים).

²²⁵ זאת, במקרים שבהם הכלל הבין-לאומי אינו חד-משמעי, ובפני החברות קיימת אפשרות לאמץ פרשנויות משלל גורמים בין-לאומיים.

²²⁶ ה-IFRS Foundation אשר שולט ב-International Accounting Standards Board.

אינם ניטרליים והם בעלי משמעות חלוקתית, אלא אף אופן אסדרתם של לוקה בחסר דמוקרטי, שכן מחד מוטלת חובה על הישויות ליישם את הכללים (לרבות נשיאה בעלויות היישום), ומאידך הישויות, או אלו אשר צורכים את המידע שהן מדווחות באמצעות הכללים, אינן יכולות להשפיע על תוכני הכללים, אשר נקבעים מחוץ לישראל.

פתרון אופטימלי²²⁷ יכול שינוי ממסדי באופן התקנת הכללים החשבונאיים,²²⁸ למשל יוחל מנגנון אימוץ ובקרה מקומי, אשר יאזן את הגירעון הדמוקרטי הנוצר מקביעתו של הסדר החברתי-כלכלי הישראלי בידי גוף פרטי זר, ואשר יאזן ברמה הלאומית בין אינטרסים פוליטיים שונים המתממשים במסגרת החשבונאות. במובני ספקטרום האסדרה דלעיל – המעמד הנורמטיבי-קונטיננטלי של החשבונאות יאוזן באמצעות מנגנון אסדרה הדומה לזה המתקיים בקונטיננט (לרבות האפשרות לקיומה של חשבונאות מקומית נוספת בקוד המסחרי, ואשר משמשת לצרכים פיסקליים – כגון מיסוי ורגולציה). הווה אומר כי יתקיים מנגנון מקומי אשר ייצור כללי חשבונאות מקובלים לפי צרכי השוק המקומי, והחובה אשר תוטל על הישויות ליישם את הכללים ולהחילם בכלל המסגרות תאוזן באמצעות התאמות ברמת הכללים או ברמת המשטרים, והכול לפי שיקולי השוק המקומי וצרכיו. כיום, בשל היעדר מנגנון כאמור, לא ניתן לקיים איזון כאמור בעת הטלת החובה ליישם כללי חשבונאות מקובלים.

בהיעדר מנגנון כאמור הפתרון המידי יכול להימצא בשחיקת מעמדה של החשבונאות ובהחלשת השפעתו של הביטוי החשבונאי המקובל. לשון אחר, בהתאמת מציאות האסדרה האמריקנית החלה בישראל, במעמד חשבונאות אמריקני. וכך אתגר היעדר האסדרה ייפתר עם היעדר מעמד נורמטיבי לחשבונאות ומעמד מחייב לכללים המקובלים.

הקריאה לשחוק את מעמדה של החשבונאות מבקשת להפוך את החשבונאות הנוהגת, קרי יישום של הכללים המקובלים, לחסרי מעמד נורמטיבי-משפטי. הווה אומר כי הכללים עצמם, והחישוב החשבונאי המופק במסגרתם, לא ישמשו מקור נורמטיבי במסגרות משפטיות, ולא תהיה חובה ליישם כללי חשבונאות מקובלים: חברות יהיו חופשיות לבחור אילו כללים ליישם בדוחותיהן, ובמקרים מסוימים אף תהיינה פטורות מחובת עריכת דוחות. לקריאה זו השלכות קונקרטיות, ובהן בדיני המיסים והחברות, וכן השלכות נוספות (נפקויות), בעלות מאפיין רוחבי כלל-משקי, על השימוש המשפטי (והרגולטורי) בחשבונאות, לרבות הפעלת הסמכות המיניסטריאלית לקביעת כללי חשבונאות.

²²⁷ הצורך בפתרון ממסדי להתקנת כללי חשבונאות מקובלים נובע מההשפעה שיש לכללים אלו על התנהגות התאגידים: גם לאחר שחיקת מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות לכללים המיושמים בדיווח לציבור (בחברה ציבורית) יש השלכה התנהגותית על פעולות החברות והמנהלים (ראו, למשל, Walker, לעיל ה"ש 68). לשם פתרון בעיה זו, במדינות רבות שבהן קביעת הכללים נתונה לגוף פרטי, לממשלה יש אפשרות ל-override, אפשרות אשר מופעלת בעת הצורך (ראה Zeff, לעיל ה"ש 91).

²²⁸ בתחילת שנות האלפיים זכה אופן קביעת כללי החשבונאות בישראל להתייחסות מסוימת מצד משרד המשפטים. תזכיר חוק אשר עסק בהסדרת עניינים מרכזיים במקצוע ראיית החשבון, לרבות התייחסות לסמכות קביעת כללי החשבונאות המקובלים בישראל, הופץ בין משרדי הממשלה השונים (תזכיר חוק רואי חשבון (המוסד לראיית חשבון והוראות שונות), התשס"ו-2006). כוונת התזכיר הייתה להלאים את המוסד הוולונטרי שהקימו לשכת רואי חשבון ורשות ניירות ערך ולעגנו ברשות סטטוטורית. לא תוכננו שינויים מהותיים במבנה מנגנון קביעת התקנים. תזכיר זה מעולם לא הבשיל לכדי הצעת חוק. סביר להניח שאימוצה של התקינה הבין-לאומית הקטין עוד יותר את סיכויי החייאתה של יוזמת החקיקה.

1. דיני המיסים

במסגרת מעמדה הנוכחי של החשבונאות, לרבות מעמדם המחייב של הכללים המקובלים, חברות בישראל, בכובען כנישומות לצורכי מס חברות, עורכות דוח כספי שנתי לפי כללי חשבונאות מקובלים ואז דוח נוסף, "דו"ח התאמה"²²⁹ (שבו מיושמות הוראות התאמה הכלולות בפקודה מס ההכנסה). הדוקטרינה המשפטית המיסוויית, ובראשה זו שנקבעה בהלכת "קבוצת השומרים"²³⁰, קובעת כי הרווח החייב במס הוא זה אשר דווח בדוחות הכספיים של התאגיד לפי כללי החשבונאות המקובלים²³¹ (כאמור, לאחר התאמות נקודתיות). זהו אחד הביטויים החזקים לנורמטיביות של הכללים המקובלים במערכת המשפטית הישראלית.²³²

שחיקת מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות בהקשר המיסויי משמעה, בין השאר, ביטולה של הלכת "קבוצת השומרים" (והמשך פיתוחה).²³³ חלף קביעת הרווח לצורכי מס, כרווח אשר נקבע בכללים מקובלים לפי זווית הראייה של המשקיעים, הן הנישום והן פקיד שומה יוכלו לטעון לחישוב חלופי אשר מקיים נכון יותר את עקרונותיה של מערכת המס הישראלית. ההצגה החשבונאית לא תהיה עוד נורמטיבית – במובן זה שלא היא תקבע את הרווח החייב במס. ההצגה החשבונאית תתפקד כאינדיקציה לאותו הרווח, וכעזר בחישובו, אך לא כמקור נורמטיבי אשר קובע את אותו הרווח.

בפן המהותי חבות המס לא תיקבע עוד בדוחות כספיים המופקים לפי הכללים המקובלים, שהם מוטים ונקבעים על ידי ישות פרטית בין-לאומית. הרווח יקבע לפי עקרונות מערכת המס, כפי שהוכרו בפסיקה, וכפי שייקבע בכללים אשר רשות המס הישראלית תקבע בשל החלל שייוצר עם שחיקת מעמדו הנורמטיבי של התוצר החשבונאי.²³⁴

2. דיני החברות

במישור דיני החברות הקריאה היא לבטל את החובה ליישום כללי חשבונאות מקובלים (IFRS), ובתנאים מסוימים את כלל החובה העקרונית בדבר עריכת דוחות כספיים שנתיים. אומנם קיימים נימוקים כבדי משקל התומכים בהשארת חובות אלו (להלן), ברם הקריאה היא להפוך את תוכני החובות לגמישים, במובן זה שיהיה ניתן לערוך דוחות כספיים לפי כללים שאינם כללי ה-IFRS (או כללי המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות) וגם לאפשר לחברות לאמץ פטור מהחובה לערוך דוחות (באמצעות תיקון לסעיפים 171 ו-172 לחוק החברות).

א. הגמשת החובה ליישם כללי חשבונאות מקובלים

נימוקים התומכים בשימור החובות (הכנת דוחות ויישום הכללים המקובלים) קשורים בכך שכללים מקובלים ומחייבים מניבים יתרונות לשיח החשבונאי עצמו וכן למנגנונים החברתיים המשתמשים בתוצרי החשבונאות: יישומו הקונצנזואלי של סט כללים חשבונאיים בשיח מאפשר "אריזה" של מסרים כלכליים מורכבים בהיגדים חשבונאיים ממצים המובנים

²²⁹ ראו לעיל ה"ש 49.

²³⁰ ראו לעיל, ה"ש 63–67 וטקסט מלווה.

²³¹ ראו הוראת ביצוע מס הכנסה 8/2012, לעיל ה"ש 49.

²³² השוו ארצות הברית, שם הבסיס לחישוב המס הוא האופן שבו מנהל הנישום את ספריו, ללא תלות בכללי

חשבונאות מקובלים; ראו I.R.C § 446 (2016).

²³³ לדוגמאות, ראו לעיל ה"ש 61.

²³⁴ בדומה לאשר אירע בארצות הברית, לאחר פרשת *Thor Power Tool Co.*, לעיל ה"ש 54.

למשתמשי הדוחות,²³⁵ לצד יצירת השוואתיות בין המסרים שעליהם מדווחים המשתתפים השונים.²³⁶ היעילות וההשוואתיות המתקיימות בשיח החשבונאי תלויות בקיומם של כללים משותפים בין המדווחים והצרכנים של התוצרים החשבונאיים.²³⁷ את התפקיד הזה ממלאים כללי החשבונאות המקובלים,²³⁸ כאשר חובה משפטית מקדמת וכופה, ובכך מאפשרת את השימוש הקונצנזואלי בספרה החשבונאית.

מלבד קידום היעילות בשיח החשבונאי ויצירת ממד השוואתי בין היגדים זהים של מדווחים שונים,²³⁹ אחידות בין מדווחים מאפשרת שימוש גנרי בתוצרים חשבונאיים במסגרת הסדרים אחרים,²⁴⁰ ובכך מייעלת את פעולתם (כאמור, בכפוף לקיומן של התאמות, כאשר יש צורך בכך), למשל – ולמרות הקשיים האמורים לעיל – הטלת מס על בסיס רווחיה המדווחים של כל חברה שהיא ללא צורך ביצירת הוראות פרטניות המתאימות לשיטת הדיווח של כל חברה וחברה. נוסף על זה, החובה לציית לסט כללים מוגדר מקטינה את הסיכוי להונאה של משתמשי הדוחות ומגבירה את האמון בפרקטיקה החשבונאית.²⁴¹ כלל היתרונות הללו ייעלמו אם תבוטל כליל החובה המחייבת חברות ביישומם של כללים חשבונאיים כלשהם.

עם זאת יתרונות אלו תומכים בהכנת דוחות כספיים לפי כללים לא שרירותיים, הווה אומר: לפי סט כללים מזהה אשר נהנה מקונצנזואליות חברתית, ובכך מאפשר אריזה יעילה של מסרים כלכליים (והבנה ועיבוד של אותם המסרים), אך האם כללים אלו חייבים להיות כללי ה-IFRS? לשון אחר, האם יש צורך בהטלת חובה חוקית הכופה שימוש בכללים אלו?

חלק מהיתרונות הנולדים משימוש ב-IFRS יוצרים בעצמם תמריצים להכנת דוחות לפי כללים אלו, למשל בקרב חברות אשר מעוניינות לגייס כסף ממשקיעים (ולכן מעוניינות בגילוי חשבונאי הנעשה מתוך פרספקטיבת המשקיעים, ואשר יאפשר השוואתיות בין-לאומית). נוסף על זה, חלק מהיתרונות בשימוש בתקינה בין-לאומית (השוואתיות וכדומה) אינם רלוונטיים כלל לחלק מהחברות (אלה שאינן מגייסות כסף ממשקיעים, ואין להן נושים). כמו כן בהתממשקות עם מסגרות רגולטוריות (היתרון בשימוש בתוצרים חשבונאיים גנריים, לעיל) ייתכנו מצבים שבהם ההתאמות שחברה תידרש לבצע—כי דוחות הבסיס מיישמים IFRS—הן כאלו שדווקא יישום הכללים ייצור נקודת פתיחה רחוקה יותר לדיווח הנדרש לשימוש

²³⁵ Charles W. Churchman, *Why Measure?*, in MEASUREMENT: DEFINITIONS AND THEORIES 83, 88– (1959) (Charles W. Churchman & Philburn Ratoosh eds. 1959) 92 (אשר דן בתרומה הכללית של סטנדרטיזציה בכל תחום שבו פועלת מדידה).

לדוגמה, כאשר חברה רב-לאומית – הפועלת בכמה מדינות באמצעות חברות בנות (ע"ע גוגל) – רוצה לדווח לבעלי מניותיה על שיעור הרווח האפקטיבי של כלל הפעילות בשנה החולפת היא יכולה לעשות זאת באמצעות דיווח של "הרווח השנתי על בסיס מאוחד" ("רווח מאוחד"): השימוש בהיגד המוכר (והמוסכם) מיייתר את הצורך בפירוט רווחיה של כל חברה מקומית המוחזקת על ידי החברה; תהליך איחוד כלל התוצאות, לרבות נטרול עסקאות בין-חברתיות (אשר אינן מייצגות רווח אפקטיבי) ותרגום כלל הרווחים מהמדינות השונות למטבע אחד, נעשה "מאחורי הקלעים" על ידי החברה, אשר אורזת את כלל המידע בהיגד חשבונאי אחד המוכר לבעלי המניות ובכך מושגת יעילות בהעברת המסר הכלכלי ובהבנתו.

²³⁶ *Comparability in*, HISTORY OF ACCOUNTING: AN INTERNATIONAL ENCYCLOPEDIA, 139–144 (Michael Chatfield & Richard Vangermeersch eds., 1996) (לרבות ביקורת על הפגיעה הנגרמת בהשוואתיות בשל קיומן של חלופות שונות בתקינה החשבונאית).

²³⁷ Churchman, לעיל ה"ש 235.

²³⁸ ראו גם, בכלליות, סולגניק, לעיל ה"ש 18, בעמ' 43–48 ו-61–62.

²³⁹ ראו לעיל ס' 2 לפרק א'; וכן ה"ש 236.

²⁴⁰ Churchman, לעיל ה"ש 235, בעמ' 89.

²⁴¹ *Comparability*, לעיל ה"ש 236, בעמ' 141–142 (יצירת האחידות בראשית המאה העשרים כאמצעי להפחתת הונאות משקיעים והחזרת האמון לשוקים).

הרגולטורי (למשל בחברות הפועלות על בסיס מזומן אך נדרשות להכין דוחות על בסיס מצטבר). נוסף על זה, ניתן לחייב חברות ביישום IFRS על בסיס אד הוק, לפי הפעולות השונות, למשל החלת החובה של הכנת דוחות בעת גיוס כסף מהציבור.²⁴²

לפיכך נראה כי התשובה לשאלה דלעיל (אם יש מקום להטלת חובה בדבר יישום כללי IFRS) היא שלילית: הספרה החשבונאית הבין-לאומית מכילה מגוון רחב של כללים חשבונאיים המשמשים ישויות רבות, וניתן אפוא לשמר את היתרונות אשר נידונו לעיל גם בהפיכת חובת היישום של הכללים המקובלים (IFRS) לחובה עקרונית של הכנת דוחות כספיים במתן אפשרות לחברות ליישם כל סט כללים הנהנה כיום מקונצנזואליות (לדוגמה כללי ה-FASB וה-GASB האמריקניים). נוסף על זה, כללים קונצנזואליים יתפתחו גם במסגרות שימושים אחרים, למשל בהקשר של המיסים: עם הפיכת הביטוי החשבונאי לאינדיקטורי בלבד, רשות המיסים תיאלץ לחוקק כללי חשבונאות מס; אם הרשות לא תעשה זאת, אזי מחלוקות בין רשות המיסים והנישומים צפויות להסתיים בקביעות שיפוטיות לדידי תוכני הכללים החשבונאיים. קביעות אלו ייראו גם הן כקביעות של כללים חשבונאיים קונצנזואליים, וכך יכוננו סט כללים אפשרי נוסף שיוכל לשמש בהכנת דוחות כספיים.

הצעה זו, המאפשרת גמישות אגב דרישת קונצנזואליות,²⁴³ דומה לאסדרת הדיווח של חברות ציבוריות כפי שהתקיימה בארצות הברית עובר להקמתו של ארגון ה-FASB. עד להקמתו של ארגון ה-FASB בסוף שנת 1973 נדרשו חברות ציבוריות אמריקניות לדווח לפי כללים חשבונאיים הנהנים מסטטוס של substantial authoritative support (בלבד, ללא זיהוי של סט הכללים או מקורו). כך חברות ציבוריות אמריקניות יכלו ליישם מגוון פרקטיקות חשבונאיות בדוחותיהם הכספיים כל עוד הפרקטיקה אשר נבחרה נהנתה מתמיכה של גורמים מקצועיים בתחום ראיית החשבון.²⁴⁴ עם הקמתו של ארגון ה-FASB כגוף תקינה חשבונאית אמריקני לסקטור החברות הציבוריות הוחלה חובה ליישם אך ורק את קביעותיו של הארגון (כל עוד ה-SEC אינו קובע אחרת).²⁴⁵

המעבר מדרישת קונצנזואליות לזיהוי קונקרטי של הכללים המחייבים אירע בארצות הברית בגלל הרצון לקבע – במסגרת המשטר המשפטי החל בדיווח למשקיעים (ובו בלבד) – פרספקטיבה יחידה. ברם בהקשר הישראלי הרצון הוא שונה: לאפשר – במסגרת המשטר המשפטי הכללי – גמישות בפרספקטיבה החשבונאית.

זה המקום לציין כי מהבחינה הפוזיטיבית, בכל הקשור לחברות פרטיות ניתן לטעון כי כבר כעת ניתן לקרוא אל תוך חוק החברות פרשנות המגמישה את מפרט כללי החשבונאות

²⁴² ראו לעיל ה"ש 46 וטקסט מלווה.

²⁴³ את הבחירה בכללים הקונצנזואליים אשר ישמשו בהכנת הדוחות ניתן להעביר להכרעת בעלי המניות, בדומה למינוי רואה החשבון של החברה ולאחר המלצת הנהלת החברה (כאשר ההנחה היא שההנהלה היא האורגן הכשיר ביותר לשקלל את עלויות הכנת הדוחות והשימושים בהם). ייתכנו מצבים שבהם כלל המעורבים יעדיפו תקינה אמריקנית (למשל במקרה שבו החברה הישראלית מוחזקת בבעלות מלאה של חברה אמריקנית), או יבחרו בהכנת דוחות אשר מראש מתאימים לחישוב חבות המס בלבד, ללא צורך בהכנת דוח התאמה, ובכך לחסוך בעלויות.

²⁴⁴ ראו, [1937- Administrative Policy on Financial Statements, Accounting Series Release No. 4, ("substantial authoritative support") (Apr. 25, 1938) 72,005 (CCH) ¶72,005, Fed. Sec. L. Rep. (1983 Transfer Binder)].

²⁴⁵ Statement of Policy on the Establishment and Improvement of Accounting Principles and Standards, Accounting Series Release No. 150, 3 SEC Docket 275 (Dec. 20, 1973)

המשמשים בעריכת דוחות כספיים. חוק החברות, בשונה מהמטריה החקיקתית של חוק ניירות ערך, אינו מכיל הגדרה של "כללי חשבונאות מקובלים". לכן את קביעת סעיף 171 לחוק החברות כי "חברה שהיא תאגיד מדווח תנהל חשבונות, וכמו כן תערוך דוחות כספיים לפי חוק ניירות ערך ... חברה שאינה תאגיד מדווח תנהל חשבונות, וכמו כן תערוך דוחות כספיים כאמור בחוק זה" ניתן לפרש כהסדר שלילי לעניין הגדרת "כללי חשבונאות מקובלים" אשר בדיני ניירות ערך, ולכן, חברות שאינן תאגידים מדווחים (ומכאן אינן כפופות להגדרות חוק ניירות ערך ותקנותיו) נדרשות ליישם "כללי חשבונאות מקובלים" במובן (אי-)הגדרתם בחוק החברות, קרי ככללים הנהנים מסטטוס של מקובלות (קונצנזואליות) ולא דווקא כללי ה-IFRS, כפי שמוגדר בדיני ניירות ערך.

ב. מתן פטור מהחובה להכין דוחות כספיים שנתיים

כהמשך לשחיקת מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות ושלילת אקסקלוסיביות הכללים המקובלים (IFRS) מתעוררת השאלה אם יש צורך בהטלת חובה מוחלטת בדבר עריכת דוחות כספיים. מאחר שהביטוי החשבונאי אינו משקף עוד מניה וביה קביעה מחייבת של זכויות וחובות בישות החשבונאית, מתייטר הצורך הקנייני הכלל-חברתי לקיים ביטוי כאמור. יתרונו של ביטוי חשבונאי אינדיקטורי, לפי כללים קונצנזואליים, הוא רק בהספקת אינפורמציה – ומשכך עולה כי תרומתם, האינפורמטיבית בלבד, של הדוחות הכספיים לא בהכרח תצדיק החלת חובה חוקית של הכנת דוחות כספיים. מתן אפשרות לישות לחדול מלהכין דוחות יכולה לחסוך בעלויות במקרים שבהם אין צורך באינפורמציה פיננסית, או כאשר יש צורך באינפורמציה פיננסית השונה מתוכני הדוחות.

קונקרטי, ניתן לחשוב על אופנים שונים שבהם ניתן לעצב את ההסדר התחיקתי אשר יאפשר לחברות לקבל פטור מהכנת הדוחות: ניתן להשאיר את ההחלטה על החלת הפטור כהחלטה המתקבלת בידי בעלי המניות, בדומה למינוי רואה החשבון של החברה ולאחר המלצת החברה (כאשר ההנחה היא שההנהלה היא האורגן הכשיר ביותר לשקלל את עלויות הכנת הדוחות והשימושים הכללים בהם);²⁴⁶ או לדרוש את אישור בית המשפט להחלת הפטור (בדומה להפחתת הון) – בשל החשש לפגיעה בצדדים שלישיים שאינם בעלי המניות (למשל ספקים אשר מעניקים אשראי שוטף על בסיס הדוחות, ולהם אינטרס בהכנת דוחות משיקולים העלולים להתנגש עם שיקוליהם של בעלי מניות וההנהלה).

3. נפקויות נוספות

שחיקת המעמד הנורמטיבי של החשבונאות, הווה אומר ביטול החובה ליישם כללי חשבונאות מקובלים והפיכת הביטוי החשבונאי לכזה אשר אינו מחייב משפטית, מפלסים את הדרך לכך שבכל אותם מקרים שבהם המדידה הפיננסית משחקת תפקיד מכריע בעיצוב ההסדר הרגולטורי-חלוקתי (למשל בקביעת תעריף החשמל), ובהם אותם משטרים שבהם המחוקק כבר איתר וסימן את משקלו של הביטוי החשבונאי בעיצוב ההסדר הרגולטורי ויצר ממילא סמכות פוזיטיבית לקביעת כללי חשבונאות,²⁴⁷ אכן תופעל הסמכות המיניסטריאלית וייקבעו כללים חשבונאיים אשר יחולו באותם ההסדרים (ובכך למעשה יגברו על הכללים הקיימים, אשר כאמור נקבעים בארגון בין-לאומי).²⁴⁸ למשל, ייקבעו כללי חשבונאות המשקפים את

²⁴⁶ בדומה לזה, ראו לעיל הי"ש 243 לעניין הבחירה בסט הכללים אשר ישמש להכנות דוחות במשטר המאפשר גיוון במתחם הקונצנזואליות.

²⁴⁷ לעיל הי"ש 79.

²⁴⁸ כפרשנות פסיקת המחוזי בעניין חברת חשמל – פ' מחוזי, לעיל הי"ש 80.

עלויות הפקת החשמל מזווית ראייתם של הצרכנים והמדינה ולא מזווית ראייתם של המשקיעים באג"ח של חברת החשמל. למעשה, גם במקרים שבהם אין קיימת סמכות מפורשת לקביעת כללים – לא תהיה מניעה מכך: הביטוי החשבונאי המופק במסגרת כללי החשבונאות המקובלים לא יהיה עוד מחייב (או בלעדי).

משמעות נוספת ומרחיקת לכת לשחיקת מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות תהיה כי הכללים החשבונאיים (IFRS ומבית המוסד הישראלי לתקינה בחשבונאות) לא ישמשו עוד בפסיקה מקור נורמטיבי: יהיה ניתן להשתמש בכלל החשבונאי כמקור אינדיקטורי, אך השימוש ימוסגר תמיד בקונטקסט החלוקתי אשר מיושם בכללים המקובלים (כפי שנחשף במאמר זה – קרי כללים אשר מודדים השלכות על משקיעים בלבד. לפיכך יש צורך להתאימם כאשר יש צורך להקיף השלכות על גורמים אחרים).²⁴⁹ כך גם כל הפניה של דבר חקיקה לפרמטר חשבונאי²⁵⁰ לא תפורש ככתבה אלא פירוש תכליתי – כהפניה לפרמטר החשבונאי המבוסס על כללי חשבונאות מקובלים אך מותאם למטרות ההסדר המשפטי. המערכת המשפטית הישראלית בשלה להתמודד עם נפקויות אלו,²⁵¹ ויפה שעה אחת קודם.

שחיקת מעמדו של הביטוי החשבונאי המופק לפי כללי חשבונאות מקובלים ומתן אפשרות לחברות ליישם כללי חשבונאות אחרים (ואף לא להכין דוחות כספיים כלל) יביאו לגיוון הספרה החשבונאית הישראלית וממילא ייצרו קשת של פרשנויות כלכליות מגוונות. בד בבד במקומות שבהם יתעורר צורך בקיבוע פרשנות כלכלית יחידה, למשל במשטר המס (שאם לא כן כל נישום יישם כללים אשר יאפשרו לו לדווח הפסדים), תיווצרנה חובות נקודתיות של יישום כללים מסוימים ולא אחרים באותם המשטרים. כללים אלו יישמו את העדפותיהם של אותם משטרים ויחייבו לדידי אותם המשטרים (בלבד). היה וחובות שכאלו לא תיווצרנה תחיקתית א-פריורי, הוה אומר כי רשות המס למשל לא תיצור כללי חשבונאות מס, אזי הכרעות שיפוטיות, במקרים שבהם הנישום דבק בחישוב חשבונאי מסוים, ואילו הרשות טוענת לחישוב אחר, הן שיעצבו את כללי חשבונאות המס ממקרה למקרה. כלל התפתחויות אלו יוסיפו ויגונו את הספרה החשבונאית הישראלית ויביאו לפלורליזם חשבונאי המחיל ביטויים חשבונאיים שאינם רק מהפרספקטיבה ההונית.

²⁴⁹ השו"ע עניין פרל, לעיל ה"ש 27, פסי' 34 לפסק דינו של השופט ג'ובראן: "כידוע, בבואו של בית המשפט לפרש מונחים דומים בחקיקה עליו לשאוף להרמוניה, וזאת, למעט אם ישנם טעמים טובים, הנובעים מהתכליות השונות של דברי החקיקה, לפרשם באופנים שונים בהקשרים שונים. בהקשר של דיני המס, הלכה היא כי, ככלל, יש לשאוף להאחדה של הכללים החשבונאיים (המשמשים לחלוקת דיבידנד) וכללי המס. זאת, למעט אם ישנו טעם חזק לסטות מכך, דוגמת חשש כי כללי החשבונאות ישמשו את הנישום להקטין את נטל המס המוטל עליו, או אם הפקודה חורגת במפורש מכללי החשבונאות המקובלים". האופציה הנוספת, אשר לא הובאה בחשבון, היא שכללי החשבונאות עצמם שואפים לתכלית שונה.

²⁵⁰ לעיל ה"ש 58 והטקסט המלווה.

²⁵¹ כיצד ייקבעו כללים קונצנזואליים נוספים על אלו הקיימים היום? חלקם ייקבעו אפריורי ומסדית לצורך מטרות מסוימות, למשל כפי שנעשה בארצות הברית באשר לחשבונאות מס, חשבונאות של חוזים ממשלתיים ותחומים אחרים, ואחרים יפותחו בפסיקה – ממקרה למקרה. כאמור, המחוקק הישראלי עצמו "איתר" מראש שלל הסדרים שבהם החשבונאות תופסת תפקיד נכבד ויצר בהם סמכות מפורשת לסטייה מכללי חשבונאות מקובלים (סמכות מיניסטריאלית). במקרים אחרים בתי משפט יכולים ליצור הסדרים שיפוטיים מאוזנים. כדי לעשות זאת אין השופט חייב להיות רואה חשבון: בדומה למקרים אחרים שבהם המשפט יוצר כללים שאינם משפטיים טהורים (אחריות מקצועית למשל), יכול שהצדדים המתדיינים עצמם יציעו חישובים חלופיים לכללים המקובלים, ובית המשפט יבחר איזה תחשיב לאמץ. בדומה לזה, השווה את יישום הכללים החשבונאיים, לרבות בדיווח פחת, "במקרי קיצוני": ראו את הדיון בע"מ 7792/09 **כליף תעשיות (1994) בע"מ נ' הוועדה המיוחדת לפי חוק יישום ההתנתקות**, פסי' 18 ואילך לפסק דינה של השופטת חיות (פורסם בנבו, 16.5.2012) והשוו ו"ע (שלום י-ם) 125/08 **יורולנד בע"מ נ' וועדת הזכאות לפי חוק יישום תכנית ההתנתקות התשס"ה – 2005**, פסי' 37–39 לפסק דינה של השופטת שניידר (פורסם בנבו, 8.9.2009).

סיכום

מאמר זה טוען כי החשבונאות כיישומה בכללי חשבונאות מקובלים נהנית ממעמד נורמטיבי במערכת המשפט הישראלית. מעמד זה מתעצם נוכח התפקיד המהותי שהחשבונאות ממלאת בעיצוב התפיסה הכלכלית-פיננסית של הישויות שהיא מתארת ומאימוץ כלליה בהסדרים חברתיים שונים, משפטיים ושאנים-משפטיים. כפי שמאמר זה מפרט, החוק מחייב חברות להכין דוחות כספיים לפי כללי חשבונאות מקובלים, וכך גם משטרים משפטיים מתבססים על פרמטרים פיננסיים מהדוחות הכספיים. נוסף על זה, הפסיקה מתייחסת לכללים כנורמות אידאליות מחייבות. כל אלו, לצד השימוש החוץ-משפטי של הכללים החשבונאיים, מקנים לכללי החשבונאות המקובלים – ולטבעם הפוליטי – השפעה ניכרת על הסדר החברתי בכללותו.

למרות המעמד המוקנה להם השיח המשפטי אינו מייחס חשיבות מיוחדת לכללים החשבונאיים. התפיסה הרווחת היא שהחשבונאות ניטרלית, ושכללי חשבונאות מקובלים מייצגים קונוונציה ותו לא. לפיכך, גם הסמכות לסטות מכללי חשבונאות מקובלים, כפי שהיא קיימת בכמה הסדרים משפטיים,²⁵² כמעט שאינה מנוצלת כאשר המגמה השלטת היום היא האחדת השיח הכלכלי סביב הכללים החשבונאיים המקובלים – ובראשם החשבונאות הבין-לאומית – אגב צמצום של "חריגים חשבונאיים".²⁵³

כנגד תפיסות אלו מאמר זה חושף את החשבונאות כמוסד פוליטי,²⁵⁴ קרי כרעיון המשותף לפרטי החברה אשר משפיע על חלוקת העושר והכוח בחברה. מאמר זה טוען כי לא רק שקונספטואלית החשבונאות אינה יכולה להיות ניטרלית, אלא שכללי חשבונאות מקובלים מכילים הטיות חלוקתיות המקדמות את אינטרס המשקיעים בישות החשבונאית על פני כל אינטרס אחר, ואף במחיר של פגיעה בחברה הכללית.²⁵⁵ חשיפה וטענה אלה מטילות ספק בצדקת המעמד הנורמטיבי שממנו נהנים החשבונאות וכלליה המקובלים.

כאשר החשבונאות מיושמת בכללי חשבונאות מקובלים (IFRS) אגב מדידת תופעות כלכליות מפרספקטיבת בעלי ההון (המשקיעים) בלבד, נוצר גירעון דמוקרטי, במובן העמוק של המונח, שכן מלבד הקשיים הנוצרים בשימוש המשפטי בחשבונאות והעיוותים הנוצרים בסדר החברתי-כלכלי (לרבות באשר לחלוקת עלויות הפקת המידע החשבונאי), אינטרסים מסוימים של החברה מודרים לגמרי מהשיח. כמו כן במישור המשפטי החישוב החשבונאי – המוטה והמטה – נתפס כנורמטיבי ומחייב; הכללים החשבונאיים נתפסים כנורמות ומשמשים את המשפט – כל זאת כאשר מדובר בכללים מוטים, בעלי השלכות פוליטיות מסוימות ואשר נקבעים על-ידי גורמים בעלי אינטרס מסוים. בהקשר הישראלי בעיה זו חריפה ביותר, שכן אסדרת החשבונאות בישראל משלבת סינתזה אנומלית שבמסגרתה החשבונאות נהנית ממעמד נורמטיבי חזק, אך אינה כפופה כלל לאסדרה. מציאות זו מביאה לכך שחלקים ניכרים מהסדר החברתי-כלכלי נקבעים בישראל על-ידי ארגון פרטי בין-לאומי ללא כל יכולת השפעה של הציבור הישראלי, ובכך הגירעון הדמוקרטי מעמיק אף יותר.

²⁵² ראו לעיל, ה"ש 79.

²⁵³ ראו למשל, עניין פרל, לעיל ה"ש 27, פס' 34 לפסק דינו של השופט גיבוראן.

²⁵⁴ "מוסד" במשמעות הוובלנית (Veblen) של המילה – "מחשבה נפוצה בקשר ליחסים בין הפרטים החברה ותפקידיהם" (THORSTEIN VEBLEN, THE THEORY OF THE LEISURE CLASS: AN ECONOMIC STUDY IN THE EVOLUTION OF INSTITUTIONS, 190 (Macmillan 1899); Robert R. Sterling, A Statement of Basic Accounting Theory: A Review Article, 5 J. ACCT. RES. 95, 99 (1967)).

²⁵⁵ והשוו ס' 11(א) לחוק החברות ("תכלית חברה היא לפעול על פי שיקולים עסקיים להשאת רווחיה, וניתן להביא בחשבון במסגרת שיקולים אלה, בין השאר, את עניניהם של נושיה, עובדיה ואת ענינו של הציבור").

מאמר זה מציע לסגת מהמעמד הנורמטיבי שהקנתה המערכת המשפטית לחשבונאות ולכלליה המקובלים. בעיקר מאמר זה מציע לשחוק את מעמדה הנורמטיבי של החשבונאות כיישומה בכללים המקובלים כדי שהתוצר החשבונאי וכללי החשבונאות המקובלים לא ייהנו עוד ממעמד מחייב בספרה המשפטית אלא יהיו אך ורק נקודת פתיחה אינדיקטורית. בין השאר, מאמר זה קורא לסגת מהלכת "קבוצת השומרים", אשר מכפיפה את מערכת המס (המשפטית) לקביעות כללי החשבונאות המקובלים וכן לאפשר לחברות ליישם כללי חשבונאות אחרים מכללי חשבונאות מקובלים (IFRS), ואף ליצור הסדר אשר יאפשר פטור – בתנאים מסוימים – מחובת הכנתם של דוחות כספיים שנתיים.

מאמר זה אינו מתיימר למצות את הדיון בשימוש המשפטי בחשבונאות. מאמר זה מבקש לחשוף את טבעה של החשבונאות כדי להביא לרבולוציה בשימוש זה, לרבות בהצפת הצורך בשינוי הפרקטיקה הנוכחית וקריאה להמשך מחקר בדבר פתרונות ממסדיים לסביבה החשבונאית בישראל.